

DIALOGY

VI - 1

OBSAH -

Západní samizdat	2
Deset tezí proti krizi-	5
Jan Tesář	
Slobodný slovenský vysielač vyzýva k občanskej aktivite	11
Pozdrav predstaviteľa Solidarnosti poslucháčom slobodného československého rozhlasu	14
Rada pozorným milencum samizdatových písmeck	15
Skrytá činnosť proti totalitē-	19
Jaroslav Suk	
Poľská diskusia :	27
Bol 13. december nevyhnutný ?	28
Jacek Kuroń : Tézy o riešení neriešiteľnej situácie	30
Leszek Kołakowski : „Ja budem miernejší kat“	33
Adam Michnik : Poľská vojna	35
Vyhľásenie Zbigniewa Bujaka	43
Výzva Zbigniewa Bujaka	44
Sdelení Prozatímní koordinační komise	45
Prohlášení Prozatímní koordinační komise Nezávislého odborového svazu Solidarność z 22. dubna 1982	46
Milovan Djilas o krizi jugoslávské společnosti	47
Dva roky od zvolení F. Mitterranda-	55
Pierre Lambert	
Socialistická akademie :	
Jan Tesář : Úvod ke kursu všeobecných dějin	F 1 15
Jaroslav Suk : Přípravný kurz ke studiu sociologie	S 1 - 8
Jan Tesář : Úvod ke kursu československých dějin	D 1 - 16

TOTO ČÍSLO JE VĚNOVÁNO BOŽENĚ KOMÁRKOVÉ
K JEJÍMU JUBILEU

Nekomerční svobodný tisk ve službách československé revoluce. Určeno pro čtenáře v Československu. V zahraničí není na prodej. Zájemce v Československu až zaplatí doručovateľ dobrovolný příspěvek na nezávislou ediční činnost ve výši nejméně 50 Kčs za jedno číslo. Pro potřebu kursů nezávislého vzděláni a pro nezaměstnané zdarma.

Řídí Jan Tesář. Adresa redakce : Mlle. Véronique Antiphon
276 rue de Charenton
F - 75012 PARIS

ZÁPADNÍ SAMIZDAT

Koncem roku 1977 jsme v Brně a Praze založili samizdatový časopis DIALOGY. Bylo to tehdy první československé samizdatové periodikum. Od roku 1979 jsme je vydávali jako časopis skupiny tzv. „nezávislých socialistů“, kteří si vytklí za svůj cíl v těžkých podmínkách totalitního režimu nazývajícího se „realním socialismem“ obnovit a udržet kontinuitu socialistického myšlení v naší zemi. Přívlastek „socialistický“ chápali jsme věchni v jeho nejčistší a vskutku autentické podobě moderního politického a sociálního humanismu – právě to bylo základním znakem naší jinak různorodé skupiny. Tomuto chápání socialismu odpovídalo i naše úsilí o trvalý dialog se všemi ostatními směry politického spektra československé opozice, které našlo výraz i v samotném názvu časopisu. Tato naše snaha byla ovšem konfrontována s denní realitou režimu, v němž projevit nezávislé politické myšlení znamená postavit se mimo oficiální společnost a napsat článek do samizdatového časopisu rovná se již zločinu proti základům státu. Nepodařilo se nám proto rozvinout diskusi jak bychom si bývali přáli. Zřetelně jsme však dali najev své základní přesvědčení o dialogu – dialogu, nikoli polemice – jako metodě poznávání, ale i řešení společenských problémů.

Jíž při vzniku DIALOGŮ měli významnou úlohu českoslovenští myslitelé orientace křesťanské, a i v pozdějším období, kdy se DIALOGY staly časopisem „stranickým“, objevovaly se v nich často jejich statě. Byli jsme přitom vedeni svým spontánním přesvědčením že socialismus nezbytně potřebuje konfrontaci se svými východišky především ve svém vlastním zájmu. Socialistické hnutí i myšlení na jedné straně vyústilo do nelidského systému totalitmu a na druhé straně zplanělo v primítivním úsilí o větší hojnost hmotných statků, anebo, co je snad ještě horší, stalo se pouhou reminiscencí, která slouží demagogickému soutěžení partajních klanů. Konfrontace s přístupem který vztahuje člověka k absolutním normám a odvozuje ho od nich, je pravidlým zájmem socialismu, aži je jakýkoliv politický postoj myslitelů, kteří nám prokazují tu dobrou službu, že kritizují nynější myšlenkový marasmus jak totalitního, tak i takzvaně demokratického socialismu.

Počínaje rokem 1979 věnovali jsme – rovněž jako jediné samizdatové periodikum – soustavnou pozornost programovému úsilí a programovým diskusím západních socialistických stran, v dobré věste, že tyto diskuse, byť odrážející zcela jinou sociální realitu, mohou příznivě ovlivnit naše vlastní programové hledání. A pokusili jsme se rovněž o přímou diskusi s těmi, kdo nám jsou věstranně nejbližší – s přáteli z druhých zemí kroměcké říše.

Zdálo se nám, že DIALOGY v té úrovni, jaké dosáhly na konci roku 1979 a v roce 1980, lze i při vší skromnosti považovat za intelektuálně snad nejsilnější československé samizdatové periodikum. V každém případě bylo u nás bez obdoby dobou svého trvání, pravidelnosti s níž vycházel jednotlivý číslo, a ani nákladem.

Proto jsme se divili, že se nám nepodařilo vzbudit pozornost v zahraničí. Byli bychom ji bývali potřebovali k tomu, aby byl naš časopis za hranicemi znovu tištěn a dopravovan do Československa. To by bylo bývalo nejlepší řešení jak uspokojit poptávku po časopise a současně snížit množství práce věnované opisování. Při svém odjezdu z domova na jaře roku 1980 jsem byl jako původní zakladatel DIALOGU tehdejší redakcí požádán, abych přáteli v zahraničí na časopis upozornil. O to jsem se dlouho bezvýsledně pokoušel v prostředí československé politické emigrace, krajských spolků i zahraničních socialistických přátel a institucí. Moje úsilí mělo jen jediný výsledek, konec konců ne tak docela nepatrný: totiž že to, co jsme doma považovali za neporozumění či nespravedlnost, se mi nyní jeví jako přirozené a logické. Současná Evropa nehoruje pro socialismus a ještě méně miluje jakoukolи nezávislost.

Konstatováním této zkušenosti tedy začínám, když se mi po třech letech nakonec přece jen podařilo připravit vše potřebné. Bohužel se mezitím také Gustárové policii podařilo všechny domácí vydavatele DIALOGU buď umílet anebo donutit k emigraci. V této situaci volím logické řešení: vydávat DIALOGY v zahraničí. Nebude to však časopis emigrační, nýbrž nezávislý a nekomercní samizdat obrácený výhradně ke čtenářům v Československu. Každému úsilí „usnadnit integraci Čechů a Slováků do západní společnosti“ vyjadruje své pohrdání a nepřátelství. Nebude se rozčilovat nad nedodržováním dohod z Helsinek nebo z Prčic. O to ať se starají ti, kdo tyto dohody podepsali anebo upřímnosti podpisu pod nimi věřili. Naš samizdat nebude zveřejňovat pláctivé stříznosti na persekuci – ať disidentu nebo politických emigrantů. Nebude mít rovněž dost místa na různé fejetonové moralistiky, jimž kvete opoziční písničtví. Jeho dvojjediný cíl je jasný:

**DISKUSE O PROGRAMU POLITICKÉ REVOLUCE ČECHŮ A SLOVÁKŮ;
DISKUSE O ÚČINNĚJSÍCH METODÁCH BOJE PROTI TOTALITĚ**

Samizdatový časopis, pokračující svým šestým ročníkem v zahraničí, se hlásí ke všem podstatným tradicím prvních pěti ročníků domácích. Chceme vést dialogy, nikoli polemiky. Budeme volnou tribunou pro každého: I přesto, že v širokém spektru českých a slovenských časopisů vůbec není jiný teoretický časopis socialistický, poskytneme na svých stránkách místo též každé kvalifikované kritice socialismu – s tou jedinou podmírkou, že bude, stejně jako my, zaměřena k hledání nových cest pro budoucnost našeho státu, státu Čechů a Slováků.

Stojně jako již domácí DIALOGY budeme své čtenáře seznamovat s problémy socialismu na Západě. V dialogu mezi domácí a zahraniční složkou československé protitotalitní fronty je to přirozená povinnost těch, kdo dočasně žijí v zahraničí. Domácí DIALOGY byly v tomto ohledu chtě nechť omezeny na překlad materiálů převzatých odjinud; nyní bude naši snahou přinášet maximum materiálů původních. Nikoli proto, že bychom lpěli na originalnosti za každou cenu: materiály západních autorů mají pro nás smysl především jako součást naší diskuse, diskuse, jež je thematem tohoto časopisu. Z tohoto pohledu bude me vyhledávat a inspirovat západní autory. Je arci pramáli naděje, že by našemu samizdatu poskytli své články nebo svá interview známí západní političtí vůdcové. Nemůžeme přispět k jejich úspěchu ve volebních kampaních, které jsou smyslem jejich úsilí. Ale hlavně: naš revoluční samizdat, nedávaje žádného politického zisku, bezpochyby by politicky kompromitoval každého takového autora v jejich vzájemné soutěži o to, koho budou kremelští vládci a satelitní vezírové létat okázaleji. Jakáž pomoc! Není naší věci posuzovat politickou

naivitu západních voličů ani to, co je horší než naivita a čím oplývají západní političtí vůdcové. Svým čtenářům můžeme v tomto ohledu usítit jen dvojí: předně, že žádné naději v dokonalé západní etablování nedáme přednost před revolučním zaměřením tohoto samizdatu – a za druhé, že se vynanačíme, aby tato objektivní překážka znesnadňující kontakt s oficiální západní Evropou, zejména socialistickou a liberální, zůstala překážkou jedinou. V každém případě budeme usilovat, aby nás obraz západních socialistických i jiných myšlenkových proudů byl co nejautentičtější. Předpokládáme, že československý čtenář si bude na základě svého kritického zkoumání takovýchto materiálů sám činit své závěry, kdo jsou možní západní spojenec budoucí politické revoluce Čechů a Slováků a kdo nikoli.

Nynější stav západního politického myšlení a západních společností vůbec obrací pozornost prozíravějších myslitelů tím více na východ. Národy současného kremelského impéria nemohou svrhnut své diktatury, aniž by současně nevytvořily nové společenské systémy. Sdílíme toto přesvědčení. Proto budeme věnovat systematickou pozornost především svým přátelům v zemích, které nám jsou opravdu v celém světě nejbližší a vaku tu „bratrské“. Jsou nám nejbližší již svými podmínkami, svým postavením ve světě a nepřítelem nám všem společným – ale především touhou po svobodě, stejnou jako je naše. Kromě toho máme ostatně také shodný zájem, abychom po pádu kremelské říše neupadli v koloniální závislost na někom jiném, komu by se bezpochyby lšílo využít chudoby našich zemí a společenského rozvratu, které se za nynějších režimů stále prohlubuje. Již domácí DIALOGY začaly diskusi s opozičními mysliteli ruskými. Napříště má být seznamování československých čtenářů s materiály ze zemí podvládou Kremlu přímo jedním z hlavních úkolů našeho časopisu. Naš výběr bude odpovídat našemu hlavnímu zaměření: soustředíme se jednak na diskuse programové, jednak na diskuse o metodách boje. Nechceme přitom podléhat primitivní snaze o aktuálnost. Budeme vycházet ze zásady, že nejaktuálnějším úkolem našeho hnutí je zlepšit informovanost našich lidí o myšlenkovém a bojovém úsilí našich nejbližších přátel – informovanost, jež je u československého čtenáře na úrovni, stručně řečeno, katastrofální. V několika prvních číslech přineseme především soubor autentických materiálů z polských diskusí o metodách boje po 13. prosinci. Činíme tak v přesvědčení, že jak samo hnutí, tak i jeho reflexe v úvahách o strategii a taktice boje jsou v Polsku nejpokročilejší a tudíž jejich znalost pro naše čtenáře nejnalehavější. Žel, vzhledem k našim technickým možnostem to zároveň pozdrží publikování textů východoněmeckých, jugoslávských a dalších.

Na rozdíl od předchozích domácích ročníků budou zahraniční DIALOGY vycházet zčásti slovensky. To je v souladu s míněním a touhou všech, kdož se kdy na tomto časopise podíleli. Všichni myslili výrazně československy. I zde využijeme podmínek, které jsou příznivější než pro domácí samizdat. Leč míra, v jaké budeme zařazovat slovenské texty, je dána našimi technickými možnostmi. Nebudeme jich moci zařadit tolik, aby to odpovídalo jak spravedlnosti, tak našemu přání. Prosíme čtenáře, aby v tom spatřoval naši daň podmínek, nikoli českou předpojatost redakce.

Kdokoli si na předchozí stránce přečte obsah prvního čísla, pochopí, že naše DIALOGY věru nemíní šířit naivní ilusi o zákonnosti systému, který u nás panuje, a o tom, že se Gustáva podaří přesvědčit, aby dodržoval své vlastní zákony, budeme-li jen volit své metody boje v jejich rámci. Nezastírám tuto jistou diskontinuitu nového ročníku DIALOGŮ s předešlými. Naopak, je mou povinností, abych ji zdůraznil co nejvíce. Tato

změna není dána jen tím, že časopis bude nyní tištěn v zahraničí, nýbrž je to záležitost měho osobního vlivu na jeho podobu; žádný z dosavadních spolupracovníků časopisu s tím nemá nic společného a tudíž z toho nemůže být členem odpovědným. Čtenáři samizdatových polemik je dobře známo, že jsem již před pěti lety, za pobytu v Československu, ironizoval a dosti otevřeně kritizoval legalistickou iluzi opozice, a že mne za to neváhal zcela otevřeně označit za podněcovatele k „nedodržování zákona“ právě jeden ze zakladatelů DIALOGU. Z toho je jasné, že on ani nikdo z dalších spolupracovníků nezdovídá za mou pozici revoluční – právě tak jako já nechci být členem odpovědným za jeho /či jejich/ politovánshodnou myšlenkovou nedůslednost a mravní nepevnost, jichž je legalistická iluze projevem.

Ctižádostí časopisu nebude žurnalistická pestrost, nýbrž metodická soustavnost. Žádný problém nesmí být „zpřístupňován“ za cenu vulgarizací. Každý si namáhá svůj mozek: Je to jeho první povinnost vůči svobodě, především své vlastní. Nikoho až nezaráží vnější chudoba a technická nedokonalost časopisu. Chudoba cti netratí. V emigračních podmínkách je chudoba naší hrdosti. Typografické chyby jsou projevem toho, že všechni, kdo časopis dělají, jsme amatéři. Až se to naučíme, bude to lepší.

JT

DESET TEZÍ PROTI KRIZI

K prvnímu výročí invaze, v srpnu 1969, jsme v Praze uveřejnili manifest DESET BODŮ, který byl prvním projevem demokratické opozice proti Husákovu režimu.

Dnes, po dvanácti letech, je československá společnost v duchovním marasmu a opoziční hnutí v krizi. Přičinou duchovního marasmu českého a slovenského národa je slabost a bezvýchodnost demokratické opozice, která není schopna nabídnout našim národům perspektivní alternativu k obecně opovrhovanému a nenáviděnému režimu, a přičinou kritického stavu opozičního hnutí je jeho odcizenost českému a slovenskému národu. Prvořadým požadavkem dne je nalézt východisko z tohoto bludného kruhu.

Z signatářů manifestu z roku 1969 tři /Rudolf Battěk, Václav Havel a Karel Kyncl/ jsou ve vězení, jiní jsou v těžkých podmínkách desorientováni a ještě jiní podlehli skepsi, až už pod tlakem Husákovy diktatury anebo cizího prostředí emigrace. Z původních signatářů jsem zůstal sám, kdo se může vyslovit. NA MNOŽSTVÍ NEHLEDĚTE.

Adresuji svých DESET TEZÍ nikolik jako před dvanácti roky pražským městodržcím, nýbrž českému a slovenskému lidu, který je hlavním garancem vlastního osudu a budoucím soudcem nad městodržcími. Vyzývám každého, komu není lhostejný zápas za českou a slovenskou svobodu, aby zaujal stanovisko k témtoto mým tezím ; ti, kdo budou souhlasit, neměli by tak činit před tváří tyrania a jeho policie :

1. MUSÍME PODNĚCOVAT NOVÉ ČESKÉ, SLOVENSKÉ A ČESKOSLOVENSKÉ VLASTENECTVÍ A NOVÉ NÁRODNÍ A STÁTNÍ VĚDOMÍ NA JEHO ZÁKLADĚ.

Pražský režim zdiskreditoval všechny tradiční národní hodnoty, k nimž se ve svých prvních fázích hlásil; nyní je pohodil. Opozice, namísto aby staré ideály demokratického a humanistického vlastenectví obhajovala a rozvíjela, staví se k nim ironicky. Jako souhrn obojího vzniká národní nihilismus.

Zpochybnění duchovních hodnot, podle kterých se orientovalo národní úsilí Čechů a Slováků v celé moderní době, je podstatou duchovní a mravní krize české a slovenské společnosti. Krizi není možno překonat rezignací na ideály, v nichž se naše národy zrodily, nýbrž očištěním a novým vyzdvížením těchto ideálů.

Proto musí hnutí za svobodu odmítnout nejen jakoukoliv kolaboraci s loutkami nejžšť okupantů, ale stejně kategoricky také každé služebnictví a závislost na kterékoli jiné cizí moci. Z úpadku nevede cesta ponižování se a přizpůsobování některému ze silnějších sousedů, ani očekávání svobody z rukou USA, Německa nebo kohokoli jiného, ani snění o zkrachované habsburské monarchii. Radikální oddělení se od jakýchkoli podobných iluzí naše hnutí neoslabilo, nýbrž posílilo. Musíme kategoricky vykázat malomocné ze svých řad a do jejich ghet, abychom byli schopni sami vyjít ze svého gheta a otevřít se českému a slovenskému národu.

2 PROPAST MEZI DEMOKRATICKOU OPOZICIÍ A NÁRODEM NEMŮŽE BÝT PŘEKONÁNA JEDNODUCHÝM ZÍŠKÁNÍM NÁRODA PRO OPOZIČNÍ STANOVISKA. DEMOKRATICKÁ OPOZICE MUSÍ BÝT NEJPRVE ZÍŠKÁNA PRO SVŮJ NÁROD.

Problém izolace demokratické opozice od národa se ve všech předchozích diskusích chápal jako problém technický a proto se hledaly pouze technické metody, jak ho vyřešit. Ve skutečnosti jde o problém sociální.

Hnutí roku 1968 bylo podnitozeno, zmanipulováno a dovedeno k porážce / také mravní porážce !! / toutéž privilegovanou vrstvou sekretariátových aparátčíků, kteří se předtím po léta podíleli na útisku lidu. Každý, kdo se dostal v letech 1968/ 69 do styku s těmito vůdcí, ví o jejich tehdejším strachu, „aby se hnutí nevymklo straně z rukou“ ; a každý, kdo se zúčastnil např. devítiměsíčního dohadování o nutnosti vytvořit VONS / či kteroukoliv jinou opoziční aktivitu / , ví, že tato klasická myšlenka sekretariátových bonzů kvete dál. – Aparátčíkům v roce 1968 konkurovali a sekundovali režimističtí intelektuálové jako druhá součást téžé privilegované vrstvy. Takzvaná intelektuální elita země se dosud ani v jedné ze zveřejněných úvah nedotkla toho, jakou spoluvinu na porážce pokusu o revoluci v roce 1968 měly představy o budoucím privilegovaném postavení této údajné elity. Zato jsou zahraniční české časopisy plné

narážek o pasivitě našich národů. Každý, kdo jen viděl pražské barikády v srpnu 1969 a kdo marně hledal „vůdce“, který by se byl alespoň teoreticky ztotožnil s bojujícími, musí takové články považovat za urážku vmetenou do tváře národu.

Je výborným vysvědčením politické zralosti našich národů jejich skepse vůči hnutí, které respektuje veličiny, jež svůj nárok na vedení národa odvozuje z hanebné kapitulace a mravní porážky.

Druhou sociální skupinu, o niž se opírá demokratická opozice, tvoří rozličné zájmové skupiny, které v totalitním zřízení vždy patřily k vrstvě utlačených a byly zpravidla utlačovány dvojnásob; také jejich úctyhodná tradice je pro demokratickou opozici často překážkou v kontaktu se širokými vrstvami národa. Za prvé totiž vtiskly hnutí svůj pocit gheta. Za druhé byly tyto jinak různé skupiny pozoruhodně jednotné v tom, jak vztahy všeobecnou solidaritu gheta na své nové spojence pocházející z vrstvy privilegovaných. Oni jsou původci morálnoho tlaku, který znemožňoval naplně psát o brzdění úloze bývalých privilegovaných. Tak vznikla sebevražedná myšlenka o nutnosti pevné „národní jednoty“ uvnitř gheta a o ne zrovna rozhodujícím významu jednoty opozice a národa.

Bez ohledu na úctu k tradicím náboženských, kulturních a zájmových menšin je nutno překonat tyto tradice, tradice sekt. Je nutno osvobodit se od vlivu izolovaných společenství na Západě, která ve zdánílivé podobných podmínek prosazuje svá práva. CELÁ SPOLEČNOST žije v nesvobodě a její osvobození musí být naším cílem nikoli jen prosazení třeba spravedlivých zájmů nějaké speciální sociální složky. Budováním „paralelních polis“ toho nedosáhneme historický název pro paralelní polis zní: ghetto.

Prosazení těchto zdánílivě samozřejmých postulátů vyžadá si jistě dlouhého ideového zápasu. Jeho vybojování a potom základní změna nazíráni je předpokladem pro navázání užšího kontaktu mezi demokratickou opozicí a širokými vrstvami našich národů.

DŘÍVE NEŽ ZAČNEME HLEDAT CESTY K PŘEKONÁNÍ IZOLACE OD NÁRODA, JE TŘeba NEJPRVE PROSADIT NÁZOR, ŽE JE TO VÚBEC NAŠIM CÍLEM.

3. ÚTLAK, KTERÝ PANUJE V NAŠÍ ZEMI, NELZE ODSTRANIT A PRÁVA NÁRODŮ, OBČANA A ČLOVĚKA NELZE PROSADIT BEZ POLITICKÉ REVOLUCE. Chtějli se naše národy osvobodit, musí jí připravit a provést. Tento poslední závěr měla by si demokratická opozice ujasnit nejprve sama pro sebe; s přesvědčováním lidu o tom nebude již tolik problémů.

Totalitní moc, která u nás vládne, není založena pouze na cizích armádách, nýbrž v první řadě na privilegích sobecké a parazitní vládnoucí vrstvy. Ta je překážkou pro prosazení lidských a občanských práv. K tomu jí vede její přirozený zájem zachovat si výsadby, které jsou podstatou nynějšího politického zřízení v naší zemi. Proto se svých privilegií nikdy dobrovolně nevzdá a proto ani neustoupí v základních, opravdu podstatných principech politického zřízení. Tato vrstva je uvnitř země nepřítel svobody a pro Evropu četníkův pacholek. V zájmu našich národů, ale také v zájmu Evropy a humanity vůbec musí být svých privilegií zbavena a jako sociální skupina zničena politickou revolucí.

Je možno říci, že tyto prosté skutečnosti jsou průměrnému občanu samozřejmostí, o které se denně znovu přesvědčuje. Tuto pravdu mu nezastiňuje ani přítomnost nenáviděných okupantů. Pouze některým bývalým příslušníkům vrstvy privilegovaných, a pak lidem politicky zcela naivním tato povaha režimu uniká.

Otázka, zda nynější režim je či není schopen obnovy a reformy, a z ní vyplývající postoj k nutnosti politické revoluce je v dané chvíli jedním ze základních hledisek pro diferenciaci mezi českými a slovenskými politickými proudy. Zádejme jasná stanoviska a bedlivě sledujme, které směry / který směr/ se jím vyhýbá ; na základě jednoty v této základní otázce a po vyloučení všech exponentů cizích mocí podejme si pak ruce všichni, kdo pro tuto revoluci chce pracovat.

4. JE NUTNO NALEZT NOVÉ METODY ZÁPASU.

Dosavadní metody politického zápasu demokratické opozice nepřinesly úspěch. Opozice, i bez tak slabá, vynakládala svoje sily neúčelně a tím ještě více ztrácela na svém významu reálné politické sily. Prvotní příčinou byly iluze o charakteru panující diktatury a o možnostech ovlivnit přímo její jednání, ale také utopistické odmítání politického boje a „politiky“ vůbec.

Neblahým důsledkem těchto iluzí a nesprávných metod zápasu byly nejen porážky ve střetnutích s diktaturou, jimž se opozice stejně nevyhnula /a vyhnout ani nemohla/. Ještě vážnějším důsledkem byl obraz, který si o opozici vytvořil průměrný občan. Člověk, který ve svém každodenním životě je ustanoven svědkem a obětí toho, že režim je postaven na lži, svévoli a korupci, nemohl brát vážně výzvy k „poctivé práci“, a úvahy o nutnosti dodržovat zákony nemohl považovat za nic jiného než za hlas z jakési cizí planety. A považuje-li se za samozřejmé, že opoziční spisovatel s m / i napsat a zveřejnit /v zájmu „pravdy“ a v zájmu literární originálnosti/ otevřeně o tom, kdo s ním spolupracuje na aktivitách, které jsou pronásledovány politci / potom je těžko se divit, že se průměrný občan opozičníkovi vyhýbá, má-li ho potkat na ulici.

Opozici poškodilo její praktické ztotožnění s Chartou a jejími charakteristickými metodami. Zveřejnění Charty v roce 1977 pochopil řadový občan - samozřejmě bez zásluhy jejích iniciátorů, ba proti jejich vůli - jako výzvu k zápasu. Tehdy, tj. v prvních měsících roku 1977, se znova potvrdilo, že občan bude k tomuto zápasu ochoten AŽ PŘIJDE ČAS. Právě to bylo důvodem tehdejšího strachu pražských místodržitelských. Tehdy také Charta 77 prohrála svůj zápas /do něhož vůbec z vlastní vůle nevstoupila/, poněvadž z k l a m a l a očekávání občanovo. Je načase říci si to bez servítků.

Také v dalších letech Charta, bohužel ztotožněná s opozicí vůbec a manévrovaná koalicí bývalých aparátčíků s utopisty, odmítala skutečné naléhava celospolečenská temata. Výsledky se dostavily zcela zákonitě.

Dnes si leckdo myslí, že by snad šlo /po polském vzoru/ jednoduše něco založit. Ve skutečnosti je štěstí, že Charta nezaložila svobodné odbory, protože tak naštěstí zůstala tato myšlenka nezkompromitovaná. Problém nových metod není pouhým problémem praxe. Začíná u základních východisek a o nich musí být diskutováno především.

5. JE NUTNO VYJASNIT VZTAHY MEZI OPOZICI DOMA A POLITICKOU EMIGRACI.

Ta část české a slovenské politické emigrace, která se nestala nástrojem cizích mocí, zůstala věrná svému národu a sdílí přesvědčení o nutnosti národní a demokratické revoluce, má nezastupitelnou funkci v zápasu.

Nynější nedůvěra, ba přímo animozita vůči emigraci vůbec, jak je typická pro duchovní ovzduší zejména českého dissentu, je projevem nedostatku politické kultury. Vyplývá z národní tradice, z dlouhého období přizpůsobování se cizí nadvládě a potom kompromisů s ní. Češi nedoceňují emigraci, a možno říci, že ne umějí emigraci, protože neuměli revoluci. Tuto zátěž je potřebí překonat. Úspěšná revoluce není možná bez politické emigrace, jak o tom svědčí právě jediná úspěšná národní a demokratická revoluce, kterou Češi spolu se Slováky vybojovali v roce 1918.

Daný stav české a slovenské emigrace ovšem neodpovídá požadavku, který na ni má doba a vlast. Překonání toho bude nesmírně obtížné. Problém však v žádném případě nelze rozřešit odmítáním emigrace vůbec. Prvním předpokladem je překonat tento primitivní přístup.

6. /Tuto tezi píšu jako Čech pro Čechy : /

V ZÁPASE ZA NOVOU SVOBODU MUSÍ SE ZNOVU SPOJIT ČEŠI SE SLOVÁKY.

Není žádné tajemství, zato je považováno za tabu veřejně říci, že spolupráce mezi oběma národy vázne jak doma tak v emigraci.

Překážkou pro spolupráci jsou na české straně předběžné státoprávní podmínky kladené Slovákům. Je nutno proklamovat českou výzvu ke spolupráci se Slováky bez jakýchkoli podmínek státoprávních, ale zato za oboustranné podmínky demokratické.

Ti, kdo věří v Československou republiku a státoprávní spojení obou národů i do budoucna a obhajují tento odkaz Masarykův a Štefánikův, mohou v současné situaci spatřovat historickou příležitost k novému důkazu životnosti tohoto odkazu: jen ve společném boji je možno znovu nalézt základní společný zájem obou národů. Potřeba společného státu nesmí být vyvozována ani z historie, ani z neblahé současnosti. Její možnosti musí být znovu ověřeny v novém zápasu proti nynějšímu utlačovateli.

Nezbytnou podmínkou je odstranění překážek na obou stranách. Překážky položené Čechy jsou předběžné podmínky státoprávní.

7. JE NUTNO PROHLOUBIT KOOPERACI S REVOLUČNÍMI DEMOKRATICKÝMI SILAMI OSTATNÍCH NÁRODŮ VÝCHODNÍ A STŘEDNÍ EVROPY.

Náš zápas nesvede za nás žádná mezinárodní konference ani žádná cizí armáda – a kdyby se tak stalo, byla by to jen další národní katastrofa. Naše osvobození nemůže nebýt dílem nás samých.

Avtak nemůžeme zvítězit, budeme-li ve svém zápasu osamoceni nebo izolováni. První spolupráce s ostatními potlačenými národy je nezbytnou podmínkou vítězství.

Dosavadní česká a slovenská opoziční politika zdaleka není práva tohoto naléhavého úkolu. Nacionalistické představy na české straně jsou hlavní překážkou přímo spolupráce. Musíme ze své strany učinit vše, abychom podpořili hnutí za svobodu sousedních

národů a abychom získali jejich podporu pro spravedlivé národní požadavky vlastní. To se týká jak národů, které jsou zcela nebo zčásti pod panstvím velkoruským, tak i samotného národa ruského. Je to životní zájem našich národů a naléhavý okamžitý úkol.

8. V ZÁSADNÍM I PRAKTIČKÉM ZÁJMU HNUTÍ ZA SVOBODU MUSÍME BEZ VÝHRAD UZNAT MENŠINOVÁ PRÁVA VŠECH NÁRODOSTNÍCH SKUPIN, KTERÉ NYNÍ ŽIJÍ V ČESKOSLOVENSKU.

Je nutno neprodleně skoncovat s taktizováním v této zásadní věci. Vztah k menšinám ve vlastním státě je nejen měřítkem opravdovosti vlastního internacionálismu, ale také demokratismu a humanismu vůbec.

Vnitřní menšinovou otázkou přesahuje problém Karpatských Rusínů, jejichž část dosud žije v Československu. Této etnické skupině nikdy nebyla dána možnost svobodně se vyjádřit o vlastním sebeurčení státním, ale ani národním. Stalin ji anektoval po dohodě s Benešem, a důvod československého souhlasu s anexí byla cynická vypočítavost Čechů a Slováků, kteří se domnívali, že prodejem svrchovaných občanů vlastního státu do Stalinnova otroctví si vykoupí jeho blahovůlí ke zbytku republiky. Tím spíš je tato otázka principiální a zkušební. Ve vztahu k Ukrajincům, na jejichž národně osvobozeneceském boji jsme životně zainteresováni a kteří jsou jedněmi z nejdůležitějších našich spojenců, musíme zřetelně prohlásit, že náš vztah k Rusinům je založen pouze na kategorickém požadavku jejich práva vyjádřit se o vlastním národním a státním sebeurčení a na odmítnutí každého fajt accompli diktátorů za zády národů.

9. NALEHAVÝM ÚKOLEM DNEŠKA JE VYPRACOVAT NOVÝ NÁRODNÍ PROGRAM, PROGRAM NÁRODNÍ A DEMOKRATICKE REVOLUCE ČECHŮ A SLOVÁKŮ.

Při přípravě tohoto programu musíme se vystříhat starých, tradičních chyb :

a/ Drívější zejména české politické programy se zaměřovaly na detailní vymezení představ o budoucím svobodném státě a společnosti, ale zpravidla opomíjely být jen obecně říci něco o cestách, jimiž lze k ideálům dospět. Náš program musí být pravým opakem toho. Nejde o obraz dokonale vymyšleného budoucího státu, nýbrž o konkrétní program okamžitých a perspektivních kroků k přípravě revoluce.

b/ Dnešní neblahá situace dává našim národům také historickou příležitost, aby se v hledání základních hodnot vlastních i národních spojily všechny směry, které odmítají cizí nadvládu a vnitřní nesvobodu. A nemusí tu jít o spojení pouze taktické. Nový národní program musí umožnit všem proudům, které se zúčastní zápasu, který již probíhá, aby v něm nacházely sebe samy, svou vlastní minulost i budoucnost. K tomu je potřebí mobilizovat všechny sily každého ze směru ochotných bojovat proti nynějsímu režimu a podněcovat rozvoj politického myšlení každého z nich, každého na základě jeho vlastní myšlenkové tradice.

Základní a v dané chvíli jediné dôležité dělící hledisko mezi námi, poměr k otázce o nutnosti politické revoluce, jde napříč všech tradičních proudů československé politiky. Je třeba uvítat a podat ruku každému, kdo se vyjádří pro tuto myšlenku, ať na základě kterékoli myšlenkové nebo politické tradice.

10. PRVNÍM AKTUÁLNÍM BODEM PROGRAMU NÁRODNÍ A DEMOKRATICKE REVOLUCE JE VYTVOŘENÍ REVOLUČNÍ ORGANIZACE K JEJÍ PŘÍPRAVĚ.

Je to už jen dne, protože bez této organizace nelze rozvíjet aktivity, které si hnutí za svobodu vynucuje, a dokonce nelze ani pokračovat v aktivitách dosavadních.

Tato organizace se nebude pokoušet přeorientovat dosavadní dissent na nové metody boje. To by ani nebylo možné. Kromě toho mají mnohé dosavadní metody své oprávnění a svou nezastupitelnou funkci – nelze je sněšovat. Revoluční organizace však musí dosavadní aktivity doplnit a skoncovat tak se stavem, kdy nejzásadnější a perspektivní úkoly zůstávají ve střnu.

K přípravě této organizace měly by se spojit všechny ty české a slovenské politické proudy, které souhlasí s nutností svrhnutí nynější politické zářízení v naší zemi.

STÁTY, ALE I NÁRODY SE UDRŽUJÍ, ALE I OBROZUJÍ TÉMI IDEÁLY, KTERÉ JE ZRODILY.

ZA NOVÝ 28. ŘÍJEN !

V Paříži dne 21. srpna 1981

JAN TESÁŘ

SLOBODNÝ SLOVENSKÝ VYSIELAČ VYZÝVA K. OBČANSKEJ AKTIVITE

Dňa 28.augusta 1982 sa ohlásil poslucháčom západného pásma VKV, ktorých je v Bratislavе, ako aj v iných pohraničných mestách, viac než poslucháčov oficiálneho rozhlasu , prvý slovenský slobodný vysielac. Predstavil sa znenkom banaskobystrického povataleckého vysielaca z čias SNP a vysielal približne jednu hodinu na pásmu 102 MHz.

Zo záznamu tohto vysielania, preklikovaného českým vysielaním bratislavských policijov, prindáme pozoruhodnú výzvu k občianskej aktivite. Vzhľadom na okolnosti, za ktorých bola odvysielaná nadobúda mimoriadny význam .

/Znenie povstaleckého vysielača z roku 1944/

Milí spoluobčania !

Tak ako v nezabudnuteľných augustových dňoch roku 1968 sa Vám hľási slobodný československý rozhlas. Tentoraz sa ozývame z iniciatívy občanov, ktorí sa odhodlali pre- sadzovať demokratický charakter našho štátu. Naše dnešné vysielanie je určené pre Bratislavu a jej okolie.

Svoju činnosť obnovujeme zámerne v spojitosti s tridsiatym ôsmym výročím slávneho Slovenského národného povstania, s výročím tohto historického medziska vo vývoji slovenského, ale aj českého národa, významného medziska vo vývoji Československej republiky. Veď slovenská povstalecká armáda sa oficiálne nazývala „Prvá československá armáda na Slovensku“. 7. septembra 1944 to ratifikovali vlády Spojených štátov severoamerických, Sovietskeho zväzu a Veľkej Británie. Táto armáda, za cenu veľkých obetí, bojovala po boku partizánov za slobodné, demokratické Československo.

No ak sa dnes obzrieme okolo seba, kdekoľvek v našej vlasti, alebo ak trochu nahládнемe do seba, sme, žiaľ, nútene konizatovať, že nádeje a ciele Povstania boli zmarené. **Nežijeme v slobodnom, demokratickom štáte.**

Od okupácie našej vlasti sovietskymi vojskami prežívame dosiaľ nevidaný hospodársky rozvrat so všetkými sprivednými následkami. Zhoršuje sa plynulé zásobovanie obyvateľstva najzákladnejšími životnými potriebami, neustále klesá životná úroveň. Na druhej strane vzrástá obmedzovanie politickej a duševnej slobody. V dôsledku čistky, ktorou hušákovské vedenie Komunistickej strany Československa zavřalo svoj obrat od „Akčného programu“ strany z roku 1968 k takzvanému „reálnemu socialismu“, opustilo stranu okolo šeststotisíc členov. V rovnakom duchu sa dnes vedia nemilosrdne tlačiť proti veriacim, a najmä proti katolíckej cirkvi. Mohli by sme uviesť množstvo prípadov násilia proti spisovateľom, hospodárskym činiteľom, robotníkom, študentom a iným.

Prečo sa zosilňuje toto násilie ? Jednou z príčin je dozaista strach, aby sa u nás neujal príklad poľských robotníkov a rolníkov, ktorí pod záštitou svojej odborovej organizácie „Solidarnosť“ vstúpili do boja za obrodu socialismu.

.....

Hovorí slobodný československý rozhlas, vysielanie pre Bratislavu a okolie.

Dnešné dni nám priniesli nové dôkazy o tom, že poslanci pracujúci za nepodali ani po dlhých mesiacoch vojenskej diktatúry. Pre našich vladúcich z toho vyplýva stále väčší strach a s ich strachom vzrástá pravdepodobnosť zosilneného prenasledovania. Preto treba rozmyšľať o východisku z tejto smutnej situácie. Myslíme si, že sa pritom treba pridŕžať zákonných možností, ktoré nám, napriek všetkému, dáva platná československá ústava.

Po prve : každý občan má právo, ba je povinný, vyjadrovať svoj názor na verejnú záležitosť, a to kdekoľvek a akokoľvek, navrhovať svoje riešenie, a pokiaľ s ním ostatní súhlasia, trvať na uskutočnení navrhovaných riešení.

Po druhé : každá kolektívna činnosť vyžaduje organizovanosť svojich účastníkov. Tu môžu poslužiť aj oficiálne inštitúcie a organizácie. Aj na ich pôde sa môžu uskutočňovať záujmy občanov. V každom prípade je však potrebné dodržať dve zásady : občiansku soľdaritu a občiansku disciplínu.

Po tretie : viádnuci režim musí prepustiť všetkých politických vezkov, zrušiť zákony, čo mu umožňujú stiahnuť menej servilných občanov. Režim musí dodržiavať základné ľudské práva, ako sa zaviazal ratifikáciou Medzinárodného paktu o občianskych a politických правach pri OSN.

Po štvrté : vďača všeobecných ľudských práv je nutné aj u nás nástojiť na požiadavkách sociálnych práv a sociálnych vymoženosťí pre všetkých pracujúcich. V tomto smere môže byť vhodnou formou samostatné, nezávislé odbory, ktoré by zastupovali skutočné záujmy pracujúcich a nie záujmy výroby a štátu, ktorý je v rukách vládnucej komunistickej strany.

Po piatome : bezpodmienečne treba pristúpiť k hospodárskej reforme.

Po šeste : vedúca úloha Komunistickej strany v spoločnosti je zaručená vojenskou silou Sovietskeho zväzu. Treba ju teda brať na vedomie ako nevyhnutné zlo. Nie je však možné tolerovať, akým spôsobom a s akými výsledkami svoju vedúcu úlohu uskutočňuju.

.....

Dnešná kríza dokazuje, že Komunistická strana sama o sebe nie je schopná riešiť zložité problémy modernej spoločnosti. Je navidomoči, že bez časti čo možno najhrôznejšieho okruhu občanov nict východisko z dnešnej hľbokej krízy. Občania – nestranici musia mať možnosť organizovať sa v nezávislých inštitúciach a organizáciach, ktoré pri rokovaniach so stranickymi a štátnymi orgánmi budú zastupovať záujmy všetkých občanov.

Pripomíname, že uvedené body nepovažujeme za hotové recepty na liečenie krízy. Sú len výrazom všeobecného pocitu, že je už načas hľadať východisko z bludného kruhu nášho neštastia. Ak sme týmito úvahami čo len trochu pomohli pri obnove slobody, demokracie, pri rešpektovaní odkazu Povstania, splnili sme aspoň čiastočne svoje poslanie.

.....

Zamyslime sa teraz nad tým, čo sa uskutočnilo z pôvodného odkazu Povstania. Ako je to s rovnoprávnosťou slovenského národa ?

Nepopierame, že oproti minumosti je dnešná situácia slovenského národa veľkým krokom dopredu. Dosiahlo sa to úporým prekonávaním množstva veľkých a menších prekážok. Avšak slovenský národ, rovnako ako národ český, poľský, maďarský, ale aj ruský, nie je slobodný. Všetky tieto národy sú opanované režinom, ktorý sa vo všetkom riadi iba svojím mocenským záujmom, aj keď je to na úkor záujmov jednotlivých národov. Búčená štátnej forma existencie slovenského národa znemožňuje jeho plné sebauskutočnenie. Federalizácia Československa umožní slovenskému národu dosiahnuť veľké úspechy, jednako väčšie federalizačné úsilie sa zastavilo na polceste. No a dnes je stále všetkmi zaťažované do sieti centralistického štátu vedeného komunistickou stranou. Všetci vieme, že ciele a záujmy tejto strany sústavne okliečajú federálny systém. Na našej generácii spočíva, aby nezachala aj nadálej obmedzovať to, čo Povstanie dať národu a spoločnosti.

.....

Hlásime sa jednoznačne k odkazu Slovenského národného povstania a sme proti tým, čo sa Povstanie demagogicky dovoľávajú, ale jeho myšlienky potláčajú !

POZDRAV PREDSTAVITEĽA SOLIDARNOŚCI POSLUCHÁČOM SLOBODNÉHO ČS.ROZHĽASU

Vysielanie slobodného rozhľasu vo výročný deň Slovenského národného povstania pozdravil poľským prejavom predstaviteľ poľského Nezávislého odborového zväzu SOLIDARNOŚĆ. Prinášame tento prejav v skrátenom slovenskom preklade:

Hlásateľ :

„Duch Povstania nám káže , aby sme vždy boli po boku Poliakov. Nenechajme sa zmiasť vládnou propagandou !

Kedže úradná tlač a väčšky oznamovacie prostriedky sa viemožne usilujú znemožniť pravdivú informovanosť o udalostiach v Poľsku, chceli by sme vás oboznámiť s niektorými myšlienkami predstaviteľov nezávislych odborov v Poľsku .”

Predstaviteľ SOLIDARNOŚCI :

„ Históriu Slovákov a Poliakov spája veľa fažkých , avšak aj veľa pekných chvíľ. Dnes, keď sa naše národy nachádzajú pod jarmom toho istého nepriateľa , dnes, keď oba národy trpia rovnakým politickým a sociálnym systémom, je veru najvyšší čas, aby sme sa väčši - Slováci, Česi, Litvania , Ukrajinci , Bulhari , Rumuni , Poliaci , ako aj ostatné ujarnené národy - spoľočne postavili proti totalitarizmu. To bol ostatne aj zmysel výzvy Prvého kongresu Nezávislého odborového zväzu SOLIDARNOŚĆ národom východnej Európy. Dnes , v deň výročia Slovenského národného povstania, ktoré vypuklo v tom istom čase ako Varšavské povstanie, myšlienka spolupráce našich národov je mimoriadne naľehavá. V Poľsku pokračuje vojna, ktorú strana vyhlásila vlastnému národu. SOLIDARNOŚĆ je dnes v podzemí a jej prvoradým cieľom je vypracovať podmienky pre dialog medzi vládou a spoločnosťou. Prítom však nezabúdame, že v boji proti totalitarizmu len spolupráca viacerých porobených národov priniesie v budúnosti nejaké výsledky.

Na čo myslím pod slovom spolupráca ? Naše kultúry sú veľmi staré. Avšak napriek tomu, že sme si susedia, poznáme sa pomerne málo. Za susedmi oficiálnych akadémii je malo skutočnej výmeny myšlienok a názorov. V priebehu ostatných rokov publikovali nezávislé poľské vydavateľstvá knihy ruských, maďarských, litovských, českých aj slovenských autorov. Podobná činnosť začala nedávno aj v Maďarsku. Nie menej pozoruhodné sú výsledky Charty 77 , dosiahnuté v obzvlášť fažkých podmienkach. Cesta spolupráce na poli neoficiálnej kultúry, výmena myšlienok a názorov by mala byť, podľa môjho názoru, prvým krokom našej spolupráce. Počas niekoľkých desaťročí vytvárali naše krajinu jeden štátny celok. My však našu história dobre nepoznáme. Spajajú nás silné putá, spoločná minulosť a spoločný dnešok, avšak my ako keby sme ich nevideli. Naše deti vedú v školách k nedôverčivosti a nepriateľstvu k susedným národom. Ved jedným z prameňov sovietskeho totalitarizmu je práve umenie rozdeľovať národy a vyzvolávať medzi nimi nenávisť. Tomu sa však nesmieme poddáť. Ani jeden z našich národov nežiada sám o sebe nezávislosť, samostatnosť. Naši dedovi a pradedovi bojovali spoločne za tú istú vec. Odpustite Polia-

kom ich zaslepenosť a krátkozrakosť v roku tridsiatom ôsmom. O invázii Československa v šesdesiatom ôsmom nerozhodovali Poliaci. Viedme, že sa vyskytli poľské uniformy a že nšktoří vojaci hovorili po poľsky. Dnes však tej tragédii rozumiete lepšie. Ved tisíci vojaci, čo v šesdesiatom ôsmom boli v Bratislave a v Hradci Králové, stoja dnes na uliciach poľských mest.

Napriek tým dvom čiernym dátumom našej histórie, nedajme sa rozdeliť!“

RADA POZORNÝM MILENCŮM SAMIZDATOVÝCH PÍSAŘEK

Na několika následujících stránkách podáváme návod na sestrojení a obsluhu jednoduchého rozmnožovacího přístroje. Je sestaven podle aparatury, která skutečně pracovala za nacistické okupace a potom zase po roce 1968. Tuto historickou aparaturu jsme ještě dále zjednodušili, chtělo by se fíci zprimitivizovali tak, aby výroba i používání byly dostupny opravdu i každému, kdo má obě ruce levé.

Kdokoli třeba jen zpovzdálí navázal dotyk s politickou opozicí v posledním deseti letech a zejména v období Charty, bude ji mít ve vzpomínce spojenu se „samizdatem“, tj. opakováním materiálu na psacím stroji, zpravidla také primitivním, ručním, zpravidla nejvýš v deseti exemplářích... Významná aktivistka opozice z těch let třesně charakterizovala podstatu chartistických aktivit jako „šustění průklepového papíru“. Kdo se s tímto ovzdušním seznámil důvěrněji, ví, že ke stálým sporům mezi těmi správnými chartisty a „extrémisty“ patřilo také dohadování o účinnějších a daleko hospodárnějších způsobech rozšířování informací – tj. v daných podmínkách např. již o používání elektrických psacích strojů, a ovšem především pak rozmnožovacích přístrojů. Tento názor se uvnitř Charty vlastně nikdy neprosadil. Proč vlastně?

Hlavním argumentem proti rozmnožovacím strojům byla domněnka, že se jejich použitím překračuje zákon. Ve skutečnosti žádný československý zákon jejich používání nezakazuje. Zato existuje československý zákon, který stanoví příslušné tresty pro každého, kdo NEJMÉNĚ DVĚ OSOBY pobuší, slovem nebo písmem. Každý může znát ze svého okolí nesmyslné rozsudky, i více než jednoleté, za „pobušování dvou osob slovem“. A např. zprávy VONSU jmenují řadu osob odsouzených za STROJOPISY. Každý se také mohl přesvědčit, že poměrně organizované skupiny používající moderních rozmnožovacích technik byly nakonec odsouzeny méně – o patnácti! – než jednotlivé neznámé písáky. Jde tedy jenom o to, zda „pobušovat“ efektivně a moderně čili nic.

Ve skutečnosti neexistuje žádný racionalní důvod proti rozmnožovacím strojům. Patrně si to uvědomují i ti, kdo proti nim vystupují. Jednoduchá pravda je tato: nejdňa se tu o racionalní argumenty – nýbrž o neschopnost překonat psychologickou bariéru, stav, kdy se člověk ještě zcela neodhodlal a kdy si lze do vlastní kapsy, že je stále ještě v mezích totální takzvané „zákonnosti“, jak říkají jedni, či „na půdě našeho zřízení“, jak říkají druzí. Ano, je těžké tuto bariéru překonat. Projevuje se nejen v poměru

k cyklostylově. Právě proto mají i naše zdánlivě čistě technické otázky hluboké souvislosti politické a národně psychologické.

Politická souvislost je jasná : naivní /a tragická/ touha „zůstat na půdě zřízení“ je přirozeným a logickým postojem komunistických reformistů. Vyplývá z jejich neochoty, ba nemožnosti rozejít se s vlastní minulostí – což ovšem také znamená neschopnost vidět perspektivu socialismu někde jinde než ve Straně, s níž jsou tito lidé spojeni svými nostalgickými vzpomínkami. Toto je psychologická bariéra těch, o kterých si můžeme být jisti, že se ještě budou podstoupit revoluci, která nás čeká. Jsou i druzí vládnoucí kasta komunistických režimů, která měla v roce 1968 největší strach z toho, „že se hnutí vymkne straně z rukou“, a která tento svůj strach sdílí i do budoucna. To jsou sabotéři rozmachu lidového hnutí. Jak bychom my pro ně mohli nebýt extrémisty, jsme-li názoru, že každý si může a má tisknout co chce, ba dokonce že si má vyrobít rozmnožovací stroj? Tlak zvykových norm vždycky zasahuje širší okruh společnosti nežli pouze to sociální prostředí, z něhož vznikly. Vliv komunistických reformistů tě, v opozici je jeden z důvodů, proč opozice, i nekomunistická, pracuje tak technicky primitivními prostředky, v rozporu s racionalitou technickou, ekonomickou a nakonec i justičně bezpečnostní.

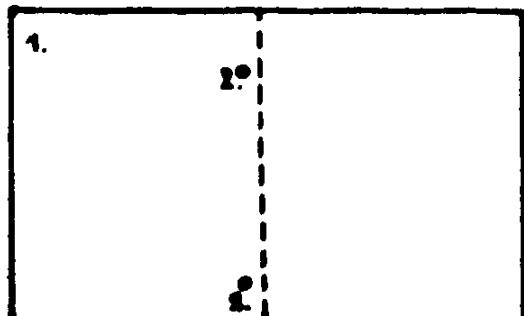
Nicméně to není vše. Samizdat k nám byl přenesen z Ruska. Je to typická metoda hnutí vzniklého v Rusku a zvaného dissent. Dokonce možná v ruských poměrech nebyla docela absurdní. Patrně je v ní obsažena stará specifika ruského kulturního a politického života, který se za normálních, nikoli revolučních, dob vždy odehrával uvnitř úzké vrstvy intelektuální elity, v několika „salonech“ /byť dnes zproletarizovaných/, pro které zajisté po stačí několik psacích strojů; ostatně Kreml se už dávno naučil tolerovat tuto vrstvu – za té nepřekročitelné podmínky, že abdikuje na choždění v narod. Tudíž více méně respektoval i samizdat uvnitř téhoto kruhu. Zde koření legalistická iluze ruská, jak ji nalézáme např. u raného /nikoli dnešního/ Bukovského. Tato iluze má, jak vidíme, docela jiný základ nežli československá. K nám byla přenesena pod vlivem Ruska. Jak paradoxní doklad naši otrocké závislosti! Jak ponižující, když šest deseti papíry demokratické hnutí národa, kde byly od neepaměti základem všeho pokroku nejširší lidové vrstvy! A srovnejme to s hnutím polským, které nikdy neprošlo fází samizdatu /ve smyslu strojopisných opisů/, neboť nejprve bojovalo o legální tisk, a když z něj bylo definitivně vytaženo, vytvořilo si systém podzemních TISKÁREN! Masovému hnutí nemohou postačit strojopisy, a strojopisy nikdy nevyvolají masové hnutí. Miroslav Kusý nazval Chartu absurdní reakcí na absurdní poměry, a Milovan Djilas charakterizuje poměry tohoto typu jako středověké zřízení v průmyslové době. Nuže, strojopisný samizdat, návrat před Guttenberga s mechanikou 20. stol., je ztělesněním této absurdnosti.

Čtenář historických prací si bezpochyby vzpomíná na svorný pláč českých účastníků protinacistického odboje, rovněž pak jeho nacionalistických historiků, že zlý Západ nedodal Čechům zbraně, čímž jím znemožňoval boj. Pro nezasvěcené poznamenejme, že předně Čechy byly arzenálem zbraní /jen si je vzít/, a především, že k aktivismu poškozování Hitlera nebylo zbraní nezbytně třeba – stačili i klíč na kolejnice a jindy sirk. Přišel čas, kdy to Češi slavně poznali. V naší situaci naštěstí nejde o zbraně. Nicméně! : před čtyřiceti lety zlý Londýn, za čtyřicet let mohou v pracích historických šmoků soutěžit zlý Londýn se zlou Paříží. Nechtějíce být činěni spoluodpovědnými za ponižující metodu samizdatu.....

POSTUP VÝROBY CYKLOSTYLU

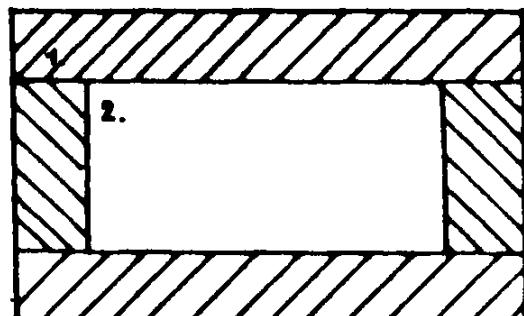
Základní části : I. Rýsovací prkno
II. Vlastní rám

Postup : I. a/ Použijeme rýsovacího prkna
b/ Přimontujeme na něj jednoduché zarážky

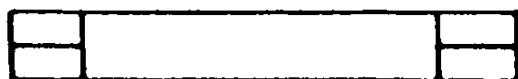

1. rýsovací prkno
2. jednoduché zarážky

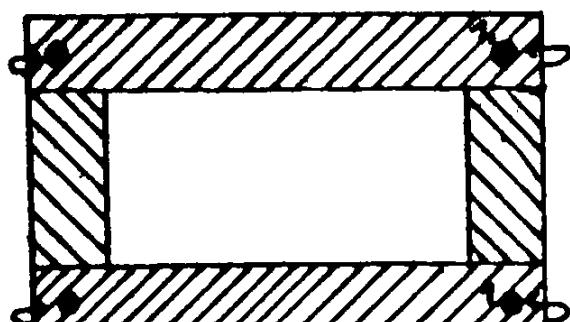
II. a/ Z látek vyrobíme rám, tak aby byl vnitřní obdélník o něco málo větší než formát A 4

1. rám
2. obdélník

b/ Spodní stranu rámu potáhneme tenkým jemným a pevným plátnem, plátno přehneme přes hrany rámu a přitlučeme hřebíčky s šířší plochou hlavičkou ; POZOR , DOBŘE NAPNOUT !

1. hřebíčky
2. plátno

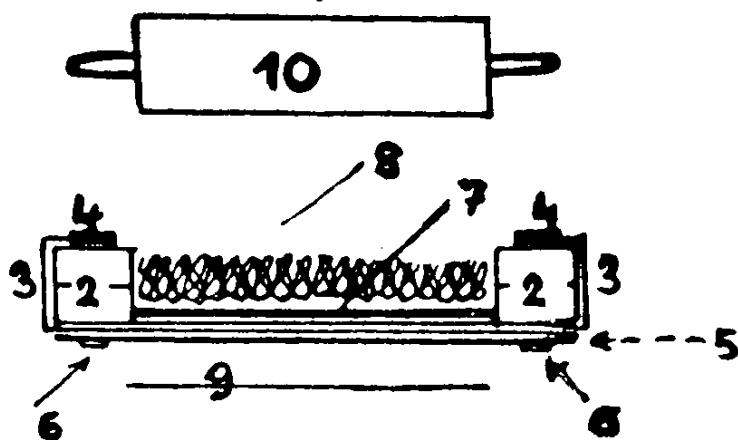
c/ Z kusu plsti vyřízeme obdélník formátu A 4 – tak aby zapadl do vnitřku rámu

d/ Zde tchyni některého dobrého přítele ukradneme váleček na nudle*

Tento váleček je pak možno zdokonalit : aby měl stejnou šířku jako vnitřek rámu, aby držadla byla dost dlouhá atd. Bylo by dobré, aby se hřídel volně protácela – potom mazat mydlem nebo voskem.

POSTUP VÝROBY LETÁKU:

- I. Na stroji bez pásky napášeme blánu
- II. Upevníme ji pod rám lícem k plátnu a přichytíme čtyřmi napínácky v rozích
- III. Na opačnou stranu plátna , tj. dovnitř rámu, naneseme tiskařskou barvu,nejlépe cyklostylovou , a rozetřeme ji stejněměrně
- IV. Barvu přikryjeme plstí
- V. Na prkno položíme papír, na něj rám, přejedeme jemně válečkem po plsti
- VI. Vyjmeme hotový leták

1. rýsovací prkno
2. rám /v průseku/
3. plátno napnuté přes rám
4. hřebíčky držící plátno
5. popsaná blána
6. napínácky držící blánu
7. rozetřená barva /mezi plátnem a plstí/
8. plst
9. list papíru /leták/
10. váleček na nudle

Časem můžete zařízení zdokonalit tak, že rámu připevníte k zarážkám na otáčivé čepy a na druhé straně si k němu připevníte držadlo ; po obtížení letáku rámu vždy jen odklopíte a vložíte pod něj nový papír.

Návod na dokonalejší přístroj najeznete v časopise INFOMAT , r.XI č. 38, str.31- 32 .

* Nejriskantnější fáze operace. Kdo má strach anebo komu je i tento návod pro technické děbily příliš náročný, tomu doporučujeme postup, který z podobných pohnutek zvolila skupina REVOLUČNÍ HNUTÍ JAN PALACH v r. 197* : ukradli jsme cyklostyl větší než noční stožek z jednoho podniku. Vedení podniku ze samého strachu nic nehlásilo a my jsme na stroji zničili výrobní číslo ; pak jsme jej důsledně používali jako přátelekou pozornost brněnské komunistické skupině dr. Šabaty, kdež byl pak nalezen při domovní prohlídce. Vznikla paradoxní situace, že policie stála tváří v tvář čisté loupeži, znala „překupníka“ ječ nikoli pachatele, ba ani poškozeného. Abyste nebyli ověřeni, pominuli to v rozsudcích. TAKOVÝCH PODNIKŮ JSOU KOLEM VÁS STOVKY A PRISTROJŮ TISÍCE ! ODVAŽTE SE !

Jaroslav SUK

SKRYTÁ ČINNOST PROTI TÓTALITĚ

Praktický kurs pro pracovníky podzemí
s přihlédnutím k protipolicejní prevenci
a užitečné čtení pro každého poddaného
v totalitních státech

I. O SKRYTÉ ČINNOSTI VŠEOBECNĚ

Snad se bude někomu zdát, že užitím termínu „skrytá činnost“ chceme poněkud změkčit téma, že naši základní pohnutkou tu byl záměr neodrazovat opatrného čtenáře. Tak tomu není. Termín „illegalita“ nebo „konspirace“, který by se tu nabízel zdánlivě vhodněji, je pro naš záměr užší. Vždyť v totalitním systému skrývá část svého života devadesát procent obyvatelstva, a možná ještě víc. Tam, kde se nesmí jisté věci vyslovit, musí tajit své pravé názory nejen obyčejní lidé, před vrchností, ale i před ostatní stejně smýšlející veřejností, často i před svými spolupracovníky, před přáteli, ba často i před vlastními „ještě hlučnými“ dětmi. Společnost žije v atmosféře strachu, totalitní psychikou pasivity a uniformity. Kdo se nějak vysune nad průměr, kdo se ozve trochu hlasitěji, tomu hrozí postupy různého druhu, od nepříjemnosti v práci k různým existenčním starostem, mimosoudním až soudním postihům a represím. Není naším záměrem tento strach žít, posilovat sféru utajenosti, tj. „utírat“ lidi v jejich totalitním chování. Naším záměrem je spíše podpořit ty, kteří se chtějí stát společensky aktivními, a to nikoli v duchu oné propagandistické aktivity, jež znamená stepní souhlas a podřízení, nýbrž v duchu aktivity skutečné, vědomé a demokratické.

Jak známo, existuje mnoho pokusů o otevřenou pozitivní angažovanost, o vytvoření veřejné základny skutečného lidového mínění v totalitních státech. Nejznámějším takovým hnutím, jež také nejdále došlo, je polská Solidarnost. U nás je to Charta 77 a Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných /VONS/. Charta 77 pracuje od roku 1977, VONS od roku 1978. Mnoho okolností, z nichž na prvním místě je třeba uvést poměrně rozsáhlé a tvrdé represálie proti signatářům Charty 77 a členům VONS, způsobily jistou izolovanost těchto aktivit i slabou aktivní odezvu mezi obyvatelstvem. V Sovětském svazu byli veřejní aktivisté pozavážáni nebo vyšíváni ze země a zbylých je málo. Ukazuje se, že pouhá veřejná činnost v současných podmírkách, na současném stupni vývoje totalitních režimů nestačí. Její význam je obrovský v době uvolnění represivního tlaku, v době většího společenského pohybu. Veřejná činnost stojí ve společenské angažovanosti výše než činnost

skrytá: přímo méně společenskou skutečnost tím, že konfrontuje netotalitní chování svých nositelů s totalitní skutečností. Zároveň však může být velmi zranitelná, nepodaří-li se včas její rozšíření na skutečně významné hnutí, především na pracující, kteří mohou učít zatím nejdůležitější zbraně lidu proti totalitě – generální stávky. I tak není veřejná činnost myslitelná bez skryté pomocné sítě, jež by mohla v určitých podmírkách tvořit i její základnu.

Skrytá činnost je vynucena okolnostmi, je nepříjemná, protože přináší přetvářku, podlizuje se totalitní skutečnosti v metodách /i když proti totalitě směřuje/, často musí vytvářet nademokratické hierarchické struktury a někdy i brání aktivitě. Ovšem lépe chrání své nositele v době společenské pasivity, mnohou činnost usnadňuje a jisté druhy činnosti se bez skryté činnosti neobejdou v žádné fázi protitotalitního boje.

Bylo by velkou chybou spojovat skrytou činnost s romantikou, sportovním zaujetím, případně ji považovat za poslední zousále východisko. Je to věc přirozená, vyžaduje chladnou mysl, rozhodnost a trochu odvahy. Není samoučelem, je prostředkem k dosažení demokratičtějších, lepších, spravedlivějších poměrů, tedy spolu s přibližováním se k cíli by měla být stále volnější, i když předčasné uvolnění, odhalení utajovaných aktivit a s nimi spojených skutečností, by mohlo být velkou chybou. O stupni utajenosti práce by se mělo uvažovat stále.

Mýlí by se ten, kdo by chtěl volit skrytou činnost před veřejnou pro větší bezpečí. Zrovna tak by se mýlí ten, kdo by hledal záštitu v legalitě a otevřenosti veřejné práce. Režim trestá aktivitu jako takovou. Skutečnost je taková, že trestní sazby za veřejnou i skrytou činnost jsou stejně, soudní jednání bývají stejně svévolná a nespravedlivá v obou případech. A oba druhy činnosti jsou stejně náročné na odvahu, vůli, výdrž i obyčejnou lidskou poctivost.

Vzpomínám s vděčností na kamaráda, jemuž jsem nabídl spolupráci v Hnutí revoluční mládeže, konspirativní organizaci konce šedesátých a začátku sedmdesátých let. Tento kamarád odmítl mou nabídku s tím, že se necítí příliš pevný, pochyboval o tom, zda by dokázal, kdyby bylo třeba, vzdorovat při výsleších. Našel si pak činnost, kde bylo riziko menší a je v ní činný dodnes. Jiný člověk v této organizaci pracoval s opravdovým nadšením a zaujetím přesně do chvíle, kdy byl zatčen. Už v autě se sesypal a řekl, i co nevěděl. – Ovšem s výslechy je třeba počítat i při otevřené činnosti, a nejen s výslechy.

Československá společnost má poměrně hluboké povědomí o skryté činnosti, o jejích metodách, zná mnohé historické příklady i z vlastní zkušenosti, z každodenní praxe členů totalitě ovládá základní poučky. Leckdy se ovšem člověk setká s nebyvalou nezkušenosťí; ono povědomí je značně nesoustavné, u někoho větší a u jiného mizivé, existují různé pověry i návyky nesprávné. Autor tohoto textu se nechce vyvýšovat nad ostatní, chce následujícími přednáškami zavést diskusi o účelu, formách a metodách skryté práce, chce také vyzvat ostatní k předávání svých zkušeností a znalostí. Nechce, aby se stále opakovaly tytéž chyby, chce zabránit zbytečným obětem, pomocí v další práci, jež, jak doufá, povede ke stále větším úspěchům v boji s totalitou.

Závěrem tohoto úvodu bych chtěl předeslat, že kurz skryté činnosti nebude obsahovat návod k činnosti teroristické. V Československu není individuální násilí příliš tradiční, v posledních třiceti letech spíše výjimečné, užívané spíše jen v krajně nouzi k vynucení emigrace ze země. Terorismus je výrazem rozhořčenosti a krajního zoufalství, často sebevražedného. Jeho účinek bývá dvojsečný, zejména je-li výrazem činnosti menší aktivní skupiny, při pasivitě ostatní většiny nebo při poklesu této aktivity. Může způsobit zesílení teroru ze strany vládnoucího aparátu a zahnání těch méně připravených a váhajících do pasivity. Pochybná je též terorismu někdy připisovaná úloha „rozbušky“. Zbytečné násilí může zkřivit tvářnost budoucích změn, poznamenat onu spravedlivější společnost, o niž usilujeme, již v ranném stádiu nepříznivými deformacemi. Je sice pravda, že žijeme ve světě násilí a bylo by chybné předem se násilí vzdát, je však možné a nutné uvažovat o různých formách tohoto násilí, o jejich vhodnosti. Není to jen prolévání krve, nýbrž i společenský tlak, uzavření závodu, vyhození neschopného či svévolného byrokrata, vytvoření oddílu ozbrojených občanů apod. Jak vidno, násilí má spíše úlohu zabezpečení toho, co bylo dosaženo jinak, objevuje se s masovostí hnutí a zároveň při tom klesá možnost jeho užití. Se vší rozhodností je třeba odmítnout teror proti nevinným obětem, bránit rukojmí apod. Tím by byla poškozena sama myšlenka, za niž se bereme.

V následujících přednáškách se tedy budeme věnovat nenásilným způsobům skryté činnosti. V první části pojednáme o oblastech této činnosti a o základních předpokládech, o tom, jak se co dělá, přičemž budeme brát vždy ohled na protipolicejně prevenci, způsoby utajení a dosažení nejvyššího účinku skryté protitotitní práce.

II. 1. JAKÉ LÍDSKÉ VLASTNOSTI SI SKRYTÁ ČINNOST VYŽADUJE, JAK HLEDAT SPOLUPRACOVNÍKY

Všeobecná deklarace lidských práv vyhlašuje v článku 19:

„Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozesírat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.“

Podobně i mezinárodní pakt o občanských a politických právech podobnými, avšak ještě rozsáhlejšími formulacemi toto právo stvrzuje. Oficiální československé instituce jmenovanou mezinárodní úmluvu schválily a ratifikovaly. Zároveň se zavázaly uvést zákony platné ve své zemi v soulad s touto a dalšími mezinárodními dohodami. Zatím se tak přes všechny naléhání nestalo.

Vágní omezení ústavy o uplatňování svobod „v zájmu lidu“ /výklad je v moći represivních institucí/ jsou podrobněji rozvedena v zákonech a v tajných ministerstvských vyhláškách a svévolných výkladech gumových paragrafů, ještě více se pak právní nejistota zesiluje nezákonné praxí, takže je v podstatě možno bránit podle zákona i podle jeho svévolného výkladu jakýmkoli svobodám, nakrásně ústavou deklarovaným.

Člověk má však sám – i za těchto okolností – velký podíl na své svobodě, neboť si často může sám určit, o jakou věc se bude zajímat, jakou knihu si sežene mezi přáteli či v antikvariátu, jakou rozhlasovou stanici bude poslouchat, s kým se bude stýkat atd. Rozhoduje o tom denně, avšak někdy může nastoupit rozhodnutí zásadnějšího charakteru, rozhodnutí o účasti na vědomém boji proti totalitnímu režimu. Může se k tomu rozhodnout sám a také sám podnikat. Některé akce si nevyžadují větší počet účastníků, ba účast jednotlivce může být i bezpečnější. Nemůže jít však o činnost dlouhodobou, spíše jednorázovou, protože bývá spojena s určitým místem, s určitými charakterovými vlastnostmi akce, jež se mohou opakovat a podle toho lze původce akce zjistit. Takovým způsobem pracoval například Miloslav Černý z Liberce, který si asi /soudní důkazy byly naprostě nedostatečné/ sám doma napsal fixou plakátky, jež pak rozvesil po městě. Plakátky byly psané rukou, policie měla výpovědi svědků /velmi nesouhlasné/, doma u něj našla fixy, papíry a literaturu blízkou obsahu plakátek. M. Černý byl navíc velmi nemocen a tříletý trest vězení byl tedy nejen nespravedlivý, nýbrž i krutý. Známe však příklady úspěšnější činnost jednotlivců. Někdo má možnost zhotovit si razítka s krátkým výstižným textem, jež pak na veřejných místech otiskuje, někdo si zhotoví dětskou tiskárníčkovou nebo podobným jednoduchým způsobem několik desítek nebo stovek letáčků a sám je pak umisťuje na veřejně přístupných místech, zhotovuje nápis na zdech atd. Ovšem činnost ve dvou je již bezpečnější z hlediska zajištění, nehledě na prostou pravdu, že všechna často znamená i vše rozumu. Hlídá-li někdo poblíž města, kde psí nápis na zdi, je akce mnohem bezpečnější. S přstělem se také člověk může poradit, potěšit z úspěchu, vybrat nejlepší způsoby činnosti. Tištění na cyklostylu jednoduchého ručodělného typu vyžaduje účast dvou až tří osob. Dobrý text vzniká nejčastěji v diskusi, v názorovém sporu. Proto je dobré při skryté činnosti spolupracovat s jistým /ne ovšem příliš velkým/ okruhem lidí, jimž lze důvěřovat a na něž se lze spolehnout.

Nejdříve si tedy promluvíme o tom, jaké požadavky bychom měli klást na sebe. Chceme-li obstát proti vycvičenému policejnemu aparátu, nemůžeme se spoléhat jen na to, že jsme tomuto aparátu neznámi a že jednáme skrytě. Protitotalitní činnost začíná většinou spontánně, bez hlubšího rozmyslení, někdy i z chvílkového popudu a bývá tedy přirozené, že se můžeme dopustit chyb, podle nichž nás profesionální protivník může vypátrat. /Stoprocentně této své výhody policie nevyužívá díky tomu, že se u nás pracuje tak, jak se pracuje, policejní privilegia nejsou těž pro všechny policisty dostatečným hnacím momentem v práci; ovšem podcenění protivníka se nikdy nevyplácí./ Ve skryté činnosti proti totalitě se nejlépe uplatní lidé s určitými povahovými rysy a návyky. Při určitém úsilí a soustavnosti si lze některé z vlastností, jež tu budeme jmenovat, též využít.

PORÁDNOST. Nelze trpět ve svých věcech nepořádek, je třeba vždy přesně vědět, kde co leží a kde je co uschováno, poznámenáno apod. Nepořádek už zavinil řadu tragických neštěstí. Znám například případ, kdy důležitá věc nebyla včas předána jen kvůli nepořádnosti a nebyla nalezena do té doby, než policie uskutečnila domovní prohlídku. Velmi závažné dokumenty se nenávratně ztratily v domácnostech nepo-

řádných lidí. S adresami či jmény ohrožených lidí je třeba zacházet zvlášť opatrně, zapisovat si jména a adresy jen v případě skutečně naléhavé časové třsně. S pořádkem pak přirozeně souvisí a z něho vyplývá i systematičnost v konání.

MLČENLIVOST. Nechte si svá tajemství pro sebe. Sdělování tajemství má v sobě přitažlivé kouzlo důvěry, navazování hlubšího přáteiství a někdy i zveličování významu své osoby. Tajemství tohoto druhu by se však k témtu účelům užívat neměla. Bylo by opět možno uvést množství příkladů, kdy drbání, snaha zalsbit se, blýsknout se znalostí potěšily především policii. Ani s dobrým přítelem, s manželem nemluvte o věcech, jejichž prozrazení by mohlo někoho ohrozit nebo ohrozit určitou činnost. Zejména v budovách a v osobních automobilech existuje též nebezpečí odposlechu. Sdělujte jen to a tomu, kde je to funkční. Uvažte předem každé své slovo a všimejte si, kde důležitá sdělení dáváte, zda nestojíte u plotu, za nímž by mohl někdo stát, zda nemluvite příliš hlasitě apod.

DOBRÁ PAMĚТЬ se dá vycvičit. Je mnohem lepší si důležité adresy a telefonní čísla pamatovat a nemít je zapsané. Zápisník /deník/ je vůbec pro policii vždy cennou kořistí. Pro zapamatování jsou nevhodnější různé asociační nebo mnemotechnické metody. Při těchto metodách je pak nejlepší uplatňování vlastních asociací a vzpmínek, protože nikdo jiný nemůže mít naprostě stejnou asociaci, jako máte vy ve svých soukromých vzpmínkách. Pak je možno si danou informaci i bez rizika zaznamenat. /Například asociace „Václavské náměstí – náměstí svatého Václava - Svaták“ je víceméně průzračná; asociace „Václavské náměstí - čerstvé pečivo, jež jsem tam před lety kupoval s rodiči - Mámin rohlík“ je nerozluštětelná, samozřejmě bez vaší pomoci./ Pomáhá při zapisování důležitých věcí též užívání cizích jazyků a jejich kombinace, ovšem to už méně, spíše jen jako doplněk k řečenému. Zároveň musí být metoda zašifrování jednoduchá, abyste ji sami dokázali po čase rozluštit. Ale jak řečeno, dobrou paměť nenahradí nic dokonale. Někdo si pamatuje lépe čísla, někdo spíše jména a názvy, někdo obličeje. Věmněte si svých slabin a cvičte se v zapamatovávání. Uvidíte, že při vytvoření vlastních metod je to mnohem snazší. I zde pomáhá velmi dobré praxe.

NÁPADITOST. Nezvykněte si na stereotyp v práci. Měňte své zvyky, vymýšlejte si neustále nová vylepšení a případně i změny jen pro změnu /ovšem ne k horšemu/. Je například vhodné obměňovat své obvyklé cesty do práce a z práce, k přátelům chodit vždy nějak jinak /ale ne příliš nápadnou oklikou/. Policie poznává původce činu často podle způsobu, jakým byl čin vykonán. Její akce bývají stereotypní, protože její aparát představuje poměrně těžkopádnou hierarchii, nižší články nemívají příliš velkou volnost v rozhodování, a tak změna nahrává vždy spíše pracovníkům podzemí. Ovšem znám i druhy činnosti, jež ani po několika letech bez změny odhaleny nebyly; ovšem i pak změny příšly. – Umění improvizace pomáhá v těžkých chvílích. Bývají v tom nejúspěšnější přirozené talenty, ovšem lze si nenadálé situace vymýšlet a zahrát si je, snažit se ve „hře“ druhého věrohodným způsobem překvapit, aby si musel vymýšlet nevhodnější odpovědi. Kolikrát se stalo, že chladná mysl, rozvaha a smysl pro improvizaci zachránily člověka! Dva příklady: Natiskli jsme obrovské množství letáků a jeden z nás je nesl ve velkém a samozřejmě těžkém kufru na místo, kde měly

být roztipiděny. Náhle z druhé strany ulice na něj zavolal známý: „Ahoj, člověče! Kam to vlečes ten kufr? Jak tě znám, tak je určitě plnej letáků!“ Na to náš člověk odpověděl. „To vše, to je moje! A čím těžší, tím lepší, ty bůvole!“ Jindy se stalo, že člověka s plnou taškou tiskovin zastavil policista a legitimoval ho. Stačilo projevit jen menší nejistotu a neštěstí bylo hotovo.

UMĚT BYT NENÁPADNÝ. Někdo má dar nenápadnosti daný od pána boha, na popis jiného stačí tři slova. Ovšem k nenápadnosti je možné a také vhodné si pomocí. Nevybírat si nápadná místa v dopravních prostředcích, na shromážděních, kdekoli. Neoblékat se do pestrých a nápadných oděvů, snažit se chovat jako lidé v okolí. Žít životem obyčejných lidí a nedělat z prostých věcí kovbojku; jednoduchost bývá mnohem nenápadnější než sebelepé vymyšlené nápadné znamení či heslo.

POZORNOST, VŠÍMAVOST. Každý pohyb během akci, ale i mimo ně, by měla provázet velmi střízlivá bdělost. Je třeba si všimmat, kdo jde po druhém chodníku, proč se dívá do nezájmavého výkladu; co dělá ráno na chodníku před domem onen pán bez tašky, který se zjevně nudí; je třeba viděně automaticky hodnotit, časem se to stane přirozeným zvykem. Pozorností se dá odhalit sledování, nastražené pasti, člověk si také při lepší pozornosti spíše všimne, chce-li někdo nenápadně varovat před nebezpečím. Ovšem v úvahu je také třeba brát to, že při každé nebezpečnější akci roste obrazotvornost, v každém chodci náhle vidíme policistu a tím nemusíme poznat pravého. Proto nepřehánět!

DOBRE ZDRAVÍ A DOBRÁ KONDICE. Zdravý člověk má mnoho výhod při práci v podzemí. Zdravý zrak je jedním z nejdůležitějších smyslů; nosete brýle, máte-li slabé oči, neohrožujte bezpečnost svou i svých přátel. Pokud už brýle nosíte, dbejte o to, aby měly správné dioptrie. Dbejte též o svou kondici. Utiskající člověk nemůže být za normálních okolností nenápadně sledován a může také náhlým během v nestřežené chvíli sledování uniknout. Rychlé nohy a vytrvalost mohou rozhodnout v těžkých chvílích ve váš prospěch. Každá slabost /kouření, pití, závislost na drogách/ se může ošklivě vymstít. Tajná policie jedná podle psychologie hyen, využívá každé slabé místo.

UMĚNÍ PŘETVÁŘKY. To, co se nezdá morálně v běžných životních situacích /a s čím se však setkáváme v totalitě dnes a denně/, je nutné a potřebné při úspěšné skryté činnosti. Kdo chce být účasten skutečně důsledně skrytého organizování boje proti totalitě, musí se přetvářce naučit, být zvyklý nedat na sobě znát svá duševní pohnutí, bránit projevu svých přirozených reakcí, umět zahrát někoho úplně jiného. Povíme si o všech těchto vlastnostech a jejich užití v dalším výkladu.

Jak vidno, už ze základního výčtu potřebných vlastností vyplývá, že existuje množství stupňů utajnosti a skrytosti protitotalitní práce. Jinak se bude chovat osamělý samizdatový tvůrce, který si nepřeje být odhalen, který dává své rukopisy k rozepisování známým a další řetězové rozepisování se již děje bez jeho vědomí a spoluúčasti, jinak bude tajit svou činnost přednášející a účastníci nezávislého vzdělávacího kursu; přísnější utajení zvolí patrně skupiny zabývající se systematickým rozmnožováním textů, stejně tak i skupina zabývající se

věstranným protitotalitním bojem, tvorbou politických textů, důsledným prolamováním informačního monopolu režimu atd. Chceme zde pomoci všem, ovšem míru užitých opatření k utajení činnosti si bude muset každý uvážit sám.

Kdo bude chtít pracovat ve skutečném podzemí, nevyhne se spolupráci s určitým kolektivem spolupracovníků. Vzhledem k tomu, že jde velmi často o práci rizikovou, je výběr těchto spolupracovníků velmi významnou záležitostí. Všeobecně se soudí, že by to měli být lidé, které známe už opravdu dlouhou dobu, přátelé, na něž se můžeme spolehnout. Člověk, který má ambice pro práci v podzemí, by si měl tedy udržovat zejména velmi široký okruh známých, udržovat staré známosti /ze školy, ze všech pracovišť, kterými prošel, se sousedy, známými svých známých, někdy bývá užitečné stýkat se častěji s příbuznými/. Chce to oživovat čas od času stará přátelství, navštěvovat známé atd. Dobré přátelství vytváří citové pouto, jež bývá nejvýznamnější překážkou pro policisty, chtějí-li vydělovat událost. Citová koheze působí nejúčinněji u těch nejbližších, protože také tak nebezpečné svěřovat tajemství dál a dál, až nakonec bude o vás vědět nebezpečná fakta někdo, kdo vás ani nemusí osobně znát. Široký okruh známých dává také možnost zapojení širšího okruhu osob, možnost výběru spolupracovníků i pomoc v nouzi. Někdo může s vámi spolupracovat, aniž by musel bezpodmisnečně o něčem vědět. Je dobré mít známé, u nichž si můžete schovávat věci, u nichž můžete v případě nouze se schovat, přespat, něco si u něj napsat, kteří jsou schopni vyřídit nějakou jednoduchou záležitost, na něž byste zbytečně ztratili čas, kteří vám prostě pomohou jednoduše proto, že jsou vašimi přáteli. Zároveň je však třeba vždy pečlivě rozvažovat, jak a komu co svěřit. Charakter člověka není napsán na jeho čele, dlouhé rozhovory, chování ve výjimečných situacích, vzájemné svěřování, někdy i tak trochu nahraná situace poslouží k lepšímu poznání. Avšak i to někdy může zklamat. Jsou lidé, kteří dokáží „prokouknout“ toho druhého poměrně snadno, jiní zas nevidí ani to, co do očí přímo křičí. Vyplatí se proto i mluvit s přáteli o povahách těch druhých, jakkoli by se to mohlo zdát nehezké. Omyly se totiž platí díraze příliš ustrašený lidé nejsou vhodní k tomu, aby schovávali důležité dokumenty /při první příležitosti je mohou spálit – a to by ještě bylo to nejlepší/, neporádní lidé se vůbec nehodí k senzornější práci a dílejí si k nim něco schovat, počítejte s tím. Ze se s těmi věčmi shledáte leda při „seznamování s výsledky vyšetřovaní“ atd. Snažte se vystíhat všech hledačů nebezpečí, hledajících bondiády a konspirujících jen pro konspiraci samu. Potřebujete-li nutně spolupracovníky, nepospěchejte se svěřováním se prvnímu, kdo se naskytne. Velký pozor si také dejte v zaměstnání.

Zásadou by mělo být, že každý potenciálně nebezpečný hovor nebo jednání s mě ně zasvěcenou osobou by mělo být vedeno jen mezi čtyřma očima. Výpověď jednoho člověka proti vám je sice nepřijemná, ovšem mnohem nepřijemnější by byla tuková výpověď potvrzena dalším svědkem.

Okruh zasvěcených spolupracovníků nesmí být příliš široký. V nejtvrdsích podmínkách je skupina s všem než pěti lidmi již málo přehledná, ztrácí se citová koheze, vznikají nedorozumění. V podmínkách o něco volnějších může být skupina o deseti lidech v poměrném bezpečí a při společenském pohybu, kdy se takových skupin vytváří větší množství a spojují se ve větší celky, je možné vytvořit skupinu o třiceti až sto lidech, vše pak záleží na promyšlené organizaci: skupiny se dělí podle známostí, prostředí a vhodné koordinujej.

Na tomto místě bude snad zajímavým případ agenta StB Josefa Čechala. Hnutí revoluční mládeže, jež mělo asi sto členů, bylo organizováno v tzv. buňkách po 3 – 10 lidech. Lidé se v buňkách sdružovali podle přirozených známostí a odtud vysílali své zástupce, koordinující činnost ve sdružených buněk. Společné akce těchto sdružení pak domluval jen malý počet koordinátorů. StB nasadila svého agenta do koordinačního centra ROH závodních výborů Prahy a Kladna. Zde měli členové HRM také své zástupce. Dělnické mozoly pana Čechala a jeho radikální vystupování bylo vhodnou vějíčkou. Čechalovi bylo nabídnuto členství v jedné z buněk a pak se stal koordinátorem své údajné buňky v Kladně. Po krátké době oznámil, že jeho buňka se rozrostla a že by chtěl koordinovat své sdružení v centru organizace. Pak se však objevily náznaky, že v organizaci působí fízl, a policie Čechalovým prostřednictvím rozjela provokaci...

Základní chybou bylo přijetí Čechala na základě zcela povrchových dojmů. Správné by bylo prověřit si, o koho jde mezi jeho spolupracovníky případně i mezi delegáty, nenápadný způsob by se jistě našel. V případě kladných referencí by bylo bývalo vhodnější s ním zpočátku udržovat styk nepřímý, bez většího zasvěcování. /Ovšem reference by kladné nebyly, Čechal byl znám jako fízl. Omluvou budí bouřlivá doba roku 1969./

V utajené pracující skupině musí být aspoň jeden člověk, který má povahu a vlastnosti organizátora. Proč to tak je, těžko říci, ovšem skutečnost je taková: vždy se ve skupině objevuje – přes velké souznamení účastníků, jejich vzájemné porozumění a vnitřní demokracii – jeden, který je motorem všeho, člověk, který má vlastnosti, které se nedají naučit, s těmi se člověk musí narodit. Dokáže jednat s lidmi, odhadovat jejich schopnosti, dokáže vyhmátnout ducha každé navrhované akce a rozumně vysvětlit všechna pro a proti a především má důvěru ostatních v tom, že občas jedná bez jejich vědomí, získává nové členy, je aktivním prvkem. Neříkám, že jeho existence je za všech okolností nutná, vím jen, že čím těžší podmínky jsou, tím bývá činnost složitější a objevují se méně demokratické prvky rozhodování a informování. Stává se, že takový organizátor pak spojuje několik na sobě nezávislých skupinek. Záleží také na typu organizátora. Málokdo má všechny schopnosti, někdo je silný spíše v teorii, kdežto jiný v praktičtějších záležitostech. Každopádně není vhodné tyto vlastnosti dávat na odiv příliš okatě nezasvěcenému okolí a už vůbec ne v případném kontaktu s policií. Zde se skutečně vyplatí dělat ze sebe neinteligenčního, neschopného nekňubu, případně hrát jinou roli, vzdálenou dalece skutečným vlastnostem. Tajná policie se snaží vyhledávat právě tyto lidi, zejména ve veřejných strukturách autentických protitotalitních činností, a snaží se je eliminovat.

Záměrně se tu vyhýbám doporučením, zda by v podzemí měly či neměly pracovat ženy. Někteří „starí harcovníci“ ženám takovou činnost rozmlouvají a zdůvodňují to tím, že jejich biologická založenosť je činí zranitelnějšími a zejména méně odolnými při možné represi, ve vězení. Otázku svého přístupu k jakékoli činnosti jistě hodnotí každý sám podle svého svědomí a své odpovědnosti, tedy důvody „ochrany“ jiných nelze přijmout, protože tím ony „ochraňované“ osoby vlastně zbabujeme práva na vlastní rozhodování o svém životě, činíme je neplnoprávnými. Chce-li někdo argumentovat tím, že ženy jsou osobami slabými a proto spíše náchylnými ke zradě, dojde-li k nátlaku, odpovídám svou zkušenosť: poměr těch, kteří zkłamali a selhalí, k těm, kteří všeméně své pozice udrželi při policejním vyšetřování, při soudu apod., je u mužů i žen v podstatě stejný. /Existují

však i statistiky větší odolnosti žen./ Zároveň by se na tomto místě mělo poznamenat, že zvláště český posrpnový odboj vděčí za svou činnost především ženám. Kdyby to nebylo v takové neoblibě, pak po pádu totality by jim lidé mohli postavit obrovský pomník vděčnosti.

Všeobecně pak se přikláním k názoru, že člověk žijící civilním životem jen pro své krytí a věnující celou svou duši podzemní práci, by neměl v onom vnějším životě, přestože nebude nikak poutat pozornost, zakotvovat hlouběji. Neměl by vytvářet hlubší citové svazky, jež mohou být použity jako nástroje proti němu, neměl by vytvářet rodinu. Je to krutý úděl, avšak při hlubokém zamýšlení zjistíte, že při takové nebezpečné činnosti vzniká přirozený protiklad mezi bezpečím rodiny, její existencí /o bezpečí svém si odpovídáte sami před sebou a rizika jsou zvážili předem/ a podzemní práci. Veřejná činnost se dá do velké míry zvládnout v rodině, která při sobě drží a kterou vnější ohrožení ještě může stmelovat. Podzemní práci nelze vysvětlovat dětem a velmi často ani manželovi. Profesionální skrytá činnost, bez níž se žádný vážně pojatý pokus o změnu totality neobejdce, bude potřebovat lidí, kteří této činnosti zavětí celé své osobnosti.

/Pokračování příště/

POĽSKÁ DISKUSIA

V tomto čísle začínáme uverejňovať sériu materiálov k poľskej otázke. Väčšky sú prevzaté z poľskej tlače, ktorá vychádza v zahraničí alebo illegálne v Poľsku. Ich spoločnou tématikou sú perspektívy boja Poľakov za slobodu a jeho metódy po 13. decembri 1981.

Tak ako v iných príspevkoch nášho časopisu redakcia sa nevyjadruje k obsahu. Našou snahou je poskytnúť pôvodné materiály v slovenskom a českom znení. Len na základe týchto autentických svedectiev bude možné rozvíesiť zodpovednú diskusiu a dôjsť k poučeniam, ktoré sú aj pre nás mimoriadne dôležité.

Séria bude pokračovať aj v budúcich číslach a na záver redakcia vyjadrí svoj komentár k zverejneným materiálom.

BOL 13. DECEMBER NEVYHNUTNÝ ?

/Leták napsaný vo Varšave a rozširovaný v Poľsku./

KONTAKT, Paríž, apríl 1982 , str. 52 - 53 .

Každý, kto si dal tú námahu a sledoval vývoj poľských udalostí v priebehu posledných desiatich až dvadsiatich mesiacov, na túto otázkou odpovie: 13. decembra sa nedalo vyhnúť. Vtedy všetka iniciatíva patrila – hoci to môže znieť paradoxne – vláde, už pri najmenšom rok, a SOLIDARNOŚĆ mala na vývoj udalostí stále obmedzenejší vplyv. Všetky prejavy sily, alebo skôr len pokusy o tieto prejavy, využívali nepriatelia SOLIDARNOŚCI ako zámienku na obviňovanie z tých najhorších úmyslov proti poľskému štátu. Zároveň znemožňovali, aby sa pristúpilo k realizácii pozitívnych návrhov, ktoré by skutočne normalizovali spoločenskú a hospodársku situáciu v krajinе.

13. decembra sa nedalo vyhnúť od chvíle, keď sa o ňom rozhodlo v Moskve, možno dokonca aj vo Varšave na zasadaní nejakej poľsko-sovietskej stranicko-vojenskej komisie.

K 13. decembru sme v podstate smerovali od vzniku SOLIDARNOŚCI. Toto hnutie je také vzďialene našemu systému neobmedzenej diktatúry, že všetko, čo sa diaľo po chvíľkovej slabosti PZPR /Poľská zjednotená robotnícka strana/ – čiže po uzákonení nezávislých odborov – bolo nutnou prípravou na generálne účtovanie. Nezávislý odborový zväz bol nebezpečný najmä preto, že svojou povahou inšpiroval zakladanie iných demokratických hnutí. Nie náhodou prvou obeťou pomsty stranického aparátu a jeho represívnych zložiek boli organizácie ako Združenie poľských novinárov alebo Konferencia rektorov vysokých škôl, čiže organizácie, ktoré demokratickými a umiernenými metódami chceli ozdraviť a napraviť pomery v novinárstve a na vysokých školách. Boli to organizácie autentické, ktoré realizovali ideály demokracie, samosprávy a zároveň vyžadovali od každého zodpovedné a svedomité plnenie osobných povinností. Práve preto museli byť zničené. A zničené boli v mene ideológie, čo vyžaduje bezpodmienečné podriadenie sa všetkých spoločenských inštitúcií skupine ľudu cudzej národa, skupine, ktorá sa drží v Poľsku pri moci len z milosti Moskvy.

Poľská spoločnosť spela k 13. decembru. K 13. decembru speli všetci tí, ktorí nebrali našľahko svoju povinnosť voči spoločnosti, všetci tí, ktorí sa zúčastňovali na reformach, v ktorých videli jedinú možnosť, ako vyviesť krajinu z nádze a z nezmyselnej situácie. Každé takéto úsilie, v akejkoľvek oblasti, bolo z hľadiska komunistov nebezpečnou nepriateľskou činnosťou. Ani SOLIDARNOŚĆ, ani cirkev, ani iné nezávislé alebo po nezávislosti túžiace organizácie neboli schopné zabrániť katastrofe. Tým, že sa násliceli vzdľať svojho úsilia o obnovu, podnechovali Jaruzelského skupinu v prípravách na účtovanie. Režim dômyselne využil všetky ľúžnosti v období pred 13. decembrom vo svoj prospech, pretože jeho jediným cieľom bolo udržať si svoje diktátorské postavenie bez ohľadu na kritický stav poľského hospodárstva a bez ohľadu na čokoľvek iné.

Možno, že SOLIDARNOŚĆ by sa bola zachránila, popričade udržala podaktoré reformy, keby sa bola vzdala niektorých odvážnych požiadavkov. To však, samozrejme, s jednou podmienkou : nezávislý odborový zväz, rovnako ako aj ostatné obnovené organizácie, by sa boli museli vziať akejkoľvek vlastnej činnosti , popričade sa úplne rozpustiť. Len takto by sme sa boli vyhli vojnovému stavu.

Podaktori sa domnievajú, že SOLIDARNOŚĆ mohla, ba dokonca mala, vojnovému stavu aktívne zabrániť. Takéto názory sú rovnako mýlne a nezmyselné ako rôzne výmysly orgánov bezpečnosti o tom, že SOLIDARNOŚĆ pripravovala krvavé spiknutie. SOLIDARNOŚĆ je odborový zväz, veľká spoločenská organizácia , reformné hnutie, a nie dáky paramilitárny spolok, ktorý by bol schopný pripravovať bojové oddiely na obranu tovární a odborových budov. O práva Poliakov sme vždy bojovali len legálne, čiže prostriedkami, ktoré povoľujú naše stanovy, a plným právom sme očakávali, že tí druhí s nami nebudú jednať ako banditi. Všetky zúfalé pokusy o odpor v tom nešťastnom mesiaci decembri roku 1981 boli dôkazom našej bezmocnosti voči bezohľadným katom, ktorí nám spísali rozsudok k nevoľníctvu a vzali všetky nádeje.

Z predchádzajúcich úvah vyplýva, že tragédii 13. decembra sa nedalo vyhnúť. Na to nesmieme zabúdať v tejto chvíli, keď všetci členovia SOLIDARNOŚCI a všetci ľudia dobrej vôle sa musia zomknúť do pevného zväzku, aby spoločnými silami riešili úlohy, ktoré pred nich kladie boj Poliakov za oslobodenie vlasti. Ide o úlohy dlhodobé – slobodné a demokratické Poľsko –, ale aj o úlohy priebežné : bojkot kolaborantov, pasívny odpor, boj za prepustenie na slobodu uväznených a internovaných, materiálna pomoc núdznym, a podobne. Je nevyhnutné vytvárať štruktúry nových demokratických organizácií, ktoré by mohli pracovať v prospech spoločnosti uprostred totálneho teroru. Je tiež potrebné obnoviť štruktúry SOLIDARNOŚCI a konsolidovať ich v zväzku okolo vedúcich, ktorí už začali organizovať činnosť nezávislých odborov. Nezabúdajme, že tito vedúci činiteľia boli určení demokratickými volbami a že sú teda jedinými legálnymi predstaviteľmi členských mäs. Všetky „keby“ , všetky úvahy, či tamto a či ono mohlo zabrániť tragédii, sú v súčasnej situácii nielen zbytočné, ale priam škodlivé – brzdia konsolidáciu sú. Ich omyl spočíva v tom, že sa domnievajú, že SOLIDARNOŚĆ mala rozhodujúci vplyv na vývoj udalostí. Obviňovanie internovaných a v podzemí pracujúcich vedúcich činiteľov SOLIDARNOŚCI napríklad za nedostatok vojenských príprav, za nevhodne zvolenú taktiku, a tak ďalej, môže byť úmyselne šírené políciou s cieľom vraziať klin medzi rôznych členov a ich demokraticky zvolených vodcov. Nikdy nezabúdajme, že sme si ich sami vybrali z tých najlepších a že zároveň sme im určili program činnosti opierajúci sa o mierumilovné, demokratické prostriedky. Na nás je dnes, aby sme sa postarali o slobodu a bezpečnosť našich vodcov .

Január 1982

Jacek KUROŃ

TÉZY O RIEŠENÍ NERIEŠITEĽNEJ SITUÁCIE

/ Text prepracovaný z tábora internovaných /

KONTAKT . Paríž , apríl 1982 ,str. 56 -58 .

1. HOSPODÁRSTVO : Každý vidí, aké je. Ak je pravda, že vojenské dobrodružstvo bolo zorganizované, ako to tvrdia jeho iniciátori, na záchrannu hospodárstva, tak možno povedať, že operácia sa podarila, ale pacient zomrel. Podľa oficiálnych údajov štatického úradu v januári, čiže v prvom „pokojnom“ mesiaci našej vojny, výroba poklesla o 13,6 % v porovnaní so štrajkovým januárom 1981, kedy si robotníci vynutili 5 voľných sobôt, a o 17,5 % v porovnaní s vojnovým decembrom. Ak to tak pôjde aj ďalej, o ďalších mesiacov dosiahneme mňusové výsledky. Ďalšie údaje štatistického úradu budú môcť poopraviť, podarí sa im to však aj s výrobou? Budú vedieť zabrániť jej agónii? Odpo-ved na túto otázku treba hľadať v príčinách katastrofy. Najčastejšie sa uvádzajú znechutnenie pracujúcich, vojenská blokáda informácií a restrikcie Západu. Tieto príčiny sú tak oči-vidné, že zatemňujú tú najevidentnejšiu: úpadok hospodárstva nezačal v decembri 1981, ani v auguste 1980. Ti, čo malí odvahu hovoriť, ho predvídal už od roku 1976. Po auguste 1980 sa všetci tí, čo boli zasvätení do problematiky nášho spoločensko – hos- podárskeho života, zhodovali na tom, že naše hospodárstvo je smrteľne choré na výluč- ne centralistické riadenie spoločnosti. Ti, čo sa zúčastňujú na spoločenskej spolupráci, nemajú nijaký vplyv na jej vývoj a na jej ciele. To je hlavná príčina ďalej nemoci. Refor- ma štátu a hospodárstva mala radikálne zmeniť tento chorobný stav. Namiesto toho však 13. decembra, v rozpore s vyhláseniami pôvodcov vojenského puču, a dokonca v roz- pore s ich úmyslami, boli v Poľsku zavedené vojenské metódy riadenia. To znamená, že celý spoločenský a hospodársky život sa musí podriadiť rozkazom ústredného štábdu. Všetci účastníci spoločenského procesu, vrátane stredných kádrov, vykonávajú roz- kazy a podávajú hlásenia o situácii. To je možno dobrý spôsob, ako viesť vojnu, ale určite to je ten najhorší spôsob na riadenie spoločenského života. Príčiny našej smrteľnej cho- roby tak nadobudli karikatúrne rozmery. Dnes, aj keby sa Poliaci začali predbiehať v pra- covných výkonoch, aj keby Západ odsúhlasoval pôžičky ako za Giereka, skrátku keby sa stal zázrak, výsledky tejto nepravdepodobnej konjunktúry by vyšli navnivoč vďaka vojenskému charakteru nášho dnešného života.

2. SPOLOČNOSŤ : Je vo vojnovom stave. Ti, do túto vojnu vyhlásili, nijako neskrývajú, že ju vedú proti spoločnosti. Vďaka neobyčajnému spoločenskému vedomiu a disciplíne Poliacov sme sa zatiaľ vyhli krvipreliievaniu vo väčšom merítku. Máme však klasickú oku- páciu s cenzúrovanou poštou, policajnou hodinou, masovými raziami, prehliadkami, zatý- kaním, rozsudkami vojenských súdov, kolektívou zodpovednosťou, atď. Násilie, vyhrá- žanie, alebo zúfalé výzvy k pokoju – to je jediný jazyk, ktorým sa režim obracia k spoloč-

nosti. Čo tým dosiahol a čo tým môže dosiahnuť v budúcnosti ? Zúfalstvo a nenávisť u všetkých ; to sa prejavuje ako strach a poddajnosť u jedných a ako rozhodnosť a bojachitosť u druhých. S podporou vystrašených režim nech nepočíta. Ich strach ide len potiať, pokiaľ ide násilie. Tí , čo sú odhodlaní bojať , budú odporovať tým energickejšie, čím tvrdšie prostriedky režim proti nim použije. Zruinované hospodárstvo rozoseje vláde biedu a hlad, čo len zvýší odhodlosť obyvateľstva na obranu. Okupanti nech nerášajú s tým, že toto násilné zmocnenie sa Poľska môže trvať večne. Krádeže nenarušajú tkanivo spoločenského a hospodárskeho života. Okupácia ich však ničí. Je nezmyselné odvolávať sa na prvé povojnové roky. Komunisti vtedy vyhlásili, a do istej miery aj realizovali, program celej poľskej demokracie, vrátane ľudovej strany. Budovala sa zničená krajina a obnovilo sa hospodárstvo na znovužískaných územiach na západe. Napriek ozbrojenému odporu neboli vyhlásený vojnový stav. Naopak, existovali mnohé demokratické slobody.

Casto spomínaný príklad Maďarska nie je najvhodnejší. V Maďarsku prišlo k veľkému krvipreliatiu a tí , čo začali organizovať spoločenský život, neboli za to úplne zodpovední.

Násilie plodi násilie. Tí menej trpežlivejší sa dávajú na teror , čo je dvojsečná zbraň. Teror plodi teror a špirála teroru sa nezastaví pred terorom. Kto seje vietor, zožne búrku.

3. CELÝ SOVIETSKÝ BLOK bol otriasený poľskými udalostami. Smrteľná choroba, o ktorej hovoríme v prvej téze, je v Poľsku v najpokročilejšom štádiu, avšak trpia ľhou všetky zeme bloku. Modernizácia hospodárstva zvyšuje nároky spoločnosti a tiež podiel na medzinárodnej delbe práce. Modernizácia v krajinách sovietskeho bloku je nevyhnutná pre zbrojenie. V daných podmienkach chorej modernizácie zbrojenie si vyžaduje vysoké náklady. Z toho vyplýva závislosť na Západe a pribúdanie spoločenských konfliktov. Všetci vieme že vojenské dobrodružstvo v Poľsku spôsobil tlak ZSSR. Vláda tejto veľmoci sa právom obáva, že príkľud Poľska by mohom byť nákarzlivý. Ale zdá sa, že sa stala chyba niekde vo výpočtoch. Okupácia Poľska spôsobila obmedzenie obchodu so Západom, bez ktorého hospodárstvo bloku nemôže normálne fungovať. Bremeno ďalšieho, stále drahšieho zbrojenia začína byť nad ich sily. Navyše zruinované poľské hospodárstvo vážne narušilo ekonomickú spoluprácu medzi štátmi bloku. Tieto musia Poľsku pomáhať , hoci veľa pomáhať nemôžu. Bremeno tejto politiky nesú spoločnosti týchto krajín , bremeno, ktoré sa pridáva k ťažkostiam vyplývajúcim z krízy. Trpežlosť obyvateľstva týchto krajín má svoje medze a tiež medze možno dnes zretelne vidieť.

Impérium začalo odumierať, aj keď je ešte schopné krvavo sa pomstiť Poliakom.

4. MÔŽE POĽSKÁ SPOLOČNOSŤ ČAKAŤ NA AGÓNIU IMPERIALIZMU ? Čosi prakticky prečkal nemeckú okupáciu. Vojna pritom prebiehala mimo ich územie a nie bez ich účasti. Všetci však vedeli, na čo čakajú. Dnečná vojna prebieha v Poľsku a agónia imperializmu je len prognózou.

Nijaké výzvy nezabránia mladým a nadšeným ľuďom bojať za ich práva. Môžu ich však zahnať do slepej uličky teroru, ak im prekazia iné formy odboja. Nijaké výzvy nezmenia dávku zúfalstva a nenávisti, a to je výbušná zmes, ktorú aj tá najmenšia iskra priviedie k detonácii.

Vojnový stav je príčinou nádze /téza 1/ a rovnako zapríštiňuje násilie. Na násilne vnútenú biedu zdravá spoločnosť odpovedá bojom, no pokúša sa preniesť tento boj na iné fronty. Lenže dnes nie sú iné fronty. Tu sme v Poľsku a dejiny ukázali, že našim utlačateľom sa nikdy dobre neviedlo viac ako jedno pokolenie, a aj to len za cenu krvi.

Výzvy k pokoju, prichádzajúce hoci aj od tých najvyšších autorít, môžu byť účinné len vtedy, ak navrhnu iné spôsoby činnosti na riešenie problémov. Nezabúdajme, že okupácia zmarila všetky možnosti pokojného konania, vrátane dobrej práce. A preto, kým trvá v Poľsku okupácia, nikdo nezaručí pokojné správanie obyvateľstva. Bud sa režim dohodne so spoločnosťou na kompromise, alebo spoločnosť zvrhne režim. V tom druhom prípade sa ocitneme zoči-voči sovietskej vojenskej moci.

5.NÁRODNÉ ZMIERENIE – je nevyhnutnou podmienkou pokojného života. Spočíva na všeobecnej dohode občanov v otázke aspoň tých najzákladnejších hodnôt a cieľov.

Od augusta 1980 je poľský národ zjednotený ako málokedy predtým. Ak sa vyskytli nejaké nezhody, tak len preto, že pred sovietskou hrozbou sa spoločnosť musela vzdať niektorých svojich túžob. Predmetom našich sporov bola otázka, koľkých nádejí sa máme vzdať a hľadali sme kompromisy s ľuďmi, ktorí v Poľsku predstavujú záujmy Sovietskeho zväzu. V mene tohto kompromisu Poliaci väčšinou prijali vedúcu úlohu týchto ľudí v štátnom aparáte. Pokúšali sme sa len o spoločenskú kontrolu ich konania a o účasť reprezentantov poľskej spoločnosti pri dôležitých rozhodnutiach. Ľudia Sovietskeho zväzu o kompromis nestali. Namiesto toho, aby v čele poľskej spoločnosti vytvárali štát s viac-menej ohrazenou demokraciou, ruinovali jeho hospodárstvo a riadenie. Tento cieľ dovršili 13. decembra, keď zničili všetky podmienky pro spoločenský kompromis. Akákoľvek dohoda medzi vládou a poľskou spoločnosťou je dnes menej možná. Pokračovanie v okupácii priviedievládny tábor ku katastrofe. Tí, čo sa ocitli v tomtotábore, si oprávnene kladú otázky, či nejaký budúci kompromis neskončí pre nich tragicky. Poľsko má dosť dôvodov na to, aby sa dožadovalo trestu pre okupantov.

Pre kompromis sa zatiaľ vyslovuje poľský episkopát, obrovská autorita v Poľsku. Jeho úsilie podporuje väčšina členov vedenia Solidarosci, osobnosti vedy a kultúry. Skoro všetci tí, ktorých hlas v Poľsku zaváži. Najdôležitejšie je však to, že iniciatíva o dohodu by vládnemu táboru dala mandát, ktorý týmto ľuďom chýbal po roku 1956. Skrátka, iniciatíva na dosiahnutie kompromisu môže byť pre ľudí vládneho tábora riskantná, no pokračovanie v okupácii je priam sebevraždou.

6.VŠEOBECNÉ HNUTIE ODPORU – ktoré by bolo dobre zorganizované, je jedinou šancou Poľakov. Len takéto hnutie môže predstavovať jednu stranu možného kompromisu. Len takéto hnutie môže zahatať vlnu terorizmu, ak sa vo vládnomtábore nenájdú zástancovia kompromisu, a tým zmenšiť riziko sovietskej intervencie, ktorá by nasledovala po spoločenskom výbuchu. Síla nášho okupanta spočíva v dezorganizovaní spoločnosti a v schopnosti rýchlo premiestňovať svoje pacifikačné jednotky. Preto sa dnes musíme zorganizovať – na rozdiel od toho, ako tomu bolo pred augustom 1980 – v spolupráci s ústredím a úplne súmu podriadiť. Musíme zorganizovať ústredný informačný systém, no zároveň musíme rátať s tým, že tento môže byť v rozhodnej chvíli zablokovany. Preto musia byť konkrétné ciele a spôsoby činnosti všeobecne známe.

7. ČINNOSŤ HNUTIA – okrem činnosti vydavateľskej – bude spočívať v demonštráciach. V rôznych formách demonštrácií, od šírenia letákov a nápisov na stenách, cez hromadné vystúpenia až po kratšie aj dĺhšie štrajky. Každá z týchto form má veľký význam pre uženie národného ducha a každá je svojím spôsobom tlakom na prípadných zástancov kompromisu vo vládom tábore. Posledným prostriedkom tohto tlaku, a zároveň poslednou kancou pre kompromis by bol generálny štrajk. Musíme si uvedomiť, že všetky tieto spôsoby činnosti sú prejavom vôle národa proti tým, čo vstúpili proti národu. Ak sa obmedzíme len na túto činnosť a ak sa vo vládom tábore nenájdú nijakí zástancovia dohody, môžeme očekávať to najhoršie. V priebehu niekoľkých desiatok týždňov, možno skôr, možno neskôr, niektorý miestny incident prerastie v celopoľskú vzburu. Poľsko zvrhne okupačný režim, ale drahou cenu za to zaplatí, a navyše je tu hrozba sovietskej okupácie.

Preto vedenie hnutia musí neustále pripravovať Poliakov na ústupky – aj tie najdlhodobejšie – v kompromisnom riešení s režimom, ale zároveň ich musí pripravovať aj na likvidáciu režimu masovým vystúpením. Domnievam sa, že takáto akcia by mala spočívať v simultánnom údere na všetky centrá riadenia a informácií v celom štáte. Je potrebné, aby si ľudia vládneho tábora uvedomili, že na uzavretie kompromisu so spoločnosťou im nezvyšuje veľa času.

Predvíďajúc to najhoršie, je treba už dnes dať Sovietskemu zväzu najavo, že pri troche dobrej vôle z ich strany národná dohoda Poliakov, hoci aj bez dnešných vládcov, nenaruší ich vojenské záujmy a že pre ich ekonomiku to bude len výhodné. Naopak prípadná intervencia sovietskej armády do Poľska by bola posledným činom ZSSR.

Nemyslím si, že organizované masové vystúpenia spojené s deklaráciou dobrej vôle voči ZSSR nám zaistí bezpečnosť zo strany tejto veľmoci. Chcem povedať len toľko, že v prípade predloženej okupácie zmenší sa týmto spôsobom hrozba intervencie.

Počas dlhých rokov svojej opozičnej činnosti som bol zásadne proti akémukoľvek násiliu. Považujem si teda za svoju povinnosť ujať sa dnes slova a vyhlásiť, že v situácii, v ktorej sa nachádzame, považujem prípravy na zvrhnutie okupačného režimu masovým vystúpením za to najmenšie zlo.

Február 1982, Bielostyka .

Leszek KOŁAKOWSKI

„JA BUDEM MIERNEJŠÍ KAT“

KONTAKT , Paríž, apríl 1982, str.65

Poznáme to naspäť už štyridsať rokov.

Hitler obsadił Rakúsko – a prešlo mu to, hoci svet sa na chvíľu zachvied. O niekoľko mesiacov neskôr obsadił Československo – a prešlo mu to, hoci svet sa na chvíľu cítil ohrozený. Hitler sa teda domnieval, a opodstatnené, že to isté sa mu podarí aj s Poľskom. Avšak tu sa preráhal – neprešlo mu to. Začala druhá svetová vojna.

Všetci veľmi dobre poznáme túto prírodu, ako jej ponaučenie. Pokúšať sa uoborí si útočný imperializmus tým, že mu tolerujeme jeho nové výboje, je ten najlepší spôsob, ako priviesť svet k tomu, čo sme chceli zažehnať – k všeobecnému vojenskému konfliktu.

Hádam niet toho, kto by sa nepodpísal pod toto historické poučenie – pokiaľ ide o Hitlera. Každý odsuzuje Chamberlaina; je to faktiké, už konvenčné. Nie však každý je ochotný priznať, že dnes sa nachádzame v podobnej situácii. Niektorí západní štátenci /vrátane kanadského premiéra a francúzskeho ministra zahraničných vecí/ sa po poľských udalostiach ocitli v role akýchsi super-Chamberlainov. Chamberlain totiž po okupácii Československa predsa len vytiezvel.

Politici a novinári, obdivovatelia poľskej junty, do omrzenia opakujú tri argumenty:

Po prvej: junta nastolila vojenskú diktatúru, aby zachránila Poľsko pred niečím horším. Určite nemala iné východisko. Bola prinútená poslať do koncentračných táborov a do väzení tisíce robotníkov a intelektuálov. Policijti museli vytiahnuť zranených baníkov zo sanitiek a vyhodiť ich na ulicu. To všetko, a ešte mnoho iných vecí, musela junta podniknúť, ak chcela zachrániť Poľsko pred spoločnosťou a nezávislými odbormi, pred spoločnosťou, v ktorej by komunistická strana nemohla bez obmedzenia vykonávať svoju despotickú moc vo všetkých odvetviach života.

Podľa tejto logiky Hitler bol nútene vykáňať šesť miliónov Židov, ak chcel zostať verný svojej doktríne; kambodžskí osloboditelia museli pozabijať tretinu obyvateľstva, ak chceli vybudovať šťastnú komunistickú spoločnosť podľa svojich predstáv. Kanibali musia zostať. Skratka, každý musí robiť to, čo práve robí, a nech robí čokoľvek, vždy je to správne. A preto poľská junta má pravdu.

Po druhé: Solidarnosť vraj provokovala vládu, zašla prívesmi ďaleko. Samozrejme. Provokovala od prvého dňa svojej existencie už tým, že jestvovala. Solidarnosť zašla prívesmi ďaleko, žiadala od štátu, aby zriadil nezávislé odbory, aby zrušil cenzúru, protestovala proti policajnej ťažobě, odhaľovala oficiálne ľži, chcela svoje vysielania v televízii a tak obmedziť jednostrannosť informácií, diskutovala o možnosti slobodných volieb. Skratka Solidarnosť chcela v nevoľníckej spoločnosti obnoviť ľudskú dôstojnosť. Tým zašla príďaleko.

Podľa tejto logiky černosi, ktorí sa v Juhoafrickej republike domáhajú rovnoprávnosti, zachádzajú prívesmi ďaleko, predsa provokujú svoju vládu. Ti, čo v Argentíne pátrajú po osudech príbužných a priateľov zmiznutých za kasárenskými bránami, zachádzajú prívesmi ďaleko; to predsa argentínski generáli nemôžu strpieť. Každý, kto v despoticky ovládanej krajine nie je spokojný s despotizmom, zachádza prívesmi ďaleko. A ak je postaný, ma len to, o čo si koledoval. Zašiel predsa prívesmi ďaleko!

Po tretie: priama invázia a okupácia Sovietskou armádou by bola predsa horšia, ako okupácia vlastnými bezpečnostnými zborom. Tu je ten známy argument „Ja budem miernej kút.“ V Poľsku poznáme tento argument už desiatky rokov. Je nevyvratiteľný a sáde z jednoduchého dôvodu, že nikto nepozná absolútneho kata, akbo inaké povedané v každej situácii si môžeme predstaviť ďalšieho kata. Ti, čo sledovali procesy s dozorcami v nacistických koncentračných táboroch, vedia veľmi dobre, že tento argument o nevôle tam odznel veľa ráz: „ani esesáci by na mojom mieste napáchali o mnoho viac zla.“ Nevdačný Európania však nechceli pochopiť humánne dôvody týchto

katov. Nevdační Poliaci dozaista nebudú chcieť pochopiť ľudské city vojenskej junty. Ani dnes, ani zajtra. V týchto chvíľach sa môžeme pokúsiť len o jedno proroctvo. Junta onedlho oznamí, že prepúšťa istý počet uväznených a že ruší niektoré obmedzenia slobody. Hneď nato budeme počuť zo západných hlavných miest radostné chóry : „Tak vidíte, mení sa to k lepšiemu ! Vedeli sme, že k tomu raz príde !“. Možno dokonca aj obnovia akési pseudoodbory, ktoré sa možno budú volať „Solidarnosť“. Prečo nie ? Ale kríže, ktoré Poľsko pred rokom postavilo na pamiatku na inú masakru, na tú čo sa v Poľsku odohrala v roku 1970, zostanú. Junta prelistí poľskú spoločnosť len tak, že ju zničí.

Komunizmus by bol nádhernou myšlienkovou, len keby nebolo ľudí. A najmä v Poľsku, len keby nebolo Poliakov.

Adam Michnik

POŁSKA WOJNA

DER SPIEGEL . Naše úryvky podľa SOLIDARNOŚĆ , Paríž, č. 12 / 1982, str. 2 – 13.

I. Túto vojnu nikto nevyhlásil. V tú decembrovú noc funkcionári bezpečnostného aparátu zabúchali na naše dvere a v prípade potreby ich vylomili. Následovali pásťe, obušky, slzotvorný plyn, putá na ruky a ... šup s nami do väzenia. Boli sme internovaní. Stali sme sa prvými väzňami tejto vojny, čo komunistický establishment vyhlásil svojmu ľudu. Táto nočná akcia bola prvou významou bitkou generála, ktorý svojským spôsobom pochopil uzáveru IX. zjazdu strany o nekumulovaní funkcií a stal sa ministrom obrany, prvým ministrom, generálnym tajomníkom strany a zároveň šéfom WRON-u /Vojenská rada národnej obrody/, ktorý pre Poliakov vždy bude predstavovať sprostého a odporného vtáka, karikatúru orla zo štátneho znaku.

Uprostred noci z 12. na 13. decembra komunistická smotánka pri moci uskutočnila zúfalý pokus udržať si pozíciu vládnucej kasty, svoju moc a privilegia, ktoré sú s ňou späté. Ich postavenie mocenskej elity bolo v skutku ohrozené, to netreba hľadávať dokazovať. A nie len v Poľsku, ale v celom komunistickom bloku. Cieľom vojenského prevratu v Poľsku nebolo uskutočnenie komunistickej utópie. Bola to klasická kontrarevolúcia proti záujmom robotníkov s jediným cieľom : zachrániť záujmy konzervatívneho starého režimu. V inom prípade nešlo, ako to tvrdí oficiálna propaganda, o odpoveď na pokus o uchopenie politickej moci. Solidarnosť neplánovala nijaký štátny prevrat. Príčiny a počiatky decembrového štátneho prevratu treba hľadať v neriešiteľnom konflikte medzi masovým hnutím, ktoré reprezentovala Solidarnosť, a totalitárnu štruktúrou komunistického štátu. Samotná existencia nezávislej a autonómnej inštitúcie, podporovanej celou spoločnosťou, bola hlavnou príčinou konfliktu. Tu nešlo o moc, ale o priestor, ktorý by jej zostal, čiže o obmedzenie nomenklatúry, o upresnenie legality, čiže podstaty kompromisu medzi vládnymi a ovládanými. Skrátka išlo o pluralizmus spoločenského života a o formu robotníckej

a územnej samosprávy. Uskutočnenie reformného programu zahŕňajúceho tieto sféry života by bolo spochybniло základný princíp komunistickej štátnej vlády. ...

2. Nie je to prvá kríza v histórii komunistických štátov. Kto porovnáva udalosti, ktoré začali deliť vždy dvanásť rokov – 1956, Pražská jar, poľských pätnásť mesiacov – si ľahko uvedomí ich spoločné črty, ale aj ich základné rozdiely. Všeobecne išlo vždy o rozšírenie pôsobnosti národných a občianskych práv. Rozdiely vyplývali z dynamiky sociálnych zmien. V roku 1956 reformy inšpirovala Moskva. Vánok slobody prichádzal z kongresovej sály XX.zjazdu KSSZ, kde komunistická byrokracia sa pokúšala odstrániť vždy a všade prístromný Stalínov tieň a oddialiť sekeru bezpečnostného aparátu, čo im stále visela nad hlavou. V tomto pokuse našli inšpiráciu vnútrostranické hnutia, ktoré postihli celé Poľsko a Maďarsko. V Poľsku autorita Gomulku, čerstvo vypusteného z väzenia, predstavovala pre Kremel, rovnako ako aj pre poľský národ, dostatočné záruky. Pre Kremela Gomulka bol húrlivý komunista, s ktorým sa však daľo dohodnúť. Pre Poliakov bol zase predstaviteľom národných a demokratických túžob ľudu. V Maďarsku odpor stalinistického krídla aparátu viedol k situácii, v ktorej tempo zmien začala diktovať vzbúrená ulica. Mocenský aparát sa rozpadol ako domček z karát. Sovietská intervencia bola len následkom tejto skutočnosti.

V Československu hlavný podnet k zmenám vyšiel z vnútra samotnej strany, z kruhov členov aparátu, čo si uvedomovali, že ak sa neuskutočnia hlboké reformy, komunistický režim bude čím ďalej neschopnejši riešiť hospodárske problémy, bude zvyšovať mrhanie sil a ekonomickú zaostalość. Podstata konfliktu v Československu spočívala v nádejach víťaznej liberálnej Dubčekovej frakcie – ktorú podporoval celý národ – , že bude môcť uskutočniť zhora demokratické reformy sprevádzané čiastočným uvoľnením kontróly zo sovietskej centrálnej. Československý „socializmus s ľudskou tvárou“ mal v skutočnosti veľa tvára : od umierneného reformizmu členov aparátu až po pluralistickú vidinu spoločnosti zobrazovanú v spisoch nekonformných predstaviteľov politického života. Podstatným faktorom konfliktu však bola opozícia českých a slovenských politikov voči otvorennej sovietskej diktatúre a ich snaha vybudovať svoju moc skôr na ľudovej podpore, ako na súhlase kremelských kabinetov.

3. V Poľsku sa veci mali ináč. Bolo by ľažko hovoriť o nejakom socializme s ľudskou tvárou. Skôr išlo o komunizmus s polámanými zubami. Komunizmus, ktorý už nemohol hrýzť a dokonca sa ani nemohol brániť proti útokom organizovanej spoločnosti, ktorá nestavaťa na sile. Napríek vyhláseniam propagandy o „otvorenej kontrarevolúcii“ a o „fašistickom terore v podnikoch“, za celý čas poľskej revolúcie nebolo ani jedného mŕtveho, nebola preliata ani jedna kvapka krvi. Mnohí pozorovatelia sa ostatne sputujú že prečo ? Korene poľského reformného hnutia – alebo revolúcie s vopred určenými hranicami – treba hľadať mimo oficiálnych inštitúcií verejného života. V Poľsku už dlho existovala a účinne sa prejavovala demokratická opozícia, podporovaná verejnou mienkou a čiastočne chránená katolickou cirkvou. Za relatívnej tolerancie Gierkoviho teamu – táto vyplývala viac zo zväzku so Západom a zo slabosti režimu, ako z nejakého liberalizmu – sa zrodili pokusy vzájomnej pomoci a sociálnej sebeobrany občanov, organizoval sa nezávislý duchovný život a pripravovali sa necenzúrované scenáre boja za slobodu. Program tejto opozície, ktorej

najznámejšou časťou bol KOR /Výbor na obranu robotníkov/, založený po júnových štrajkoch v roku 1976, spočíval v snahe premodelovať spoločnosť, vytvoriť spoločenské zväzky mimo oficiálnych štruktúr. Základnou otázkou nebolo „ako reformovať systém moci?“, ale skôr „ako sa brániť pred týmto systémom?“. Tento spôsob nazerania na politickú skutočnosť mal veľký vplyv na vývin augustových štrajkov, na formu požiadavek, na program, stratégia a taktiku Solidarnosti.

4. Počas 15 mesiacov sme urputne bojovali za reformu totalitárnych štruktúr. Rozuzlenie konfliktu bolo rovnako nezvyčajné, ako jeho priebeh. Oficiálny dekrét vyhlásujúci vojnu proti národu bol pokračovaním a vyjadrením zmyslu predchádzajúcich potyčiek. Štát, ktorý je nástrojom politických súl organizovaných vo Varšavskej zmluve, viedie vojnu proti organizovanému ľudu. O omyloch Solidarnosti sa v Poľsku bude ešte dlho diskutovať. Národu, rovnako ako žene – pripomeňme si tu Marxov výrok – nemožno odpustiť tú chvíľu slabosti, keď dovolí, aby sa jej nejaký výrastok zmocnil.

Solidarnosť, front národnej solidarity, mala všetky chyby a všetky kvality ľudu, z ktorého vziaľa, čiže ľudu, ktorý už 40 rokov žije bez demokratických inštitúcií, bez prístupu k politickému vzdelaniu. Ľud systematicky ponižovaný a ohľupovaný, ľud hrdý a rozumný, ľud, pre ktorý česť, sloboda a solidarita boli tými najvyššími hodnotami a ktorý príčasto videl v každom kompromise kapitoláciu.

Solidarnosť bola demokratickým hnutím pracujúcich v protidemokratickom prostredí, uprostred totalitárnych štruktúr systému, ktorého jediným opodstatnením, v očiach ľudu, boli rozhodnutia Jalskej konferencie. Je zbytočné pripomínať Poliakom zmysel týchto rozhodnutí, ako to prednedávnom spravil pán Nannen, ktorý si myslí, ako sa zdá, že ľudské práva sú len pre tých, čo žijú na západ od Labe, zatiaľ čo pre východných divochov stačí palica a ostnaté drôty ako základné mechanizmy verejného života. Poliaci nezabíali ani na okamih na Jaltu.

Problém však bol pretímcie skutočnosť Jalských uzáverov na úroveň každodenných problémov. To bol tvrdý oriešok.

Naše mohutné spoločenské hnutie vznikalo spontánne, bez akéhokoľvek modelu, zo dňa na deň, uprostred nespôsobstvených konfliktov s mocenským aparátom, ale bez ujasnej predstavy ako existoval v komunistickom režime. Ľahko ho bolo možno vyprovokovať kvôli malichernostiam, v jeho radoch často dochádzalo k potyčkám pre ozaj druhoradé záležitosti. Bolo to často následkom nekompetentnosti a hlavne neznalosti protivníka a jeho metód. Solidarnosť vedela robiť štrajky, no nevedela vyčkávať, útočila frontálne, ale nevedela ustúpiť, mala všeobecné predstavy, ale nevedela sa dohodnúť na postupnom akčnom programe. Bola obrom na očesových nohách s krehkými rukami. Mocná vo fabričkách, bezmocná pri vyjednávaniach. Pred sebou mala protivníka, ktorý nevie povedať pravdu, nevie realizovať súvisiú ekonomickej politiku, ani dodržať svoje záväzky, ktorý však vie jednu vec: rozbiť spoločenskú solidaritu. Po 37 rokoch svojej moci sa vie perfektne zhosiť tejto úlohy. Tento protivník, mocenská elita, bol v morálnom a finančnom úpadku. Jeho politická slabosť mu znemožňovala realizovať akúkoľvek politiku. Solidarnosť si pomýlia politickú slabosť so slabosťou všeobecne, zabúdajúc, že donucovací aparát, vzdialený akejkoľvek demokracii, sa môže stať účinným nástrojom v rukách diktátorovej

moci, najmä v rukách diktatúry, ktorej moc začína unikať. ...

Zopakujme, že Solidarnosť nikdy nevyhlásila úmysel odstrániť komunistov od moci a odovzdať riadenie štátu do rúk odborových organizácií. Taký program však vyčítali z vyhlásenia Solidarnosti funkcionári pri moci. Málo záleží dnes na tom, či oprávnené. Videli ako ich vlastná základňa odstraňuje stranické výbory vo fabrikách, slobodné mestské voľby im naháňali strach a na nejaké možné referendum o forme samosprávy nechceli ani pomyslieť. A to ešte mali pred sebou drastické, avšak nevyhnutné zvýšenie cien. Ich odpovedou bol decembrový prevrat. Bola to posledná odpoveď, ktorú mali k dispozícii.

5. Solidarnosť nepočítala s vojenským prevratom. Nechala sa prekvapieť. Nedávajme tuto ľahkovážnosť za vinu robotníkom. Zodpovední za to sú ti, čo, rovnako ako autor týchto riadkov, mali formovať politický názor odborov. ...

Prax však predbehla teóriu. A to nie po prvý raz v poľskej histórii. Základným svárom v radoch Solidarnosti, hoci ho nikto jasne neformuloval, bola otázka rytmu zmien a ich obsahu. Spočiatku mali prevahu zástancovia kompromisu. No čoskoro bolo zrejmé, že mocenský aparát považuje každý pokus o dohodu za znamenie slabosti. Každý ústupok sme si museli vybojať štrajkmi alebo hrozbou štrajku. Neprestajné štrajkovanie, súkromne vyprovokované mocenským aparátom, vyčerpávalo spoločnosť už dosťatočne vysilenú ťažkosťami každodenného života. Nedostatok výsledkov vo sfére zlepšenia každodenného života vyhral názory a spôsobil, že mnohí začali pochybovať o správnosti našej taktiky. Jedni začali hovoriť „dosť už štrajkov, nikam to nevedie“. Druhí tvrdili „dosť už nedôsledných štrajkov; len generálny štrajk prinúti vládu k podstatným ústupkom“. Čižko povedať, ktorí boli početnejší. V každom prípade najviac bolo počet tých druhých. Počasinou to boli mladí robotníci z veľkých podnikov. Od vedenia Solidarnosti vyžadovali radikálne akcie a čižko ich bolo udržať na uzde, hoci sa o to pokúšal sám Wałęsa, ba aj Kuroń. ...

V tejto duševnej náladе bolo veľa naivity, zbožných priateľov a stáročná tradícia poľskej histórie, podľa ktorej terorizoval Poliakov ich vlastnou armádou je skrátka niečo nepredstaviteľné. Po prvých mesiacoch sa v spoločenskom vedomí všeobecne prijímal scenár konfliktu medzi štátom a národom, v ktorom nebolo miesta pre použitie sily. Plány šíbeníc a zoznamy ľudí, ktorých treba pozavierať, existovali len v chorobných myslach stranických hodnostárov. Odbory mali na útok moci len jednu odpoveď – okupačný štrajk. Vojenský útok na fabriky znemožnil účinnosť tejto zbrane. Vedomie, že mierová forma odporu je neúčinná, môže mať katastrofálne následky. Krv baníkov z bane Wujek by mohla slúžiť ako lekcia o tom, ako sa dorozumievať s mocou, ak od nej niečo chceme dosiahnuť.

6. A čo si o Solidarnosti myšeli komunisti ?

Augustová kríza ich neprekvapila. Avšak šokoval ich spôsob, akým prebehli štrajky, vyspelosť požiadavek robotníkov, ich solidarita a disciplína. Gierckov team, ktorý nastúpil k moci po kravovo potlačených štrajkoch v decembri 1970, sa usiloval za každú cenu vyhnúť ozbrojeným zrážkam s robotníckou triedou. Ich súhlas k založeniu slobodných odborov bol zúfalým činom, ktorý sprevádzal nádej, že toto hnutie sa obmedzí len na pobrežie a že časom ho bude možno zvnútra rozhloďať. Keď však vlna štrajkov v septembri

vyvali moc užanie jednodlhotých slobodných odborov, mocenský aparát mohol už rátať len s provokáciemi a vytvorením roztržiek vo vnútri novoznáknutého hnutia. Solidarnosť bola smrteľou hrozba. Vyvrátila totiž základný princíp komunistickej ideológie, podľa ktorého komunistická strana predstavuje robotnícku triedu.

Plán na zničenie odborov „politickými“ prostriedkami zlyhal. Nekonečné konflikty kvôli politickým väzňom, voľným sobotám, rolníckym odborom, nepochybne oslabili Solidarnosť, rovnako ako osobné šarvátky inšpirované zvonku, avšak toto oslabenie samo o sebe nezlepšovalo ešte postavenie aparátu. Základným problémom pre mocenský aparát, odumierajúci na škriepky o moc, sa stala otázka strany.

Strana, táto organizovaná štruktúra spoločnosti, bola absolútne neprístomná v augustových štrajkoch. Tento nástroj, ktorý doposiaľ vždy spôsobivo poslúžil na rozbijanie solidarity, zlyhal. Pre pokuse vzkriesiť stranu aparát otvoril Pandorinu škatuľu. Hľadal nejakých obetných beranov a pritom odhalil zarazajúce skutočnosti o korupcii v Gierkovom tíme.

Na druhej strane členovia strany začali masívne vracať straničné karty alebo, čo bolo ešte horšie, pokúšali sa zorganizovať „horizontálne štruktúry“ vyžadujúc tým demokratickú reformu strany a zavrhnutie stalinského modelu založeného na neobmedzenej moci aparátu. ...

Polští reformátori boli len karikatúrou svojich ideologických predchodcov Poľského októbra a Pražskej jari. Hned od začiatku ich reformizmus bol menej abstraktný, bližší skutočnostiam spoločenského života. Už sa nediskutovalo o filozofických myšlienkach mladého Marxa, no o to viac sa reč točila okolo hospodárskych reform. Avšak išlo len o ilúziu. Toto hnutie nemalo nijakú oporu v autentickom duchovnom živote. Bolo len epigónom, poslednou etapou procesu ideologickej deštrukcie reálneho komunizmu.

Spoločnosť rozprávala už normálnej rečou, zatiaľ čo straniční reformátori sa vydávali stále skornateným jazykom marxizmu-leninizmu. Pre straničkých reformátorov hlavným problémom bolo „ako demokratizovať stranu?“, čo postupom času malo priviesť k demokratizácii spoločnosti. Pre spoločnosť najdôležitejšie bolo, ako urvať čo možno najviac priestoru verejného života diktatúre straničkej nomenklatúry. Straničky aparát obvinoval Solidarnosť z toho, že chce byť politickou stranou a nie iba odborovým hnutím, Solidarnosť navrhovala komunistickej strane, aby sa pokúšala získať dôveru spoločnosti, ktorej vládne, a aby prestala byť len syndikátom ľudu mocenského aparátu. Toto je najpresnejšia definícia sociálnej povahy komunistickej strany pri moci a to nakoniec rozhodlo. ...

7. Katolícka cirkev, najvyššia morálna autorita v Poľsku, podporovaná pápežom, sa bezpochyby prikláhala skôr ku kompromisným riešeniam. Pokúšala sa stavať mosty spoločenskej dohody, zmierňovala napätia, brzdila mocenský aparát rovnako ako vedenie Solidarnosti. V každom prípade však žiadala kompromis a nie jednostranné ústupky Solidarnosti. K tomu smerovali návrhy komunistického aparátu na zostavenie spoločných kandidátskych listín pre mestské voľby. Cirkev nechcela a ani nemohla podporiť podobné riešenie. A to bol kameň úrazu. Odborárom bolo jasné, že sa nevyhnú otvorenému konfliktu. Pre mocenský aparát medzi kompromisov bola už neprijateľná. Potom nasledovali už len rozhovory v Radome, zasadanie národnej komisie a napokon vojenský prevrat.

Solidarnosť rátať s otvoreným konfliktom. Nemal to byť konflikt o moc, ale skôr o spôsob moci. Predpokladalo sa, že stranický aparát príde o privilégia nomenklatúry, čo bolo nevyhnutnou podmienkou akéjkoľvek demokratizačnej reformy. Treba uznať, že decembrová akcia uskutočnená pod rúškom noci bola účinná, najmä vďaka tomu, že jej uskutočňovateľia nemali nijaké zábrany. Solidarnosť bola neutralizovaná tankami a bajonetmi, odpor robotníkov bol zlomený. Avšak tento triumf vládnuceho aparátu môže mať neočekávané následky, môže dokázať politickú krátkozrakosť komunistov. S bajonetmi možno terorizovať, zabývať, vyhrať bitky proti bezbrannému obyvateľstvu... Ale na bajonet ako rád citoval Talleyranda Stefan Bratkowski – si nemožno sadnúť. Dodajme, že s bajonetmi nemožno vymazať z pamäti ľudí 15 mesiacov slobody.

8. Istý čas sa už pokúšame nájsť odpoveď na otázku, ako je možné, že odpor sa nechal tak ľahko zlomiť? Okrem efektu prekvapenia, okrem toho, že krviprelievanie je ľahko prekročiteľnou prekážkou pre všetkých Poliakov, nesmieme zabudnúť na faktor, čo rozhodol o priebehu udalostí : tieň Kremľu.

O problém eventuálnej sovietskej intervencie sa veľa diskutovalo. Úmysly Kremľu boli všetkým jasné. Stačilo si prečítať dennú tlač. Kremľ nemal Solidarnosť v láske. Diskutovalo sa však o možnostiach sovietskej politiky topiacej sa v afgánskom konflikte, vo vnútorných ťažkostiah a tiež sa uvažovalo o možných vplyvoch komplexnej medzinárodnej situácie. Globálna situácia nebola ani zdaleka jasná. Podaktori z nás dúfali, že sa nám podarí prebudovať poľsko - sovietske vzťahy na takej základni, na ktorej by poľská specifickosť našla svoje miesto. Mysleli sme si, že sovietske vedenie sa odhodlá k ozbrojenej intervencii len v nejkrajnejšom prípade, ako občianská vojna, alebo pokus o uchopenie moci. Domnievali sme sa, že strašidlo sovietskej intervencie je len psychologickou zbraňou v rukách vlády, ktorá ním chce dosiahnuť efekt intervencie bez intervencie.

Priebeh udalostí dokázal, že sme uvažovali racionálne. Sovietsky zväz spravil všetko na to, aby zamaskoval svoju účasť na decembrovom „pronunciamiente“. Vybraný scenár bol najvhodnejší „Poliaci si riešia svoje problémy sami.“ ..

9. Nikto nerátať s pomocou Západu. Preto reakcia národov a vlád je milým prekvapením. Niclenže nám dodáva odvahy, ale môže zbrzdíť očakávanú vlnu represií. Prejavy verejnej mienky majú veľký morálny význam , pretože pripomínajú, že demokracia je nedeliteľná a že má priateľov na celom svete. Ani pod čížmani vojenských okupantov demokracia nestráca svoje hodnoty. Pre väznených a prenasledovaných je medzinárodná podpora svetefkom nádeje v temnom tuneli každodenného života v Poľsku za vojnového stavu. Akcie rôznych zahraničných vlád majú skôr politický dopad. Treba ich chápať v kontexte medzinárodnej politickej stratégie, kde poľská aféra tvorí len jednu časť. Netreba si robiť ilúzie, tak to je lepšie. Musíme sa však pozastaviť nad jednou zo zložiek medzinárodnej stratégie. Ide o otázku ekonomických sankcií. Nemám v úmysle interpretovať americkú politiku a neviem, čo určuje konanie prezidenta Reagana. Pochybujem však, že hospodárske sankcie sú následkom, ako to tvrdí oficiálna propaganda, zlosti, že sa Solidarnosť nepodarilo v Poľsku reštaurovať kapitalizmus. Nepredpokladám, že prezentant Spojených štátov by mohol podobne uvažovať.

Myslím si, že ekonomicke sánky sú predvídateľnou odpovedou Západu na vojenský prevrat a zodpovednosť za to nesú organizátori prevratu. Zodpovedný za katastrofálnu situáciu poľských rodín je Jaruzelski a WRON, a nie prezent Reagan a Pentagon. V každom prípade treba pripomeneť, že potravinová pomoc nebola zastavená, prichádza však mimovládnymi cestami, čo je pochopiteľné, keďže vláda nemá dôveru nikoho na Západe.

Úvahy západných štátov sú jednoduché. Hospodárstvo komunistických štátov sa nemôže rozvíjať bez západnej technológie a surovín. Štredé pôžičky nie sú zárukou rýchleho reformného hnutia. Najlepším príkladom na to je Gierek. Ešte menšou zárukou reformy ekonomickej politiky vlády sú bajonet, udavačstvo a policajti. Pôžičky teda boli vyhodené do vzduchu. Je normálne, že Západ sa znepokojuje. Možno sa čudovať, že Západ chce vyjednať s partnerom, ktorý by mal aspoň minimálnu dôveru svojho obyvateľstva? Je jasné, že znovunastolenie občianskych slobôd v Poľsku musí byť základnou podmienkou akýchkoľvek pôžičiek.

Oficiálna propaganda tvrdí, že hospodárske sánky sú namierené proti Poliakom, proti demokratickým reformám a že sú urážkou poľskej suverenity. Nie som obhajcom týchto sánkcií, no musím skonštatovať, že zo strany tých, čo za udalosti nesú najväčšiu zodpovednosť, čiže zo strany WRON-u, ide o nízku zhabelosť, keďže sa zniekajú zodpovednosť, ktorú na seba vzali. Poľské hospodárstvo nezruinoval Reagan, ale zruinovali ho ti, čo svoj osobný egoistický záujem kladú nad duchovný a materiálny osud poľského ľudu. Kedy tito ľudia pochopia, že likvidácia nezávislých inštitúcií vojenskou a policajnou diktúrou nemôže viesť k ničomu dobrému, a že naopak spôsobí ich absolútну izoláciu uprostred poľského národa a civilizovaného sveta?

Čo sa bude diať ďalej? To je otázka, ktorú si kladú Poliaci pri každej nočnej schôdzke, pretože ľudia sa stretajú i napriek zákazu nočného vychádzania. V noci z 12. na 13. decembra sa komunisti ocitli vo svojej pozícii z roku 1945. Sú znova v situácii malej sekty, ktorá sa drží pri moci bajonetmi. Vtedy to bola sekta prosovietských jakobínov, dnes je to sekta prosovietských mandarínov. Vtedy bojovali za svoj program, dnes sa bijú za svoje privilégia. Historická skúsenosť nás naučila, že jestvujú dva spôsoby, ako sa dostanu z podobných kríz. Nazvime prvú kadárizmus a druhú husákitizmus.

János Kadár začal svoju kariéru ako sovietsky guvernér dosadený tankami. Prvé roky jeho kráľovania boli poznačené krutou represiou, po ktorej nasledovali obdobia postupného uvoľňovania.

Gustáv Husák vyhlásil na začiatku, že chce pokračovať v politike Pražskej jari. Po sovietskej intervencii všetky verejné inštitúcie pokračovali vo svojej práci. Odstraňované boli postupne, jedna za druhou. Mnohí občania boli nútenci robiť sebkritiky a odsudzovať svojich kolegov. „Extrémisti“ boli odstraňovaní a mnohé inštitúcie prestali existovať. Všetko sa to robilo vraj preto, aby sa zachránilo aspoň niečo z dosiahnutých reform. Pražskú jar udušili vlastne ti, čo ju začali.

Kadárizmus je spoločensky destrukčný, represívny spôsob vlády, ktorý viedie k paternalistickému liberalizmu. Husákovský model začal fiktívnym zachovaním demokratických štruktúr a viedol k totálnej sterilizácii verejného života.

Pre poľských komunistov je Kadár skutočný hrdina a radi by uspeli ako on. Zaviehanie a súdy s odborármami sú sprevádzané vyhláseniami o obnove a pokračovaní v reformných

akciach. Scénár možno ľahko vylúštiť : treba zničiť Solidarnosť, znova nastoliť fungujúce totalitárne inštitúcie a navždy zahnáť vidinu dôstojnejšieho života. Solidarnosť by mala byť zničená svojimi vlastnými členmi, pričinením tých, ktorí sa nechajú zlomiť a podpíšu zmluvu o poslušnosti. WRON sústredil svoj tlak nejskôr na Wałęšu, ktorý to mal zhlnúť prvý. Bez úspechu. Solidarnosť bez Wałęšu, bez Bujaka, bez Słowika je len bezvýznamnou atrapou, ktorá má maskovať protirobotnícku politiku. Širokosiahle represívne akcie, proti ktorým budú protestovať len Poliaci a medzinárodná verejná mienka, od normalizovania podnikov až po zatváranie odborárov cez ohováračskú kampaň propagandy. Paralelne s tým sa nám tvrdí, že je všetko v poriadku a že krajina sa vracia do normálnych koľají.

No z kostolov, jediné miesto, kde jazyk neboli znečistený, nám prichádzajú slová pravdy o situácii našho ľudu. Hovorí sa o represaliách a o pomoci prenasledovaným. Každý vie okrem toho, že odpor jestvuje. Vychádzajú tajné časopisy, znova sa budujú nezávislé inštitúcie. Nie, toto hnutie nikto nezastaví. ...

11. Tých 15 mesiacov bolo nezabudnuteľnou lekciou slobody. Možno sa im podarí zotrieť „Solidarnosť“ z múrov, no nikdy sa im nepodarí vymazať ju z pamäti ľudí. Mnohí už podčiarkli príkladnú povahu poľského pokusu, ktorý bol bojom bez krviprelatiá a bez násilnosti, bojom, ktorého cieľom bolo vybudovať spoločenské vzťahy mimo oficiálnych štruktúr. Ten model poslúži v nových podmienkach, za nových okolností. Naša skúsenosť bude možno užitočná v budúcnosti nielen pre Poliakov, ale aj pre ostatné národy našej geopolitickej zóny. ...

12. Tým, čo sú za mrežami, sa každé gesto solidarity zdá byť životodarným kyslíkom. Za každý prejav solidarity vám v mene svojom a v mene svojich spoluvažňov ďakujem. Každá dobrá správa nám dodáva nových sú. No zažívame aj trpké chvíle. Ako napríklad vtedy, keď sme sa dopočuli o prejave predstaviteľa nemeckých sociálnych demokratov, v ktorom tento ubezpečuje svet, a samozrejme aj nás, o dobrej zaobchádzaní s väzňami v Poľsku. Odvolával sa pritom na správy zástupcu prvého ministra poľskej vlády. Trpko mi to pripomína situáciu nemeckých sociálnych demokratov spred 45 rokov, keď rôzni štátinci nás ubezpečovali, že v Nemecku je všetko v najlepšom poriadku a že buriči sú väznení za dobrých podmienok. Považovať poľského zástupcu prvého ministra za odborníka ľudského spôsobu väzenia jeho osobných protivníkov je groteskné. Nemecký politik je pravdepodobne veľký cynik alebo prvejmi naivný. Teda niekoľko slov o osude internovaných. Všetci sme boli uveznení bez zatykačov. Každý z nás sa môže vrátiť na slobodu ak podpíše vyhlásenie o poslušnosti a ak sa stane udavačom. Zlomený človek, hovoria si naši strážcovia, nie je schopný odporovať.

Všetci, co tu sme, robotníci, rolníci, inteligencia, slúžime ako rukojemníci. Náš osud má poslúžiť ako odstrašujúci príklad pre našich kolegov, náš štatút použije vláda ako vizitku pred cudzinou, a my samotní sa raz staneme výmenou hodnotou. Horšie je to s tými, ktorí boli medzičasom odsúdení za účasť na štrajkoch. Táto vojna, vojna Poľsko - Jaruzelski, ako ju nazývajú Poliaci, nás všetkých postavila pred novú situáciu. Čažko určiť, aký koherentný postoj zaujať voči udalostiam. Každý sám musí rozhodnúť, podľa svojho uváženia a podľa svojho svedomia, akým spôsobom bojovať proti zlu, ako chrániť

svoju dôstojnosť, ako sa správať v tejto vojne, ktorá nie je nič iné, nezabúdajme na to, ako nová inkarnácia odvekého boja medzi pravdou a ľžou, medzi slobodou a násilím, medzi dôstojnosťou a ponížením. Nezabúdajme, že ak v tomto boji niet definitívneho víťaza, niet ani definitívneho porazeného. To je moj optimizmus. Len vďaka jemu píšem tyto riadky. To je môj príspevok do tejto vojny. Je pravdepodobné, že sa dlhší čas nedostanem k slovu. Rád by som teda zaprial svojim priateľom, najmä tým, ktorých prenasledujú a ktorí sa napriek tomu bijú, veľa odvahy a sľ k prechodu temnôt, čo sa rozkladajú medzi zúfalstvom a nádejou. A tiež veľa trpežlivosti pri zaúčaní sa do nefahkého umenia odpúšťať.

VYHLÁSENIE ZBIGNIEWA BUJAKA , PREDSESU SOLIDARNOŚCI MAZOWSZE

Publikované v 4. čísle týždenníku SOLIDARNOŚĆ MAZOWSZE .

Podľa SOLIDARNOŚCI, Paríž, č. 12, str. 14 – 15 .

Návrhy Výboru Rady Ministerov pre odborárske záležitosti uverejnené 22. februára svedčia o tom, že vláda odmieta možnosť obnoviť prácu nezávislého odborového zväzu Solidarnosť a že sa rozhodla jednostranne, bez akejkoľvek konzultácie, bez akéhokoľvek dohovoru, vnutiť svoje predstavy o odboroch.

Máť ísť o odbory priamo podriadené komunistickej strane so štruktúrou a štatútm, ktoré vopred znemožnia akúkoľvek nezávislú akciu. Prvým pokusom o „znovuzrodenie“ odborového života v podnikoch sú „sociálne komisie“. Ich cieľom je dokázať, že Solidarnosť je zbytočná a stať sa prvou etapou čisto „robotníckych“ odborov, ktoré zaručia ochranu „základných záujmov socialistického štátu“. Sociálne komisie sú však aj prostriedkom na vyprovokovanie konfliktov v spoločnosti. Ich úlohou má byť aj rozdelenie toho, čoho je nedostatok, čiže trestať tých, ktorí sa nepokorria a odmenovať pokorených. Táto forma odborovej organizácie, navrhovaná vládou, je neprijateľná. Jediná cesta, čo nám zostáva, je boj o obnovenie činnosti odborovej organizácie Solidarnosť.

Naša organizácia musí prejavovať svoju prítomnosť vo verejnom živote. A to nijen formou činnosti podzemných skupín, ale aj tým, že sa budeme otvorené zúčastňovať na rozhovoroch o všetkom, čo sa týka robotníkov a odborových organizácií.

V mnohých podnikoch sa vedenie pokúša vyjednať s predstaviteľmi Solidarnosť. Členovia našej odborovej organizácie a jej zvolení vedúci musia aj nadálej brániť záujmy pracujúcich. Nijaký problém, ktorý sa nás týka, nesmieme riešiť pred sociálnou komisiou, pretože to by znamenalo, že tieto komisie môžu nahradiť Solidarnosť.

Je potrebné bojkotovať podnikové sociálne komisie.

Tým, že budeme vedeniu predkladať požiadavky pracujúcich, dokážeme, že Solidarnosť je odborová organizácia schopná zhosiť sa svojej štatutárnej úlohy.

Každá činnosť, hoci aj v obmedzenom priestore a za súčasných podmienok, je krokom k obnoveniu odborovej činnosti nezávislej na vedení strany.

Musíme si uvedomiť, že pokus o prenasledovanie ľudu, ktorí sa pokúšajú riešiť problémy zamestnancov, postaví vládu do omnoho horšej situácie. Musíme využiť každú príležitosť otvoreného prejavu. Je to rovnako dôležité, ako tajné hnutie odporu. Úlohou odborárov na úrovni krajov, rovnako ako aj tých, ktorí sa nemusí skrývať, je verejne vyvrátiť ohovárania, ktoré propaganda šíri na našu adresu.

Rovnako sa musíme angažovať v otvorených listoch Národnému shromaždeniu, v návrchoch na odborové hnutie a vyžadovať obnovenie činnosti odborovej organizácie Solidarnosť. Zverejnene vyhlásenia členov odborových sekcií sa musia stať každodennými spoločenskými manifestáciami. Takto prinútime vládu uznáť našu existenciu a prítomnosť v spoločenskom živote. Len tak nás vezmú do úvahy. A to je samozrejme krok k obnoveniu našej odborovej činnosti.

Náš cieľ je jasný : obroda činnosti nášho syndikátu, prepustenie väzňov na slobodu, návrat na pracoviská osôb prepustených z práce, zrušenie vojnového stavu. Musíme byť schopní konať spoločne a účinne. V každom podniku musia existovať organizované odborové sekcie a mali by disponovať fondom na podporu obetí represie, mali by mať prístup k rozmnzožovacím prostriedkom a tlačiť svoje noviny, a nakoniec, mali by sa vyzbrojiť účinou sieťou šírenia informácií. Naše hnutie sa musí stať skutočnou silou, aby sme mohli zavážiť v okamihu, keď sa bude rozhodovať o existencii Solidarnosti.

VÝZVA ZBIGNIEWA BUJAKA

SOLIDARNOŚĆ, Paríž , č. 13 , str. 7 - 8

Komunistická moc sa od začiatku svojej existencie pokúša odstrániť z národa akúkoľvek morálneho autoritu a to najmä preto, že nie je schopná získať si pre seba podporu ľudu. Napriek tomuto mocenskému tlaku komunisti nielenže prehrali svoj boj proti cirkevi, ale museli sa i zmieriť s tým, že iné sily, iné spoločenské skupiny, si medzičasom vedeli získať ľútu a dôveru obyvateľstva a udržať si ich. Formálne a neformálne skupiny ako Klub katolíckej inteligencie, Výbor na obranu robotníkov /KOR/, PEN, Poľská historická asociácia, Poľská sociologická asociácia, Spoločnosť vedeckých prednášok /„Putovná univerzita“/, redakcia katolíckeho mesačníka WIEŻ, katolícka parlamentná skupina ZNAK a mnohé iné boli počas dĺhych rokov symbolom vedomia, nezávislosti a dôstojnosti, ba často sa stávali aj predstaviteľom sociálnych a národných túžob, tvorcami verejnej mienky.

Dnes pred nami stojí ťažká a zodpovedná úloha. Znovu vstupujeme do obdobia zvýšenej represie, do pre nás znamená urputný boj za zachovanie našej národnej totožnosti, našho práva byť ľudmi. Túto situáciu najbolestnejšie prežívajú mladí ľudia. Neobyčajne ťivo pocitujú na sebe násilie, ktoré sa robi národu, a odpovedajú naň spontánnym odporom. Masa mladých robotníkov, študentov, školákov sa zrazu prebudila a chce konať, hľadá vzory, podľa ktorých sa riadi, spontánne sa organizuje. V nijakom prípade nesmieme nechať týchto mladých ľudí zoči-voči komunistickej moci bez zábran.

Z tohto dôvodu sa obraciam na všetky skupiny, ktoré si zachovali účtu spoločnosti, aby sa zamysleli nad potrebami mládež a preskúmali možnosti, ako tieto potreby uspokojiť. Chceme, aby sa tieto skupiny vyjadrili a navrhli akcie, ktoré by sa konali v prospech a v záujme mladých, ako napríklad rôzne krúžky, klučy, asociácie, putovné univerzity, knižnice, a tak ďalej. Na začiatku tohto hnutia by mohla byť programová výzva, ktorá by zhodnotila situáciu v tejto oblasti a navrhla by možné akcie. Neskôr by sme mohli vypracovať podrobnejšie návrhy, ktoré by sa rozširovali v slobodnej tlači.

Dúfame, že spoločné úsilie nás všetkých v tejto oblasti pomôže národu prekonat najťažšie chvíle.

SDĚLENÍ PROZATÍMNÍ KOORDINAČNÍ KOMISE Č. I.

KONTAKT, Paříž, číslo z května 1982, str. 4

Dne 22. 4. 1982 setkali se představitelé Nezávislého odborového svazu Solidarnosć z oblasti Gdańsk, Dolní Slezsko, Małopolsko a Mazovsko. Po projednání situace ve svazu a v zemi vypracovali společné stanovisko k otázce programu činnosti a k otázce prostředků a metod k jeho realizaci.

Níže podepsaní představitelé čtyř oblastí se zavázali koordinovat akce zaměřené k odvolání válečného stavu, propuštění internovaných a odsouzených, obnovení občanských práv, koordinovat boj za právo na svobodnou činnost pro Nezávislý odborový svaz Solidarnosć.

Do doby, než obnoví svou práci celostátní ústředí Solidarnosć s Lechem Wałęsou v čele, budeme svou činnost realizovat v rámci Prozatímní koordinační komise.

Žádáme ostatní oblasti a střediska o spolupráci jak jím to dovolí jejich organizační a technické možnosti.

Prozatímní koordinační komise Nezávislého odborového svazu Solidarnosć : Zbigniew BUJAK /Mazovsko/, Władysław FRASINIUK /Dolní Slezsko/, Władysław HARDEK /Małopolsko/, Bogdan LIS /Gdańsk/ .

PROHLÁŠENÍ PROZATÍMNÍ KOORDINAČNÍ KOMISE NEZÁVISLÉHO ODBOROVÉHO SVAZU SOLIDARNOŠĆ ZE DNE 22. DUBNA 1982.

KONTAKT, Paříž, číslo z května 1982, str. 4 .

Prohlášení o formách a metodách činnosti

Poč 13. prosince zavádí bezpráví, ničí osvětu, vědu a kulturu, mafii vyhlídky na nápravu hospodářství, a to bude znamenat nouzí a nezaměstnanost.

Jestli se společnost nepostaví na odpor moci, hrozí ji rozbití a úplné spoutání. Byl by to nejenom návrat do předsrpnových dob, nýbrž návrat stalinistického režimu se snahou o kolektivizaci vesnice a zničení nezávislosti církve.

Jak se můžeme bránit před násilím a terorem ? Jak můžeme bojovat o svá lidská a občanská práva ? Jak bojovat o Solidarnost ?

Především musíme vybudovat odborové struktury a organizovat se ke společné akci. Během těchto několika měsíců si společnost již našla vícobecné formy odporu pro tuto chvíli. Oběti represí a jejich rodiny byly obklopeny péčí. Byly vybudovány základy nezávislého oběhu informací a spojení mezi obnovujícími se strukturami odborového svazu. Vědě jsou bojkotování kolaboranti a horlivci. Odpor proti vládě WRON-u je projevován nejrůznějším způsobem.

Aby pokračování nezávislé odborové činnosti mělo i jiný smysl než je výrazem našeho mravního postoje, musíme jí dát organizovaný ráz, který na jedné straně zabezpečí trvalé fungování, a na druhé straně dá možnost organizovat masové a účinné akce. Budeme podporovat všechny iniciativy k tomu směřující.

Především však je potřeba se soustředit na to, aby v každém podniku byly zorganizovány:

- výbory vzájemné pomoci, zabezpečující hmotnou pomoc aktivistům zbaveným možnosti obživy,
- diskusní kluby Solidarnosti, složené z představitelů různých skupin, které budou vypracovávat takтиku činnosti svazu,
- tiskárny, umožňující náležitý oběh informací, a ve větších podnicích časopisy.

Uskutečnění těchto úkolů je podmínkou pro zdar akcí v městsku oblasti a celé zemi, a také – pro případ, že nebude možno se tomu vyhnout – pro generální stávku.

Prohlášení o národní dohodě

Vyřešení problémů stojících před Polskem je nemožné bez zahájení rozmluv mezi vládou a společností. Abychom donutili vládu uznat nutnost jednat s vedením Nezávislého odborového svazu Solidarnost s Lechem Wałęšou v čele, jsme odhodlání ke všem akcím, ke každému druhu nátlaku. Za podklad jednání jsme ochotní přijmout podmínky národní dohody jak je zformulovala rada polského primasa. Současně prohlašujeme, že jedinou podmínkou pro zahájení rozmluv je propuštění všech internovaných a amnestie pro uvězněné a odsouzené. To je podmínka, od které neustoupíme.

MILOVAN DJILAS O KRIZI JUGOSLÁVKÉ SPOLEČNOSTI

Přeloženo z týdeníku DER SPIEGEL, 37/11, 14. března 1983.

Milovan Djilas je nejprominentnější jugoslávský disident a zároveň i nejvydávanější, byl jen na Západě, jugoslávský autor. I tři roky po smrti Tita v něm strana stále ještě vidí „nepřeteče státu číslo jedna“. Tajná policie dosud hledá jeho byt v jednom ze starých domů bělehradského centra a úřady mu odmítají vydat pas k výcestování na Západ. Ale jeho možnosti pohybu se přece jenom poněkud rozšířily – poté, co opětovně složil fidičské zkoušky, může tento stranický rebel znova zasednout za volant automobilu.

Djilas, 71 letý syn královského policejního důstojníka z Černé Hory, spolupracoval již ve 30. letech s Titem v tehdy ilegální komunistické straně a po vítězné partyzánské válce se stal maršálovým zástupcem a hlavním ideologem strany. Právě Djilas prosadil své neortodoxní myšlenky do tzv. „jugoslávského modelu“: neúčast v blocích, dělnická samospráva a socialistická demokracie – cíle, které často taktyku Titovi zacházely příliš daleko. V roce 1954 došlo k roztržce mezi oběma národními hrdinými. Djilas pozbyl všech funkcí a strana se ho pokusila umlčet.

Avšak rebel nebyl ochoten dát si zavřít ústa a pro svou kritickou publicistickou činnost si odseděl ve vězení celkem 11 let. Vlastní politické zkušenosti shrnul ve svých pamětech, jejichž třetí díl věnovaný době po válce vyjde v brzké době také německy... V současné době pracuje Djilas na souboru eseji s plánovaným názvem „Cela a světlo“, v nichž chce podat vlastní pochyby a myšlenky z let strávených ve věznicích. Hlavní závěr plynoucí z díla: Bez morálky a ideje je každý systém odsouzen k zániku.

*

SPIEGEL: Pane Djilasi, jste jediným z dosud žijících zakladatelů jugoslávského modelu, kterým se v roce 1948 Tito vzepřel Sovětskému Svazu. Neukázalo se snad již před dlouhou dobou, že ona tehdy tak oslavovaná myšlenka o tom, že dělníci budou sami spravovat své továrny a občané své obce, je v praxi nepoužitelná?

DJILAS: Ano, ukázala se neúspěšná. To, že jsme se chtěli odlišit od sovětského systému, nebylo jistě špatné. Ale později jak myšlenka tak praxe sklouzly na špatnou cestu. Strana si čím dál tím více podřizovala samosprávu.

SPIEGEL: To proto, že sama nikdy nevěřila v úspěch vlastního vynálezu?

DJILAS: Snad. K tomu několik údajů: v dělnických radách dnes sedí minimálně 95% straníků; rady samy o sobě se zbyrokratizovaly a nepodléhají žádné politické kontrole. Tím je slabována celá ideologie systému. V radách samotných se vytváří jednotlivé kliky okolo podnikových ředitelů, čímž se ztrácí cit pro hospodářské souvislosti, kvete sobectví a každý hájí svůj vlastní píseček.

SPIEGEL: To ale přece znamená, že tyto chyby jsou tomuto systému vlastní. Nebyla by situace Jugoslávie lepší bez dělnické samosprávy?

DJILAS: Ne, to si nemyslím. Svědčí o tom například Polsko, kde neexistovala žádná organizovaná samospráva a sami vidíte, kam až to došlo. Přes všechno umožňuje jugoslávský systém samosprávy alespoň minimální antyburokratickou kontrolu a svým způsobem pronikl do vědomí pracujících.

SPIEGEL: Vidíte nějakou cestu, jak se dostat z tohoto dezolátního stavu?

DJILAS: Každá změna, každá reforma musí vyjít zdola, od samotných samosprávních rad. Jen tak je může posílit. Musíme osvobodit samosprávu od kompetence v hospodářském rozhodování, aby se mohla více soustředit na kontrolu hospodářských procesů.

SPIEGEL: Tedy spíše něco na způsob odborářského spolurozhodování, jako je tomu na Západě?

DJILAS: Současná Jugoslávie trpí jedním rozporem: na jedné straně obsahuje náš hospodářský model různé západní prvky /existuje, byť silně omezený, volný trh a existuje též konkurence – sice ne příliš rozvinutá, ale přece jen nějaká/ a na druhé straně mocenské struktury zůstaly stejné jako na Východě. Neodlišují se podstatně od struktur v ostatních zemích, kde vládnou komunisté.

SPIEGEL: Dnes ale existují kritici, a mezi nimi i sami Jugoslávci, kteří tvrdí, že právě tento specifický systém samosprávy vlastní dělníky zbavil jakéhokoliv spolurozhodování. Vědci z Ústavu marxismu v Bělehradě nedávno prohlásili: „Dělnická samospráva atomizovala dělnickou třídu, je příčinou její pasivity a nezájmu o výsledky její práce.“

DJILAS: Na tom něco je. Na druhé straně by ale bylo iluzorní předpokládat, že za současného stavu by mohla v Jugoslávii existovat samospráva, která by byla nezávislá na straně. Navíc by takovýto systém ani nemohl fungovat.

SPIEGEL: Vrátme se k Polsku. Tam přece vzniklo následkem Gdaňských dohod samosprávné dělnictvo. Odborový svaz Solidarność byl straně vnucen a během několika týdnů měl ve svých řadách přes deset miliónů členů. Tím se stal prakticky největší politickou silou v zemi. Takováto solidarita by byla přece nepředstavitelná v jugoslávských podmírkách, kde jedna továrna konkurruje druhé.

DJILAS: V podstatě existují dva druhy samosprávy. Jedna je opatřením režimu, tak je tomu v Jugoslávii, a tudíž je pod kontrolou strany. Druhá je spontánní a pracující ji sami rozvíjejí. Kam by bývala dospěla tato druhá varianta, kdyby byl býval možný její další rozvoj, to nevíme. Myslím si, že by dospěla k tomu, že by pracující vykonávali kontrolu nad státem nezávisle na státní partaji.

SPIEGEL: A to v zemi, kde každá vesnice chce mít svou vlastní elektrárnu, kde každý kraj a každá republika závidí druhé a myslí jen na vlastní blaho na úkor druhých?

DJILAS: Jugoslávská samospráva není zodpovědná za egoismus jednotlivých republik. Na této úrovni neexistuje samospráva, na úrovni republik vládne stranická moc. Příčinou byrokratického nacionalismu republik je monopol profesionální stranické byrokracie a rovněž tak byrokracie hospodářské a kulturní, která je se stranou úzce spjata.

SPIEGEL: Stávkoval by chorvatský dělník pro svého srbského kolegu?

DJILAS: Ne, v současné době ne. Došlo to už tak daleko, že republikové ideologie, můžeme-li to tak nazvat, jsou silnější než třídní zájmy. Dá se dokonce říci, že se jedná o určitou formu resefudalizace, při které každé jednotlivé republikové panstvo má svá vyhrazená práva, která nemilosrdně hájí. Všechno běží jako za feudálních pánů, kteří dostali od panovníka kousek léna za zásluhy, které jsou už dávno zapomenuty.

SPIEGEL: A to jste vy či Tito tenkrát v roce 1948 nepředvídali? Znali jste přece dějiny Balkánu.

DJILAS: Ne, viděli jsme celou záležitost idealisticky.

SPIEGEL: Ne snad spíše naivně?

DJILAS: No ano, asi naivně.

SPIEGEL: Vnučuje se podezření, zdali tento princip „rozděl a panuj“ nakonec vlastně vedení strany nechálo. Tímto způsobem se nakonec mohou prodat výše i ti nejneschopnější straničtí funkcionáři.

DJILAS: Ne. Myslím, že Tito měl velmi jednoduchou představu. Domníval se, že centralistická leninská strana zůstane vždy silná. Jednoduše už z toho důvodu, že bude vedena jednotnou ideologií a jednotnými zájmy. Avšak tato jednotná strana se rozpadla v jednotlivé republikové strany. K tomu došlo hlavně po Titově smrti, kdy chyběla centralizující osobnost.

SPIEGEL: Ale situace byla přece špatná už za Tita.

DJILAS: Předtím to nevypadalo ani ve straně a ani v samosprávě tak chaoticky jako dnes. Jádro problému je skutečně ve straně. Vydává se stále ještě za centralistickou, ale už centralistická není. Těžko se dá říci, zda má ještě vůbec nějakou jednotnou ideologii. Jediné, co vlastně ještě drží lidi na špiči pohromadě, je spíše udržení moci a zachování sociálního postavení funkcionářů.

SPIEGEL: Hraje ideologie ještě vůbec nějakou roli?

DJILAS: Jako kodex chování musí být stále ještě zachována; stejně tak jako prostředek k povzbuzování mas. Jako racionalní cíl a jako světový názor dohrála...

SPIEGEL: Ideologie jako leninský modlitební mlýnek?

DJILAS: Něco takového. V Jugoslávii se vlastně odehrává totéž co ve světovém komunistickém hnutí. Rozšíření v omezeně národní zájmy je u nás jen komplikovanější. Představte si jen, že nyní se v Bosně objevily dokonce náznaky islámského fundamentalismu.

SPIEGEL: Nebyly by bez komunistické vrchnosti národnostní rozpory menší?

DJILAS: Demokratizace by situaci jistě prospěla. Ale také vedoucí strany Ribičić nedávno řekl, že se myslí ti lidé, kteří se domnívají, že demokratizace by mohla vyřešit všechny problémy. V tom s ním souhlasím. Demokratizace může jen připravit půdu pro řešení těchto problémů.

SPIEGEL: A co úplný opak: přísně centralisticky řízený stát?

DJILAS: Tím, že se jednotlivé republiky už jednou od sebe odpoutaly, neexistuje žádná cesta zpět k centralismu. Jistě, podobné tendence existují u veteránů partyzánské války. A také ve straně u nostalgických starých komunistů. Ale ti ostatní takové tendence ihned chápou jako snahy o srbskou hegemonii. Myslím, že další vývoj bude směřovat k tomu, že se rozdily mezi jednotlivými republikami spíše ještě zostří a že jugoslávská federace je na cestě k politické konfederaci.

SPIEGEL: Pokud existuje takové nebezpečí, tendenze, že nebude možno vládnout státu, nezavinil to sám Tito svým odkazem - ustanovením kolektivního vedení, které není vybíráno podle výkonu či osobnosti, ale podle poměrného zastoupení jednotlivých republik a navíc ještě musí po krátké době měnit osoby v jednotlivých funkcích?

DJILAS: Tito chtěl tímto rotačním principem dosáhnout toho, aby se na špičku mohli dostat talenty a aby tito lidé byli akceptováni v celé Jugoslávii zároveň.

SPIEGEL: Jak to? Vždyť, ať je člověk talent či ne, stejně musí po krátké době odstoupit.

DJILAS: Zajisté, v praxi se ukázal tento rotační princip nesmyslný. Už před námi byli lidé, kteří si něco podobného vymysleli. Například něco podobného existovalo ve středověkých Benátkách a už ani tam to nefungovalo. Co je ale horšího: tímto způsobem dělají politiku anonymní instituce. Takto se k moci nedostane žádný politický génius. Rotační princip neobjeví žádného nového Churchilla či de Gaulla.

SPIEGEL: Byl by v dnešní situaci vůbec výhodou nějaký nový silný muž jako Tito?

DJILAS: Tak o tomto nemusím vůbec uvažovat, neboť nějaká podobná osobnost zde neexistuje a také to zrovna nevypadá, že by se nějaká brzo vynořila.

SPIEGEL: Jak to tedy půjde dále?

DJILAS: Myslím, že v Jugoslávii zažijeme brzo velké těžkosti a vážné nepokoje. Snad se vzhledem k nebezpečí občanské války prosadí u jednotlivých národů – a zde jsou důležití především Srbové a Chorváti – schopné síly, které budou hledat vzájemné dorozumění.

SPIEGEL: A když se to nestane?

DJILAS: V tom případě skloníme do ekonomického chaosu a směrem k otevřeným konfliktům mezi jednotlivými národy při nebezpečí vmešování ze strany velmoci.

SPIEGEL: Ale uprostřed hospodářského chaosu už přece jste.

DJILAS: Samozřejmě, ale hospodářský chaos zatím ještě nepřešel v politické srážky.

SPIEGEL: Protože strana každý byl sebenevnější projev nespokojenosti potlačuje tvrdou rukou.

DJILAS: K nejnápadnějším rozdílům mezi jednotlivými republikami patří politické klima. Knihy či divadelní hry zakázané v jedné republice mohou být uveřejněny v druhé. Četné polemiky mezi spisovateli, novináři nebo umělci jsou v jádru vlastné polemikami mezi panujícími kruhy jednotlivých republik. Budete překvapeni, ale nyní je nejliberálnější klima v Bělehradě.

SPIEGEL: To proto, že je hlavním městem federace?

DJILAS: Právě že ne. Na rozdíl od západního názoru, že Srbové jsou protagonisté vlády pevné ruky, vyžaduje momentální národní situace více tolerantnosti. Srbsko ztratilo událostmi v provincích Kosovo a Vojvodina vliv. Nyní stojí srbské vedení pod tlakem vlastního veřejného mínění, především inteligence, která se s nepříjemným důrazem ptá: Jak mohlo vůbec dojít k nepokojům v Kosovu a ve Vojvodině? Proč jste si nedali včas pozor?

SPIEGEL: Tato údajná liberalizace může snad utěšit lidé, co chodí rádi do divadla. Ale to, že 38 let po válce se v Bělehradě opět vydávají potravinové lístky, že lidé stojí stejně jako v Polsku fronty na prací prostředky a kávu, že Jugoslávie má jen na Západě 55 miliard marek dluhů a doma přes milion nezaměstnaných, to se přece rovná vyhlášení bankrotu systému.

DJILAS: Bez pochyby. V tomto systému není nic zdravého. Nic není v pořádku. Školy nejsou jaké by měly být, univerzity nestojí za nic. Ve správě to neklape. Znám politický život v této zemi už po mnoho let. Království Jugoslávie před druhou světovou válkou byl špatný stát se slabým vedením, ale tolük lidí bez talentu jako dnes ve veřejném životě tehdy nebylo. My zde budeme mít krizi i tehdy, až Západ překoná své momentální těžkosti. Neboť u nás se jedná o krizi systému.

SPIEGEL: A bylo tedy správné, že Západ znova sáhnul do kapsy ve prospěch tohoto systému a zachránil Jugoslávii před zhroucením moratorium a novými kredity ve výši téměř pět miliard dolarů?

DJILAS: K tomu bych chtěl říci dvě věci. Viděno z lidského hlediska, pomoc je vždy pozitivní. Za druhé: kdyby tyto úvěry byly bývaly poskytnuty za velmi tvrdých podmínek, považoval bych je také za oprávněné.

SPIEGEL: Za jakých podmínek?

DJILAS: Bez reforem, bez změn systému není možné ozdravění. Ani patnáct miliard by nepomohlo. Strávime je a za pár let budeme znovu tam, kde jsme dnes. Panebože, lidi ve vedení neustále opakují, že Jugoslávie musí kráčet neomylně dále po Titově cestě. A já říkám, že je to překonané, že je to nesmysl. Tuhle cestu musíme co možná nejrychleji opustit. Tito je historická osobnost a tečka. Život jde dál. Mimoto je přece zcela zřejmé, že Tito je sám ve velké míře zodpovědný za tento systém a tudíž i za dnešní misérii.

SPIEGEL: Hlavním důvodem, proč Západ vždy a znovu Jugoslávii pomáhá z obtíží, je obava, že zhroucení Jugoslávie by mohlo vyvolat intervenci Sovětského svazu.

DJILAS: Přímá intervence by byla pro Sovětský svaz ještě delikátnější záležitostí než Polsko nebo Afganistán, protože Jugoslávie má mnohem užší svazky se Západem. Také geopolitická situace není pro Sověty zrovna pozvánkou.

SPIEGEL: Moskva přece nemusí rovnou poslat tanky. Jde to taky jinak. Podle posledních statistik jde mezičím téměř 50% jugoslávského exportu na Východ. Vaše hospodářství tze ve velkém měřítku vydrží.

DJILAS: Je pravdou, že hospodářské styky se Sovětským svazem velmi zesílily. Ale to ještě neznamená, že riskujeme, že spadneme Sovětskému svazu do klína. Jugoslávský systém, celé vědomí je jednoznačně antisovětské. Naše nejdůležitější technologie pochází ze Západu, dokonce naše dluhy máme tam.

SPIEGEL: Tak tedy: co se stane, když Západ přestane dále platit?

DJILAS: Ještě víc potravinových lístků, ještě víc nezaměstnaných, ostřejší diktatura ve Slovensku a Chorvatsku pravděpodobně nepokoje a v Srbsku taky. Bulhaři by asi využili chaosu a uchvatili by Makedonii. Albánie by možná intervenovala v Kosovu...

SPIEGEL: Právě. A protože jugoslávské vedení ví, že se Západ obává rozbití jugoslávského státu, počítá s tím, že bude i v budoucnu v každém případě platit.

DJILAS: Opakuji ještě jednou: sebevětší pomoc nemůže zkonsolidovat naši situaci. Bez radikálních změn systému, ke kterým současné vedení není ani ochotno ani schopno přistoupit, neexistuje zlepšení. Současná pomoc představuje krevní transfúzi, ale ne vylečení.

SPIEGEL: Avšak hospodářská katastrofa nehrozí pouze Jugoslávii. Polsko má nebetyčnou hromadu dluhů, Rumunsko rovněž, a v samotném velkém Sovětském svazu jsou pravidlem nedostatky v plánovaném hospodářství a zásobování. Hospodářská neschopnost patří k socialistickému všednímu dni. Proč vlastně? Copak neumí počítat?

DJILAS: Komunistický systém je neschopný – s jedinou výjimkou, a tou jsou revoluční fráze. Tam, kde jsou předpoklady pro revoluci, tam něco dokáže. Poté zklame.

SPIEGEL: Co by tedy měli vůdci revoluce po jejím vítězství rozumného udělat?

DJILAS: V dějinách existuje pouze jedna jediná úspěšná revoluce, která neskončila diktaturou: americká. Ale ne proto, že by Američané byli chytřejší než Evropané, nýbrž měli tu výhodu, že neměli žádné racionalistické filozofy, kteří by bezpodmínečně chtěli vytvořit nějakou ideální společnost

SPIEGEL: Co je vlastně ještě dnes komunismus?

DJILAS: Průmyslový feudalismus.

SPIEGEL: S leninským nárokem na moc.

DJILAS: Ano, právě leninský princip státní moci vede ve svých následcích k průmyslovému feudalismu. Je to řečeno velmi zkráceně, ale je to velmi blízko pravdě. Ve stejné historické époce zažil kapitalistický systém evoluci. Není už žádný imperialismus, kolonialismus, sociální problémy nejsou sice všechny vyřešeny, ale byla nalezena základna pro jejich řešení.

SPIEGEL: Znamená to, že podle vašeho názoru nemůže už komunismus dohnat kapitalismus?

DJILAS: Nechci se dohadovat o tom, který z obou systémů je progresivní a který reaktivní. Ale západní systém je viditelně lepší. Podívejte se, Západ má vše, co má Východ: sociální jistotu, nemocenské pojištění, vše, čím se komunisté tak rádi chlubí. Ale zároveň má Západ něco navíc a tohle něco navíc je strašně důležité: politickou svobodu a hospodářskou efektivnost.

SPIEGEL: Čím to, že lidé v komunistických zemích mají 65 let po Říjnové revoluci a téměř 40 let po válce ještě stále trpělivost žít pod tímto režimem, který není schopen jim zajistit ani ty nejjednodušší potřeby?

DJILAS: Ještě to vše nedospělo k existenční katastrofě, ale vývoj jde tímto směrem. Napřed přišla fáze industrializace, kdy lidé plní naděje se všeho zřekli, protože věřili na obrat k lepšímu. Ale s industrializací přišly nové problémy. Podívejte se jen na SSSR, obrovská země, téměř soběstačná v surovinách a přece tam není nic lepšího než zde.

SPIEGEL: To znamená, že v komunistických zemích nastaly znova revoluční podmínky?

DJILAS: Jistě došlo ke stavu, který je schopen vytvárat těžké sociální konflikty. Ale myslím, že jsou to jiné podmínky, než které vedly kdysi k buržoasním a komunistickým revolucím. Myslím, že už nedojde k občanským válkám. Bude docházet ke stávkám a masovým demonstracím, až k úplnému zničení systému. Jednoho vzdáleného dne skončí rudé impérium stejně jako kdysi osmanská říše: rozklad, rozklad, rozklad. Také Kemal Ataturk se dostal k moci bez velké revoluce. Bylo by dobré, kdyby to proběhlo takto. Již Hegel řekl: "Vše, co se rozpadá, zaniká po právu."

SPIEGEL: To by byly potom spíše evoluční změny.

DJILAS: V některých zemích se evoluce nedá vyloučit, byť k ní pravděpodobně nikde nedojde bez větších nepokojů. Vyjděme z abstraktního předpokladu, že by se něco změnilo v SSSR. V takovém případě by se v některých sousedních státech stávající režimy zhroutily samy od sebe – například v Polsku či v ČSSR.

SPIEGEL: Ale je nutno si uvědomit, že Sovětský svaz je tou poslední zemí, ve které se něco změní.

DJILAS: Ovšem. že by v SSSR k něčemu podobnému došlo, je skutečně těžko představitelné. Už proto, že v SSSR vládne ruská státní byrokracie. Ona je to, kdo ovládá stranu.

SPIEGEL: Realističtější je přece jenom otázka, jak dlouho bude SSSR ještě schopen potlačovat rostoucí odpor Východoevropanů proti ruské hegemonii a sovětskému modelu komunismu.

DJILAS: Podle mého názoru je třeba počítat v desítkách let – za předpokladu, že nedojde k válce

SPIEGEL: Má to znamenat, že osmanská říše sovětů se rozpadne podle vašeho názoru až po roce 2000? Žádná velká útěcha pro Východoevropany!

DJILAS: Ještě později; je nutno počítat s jedním nebo dokonce dvěma stoletími.

SPIEGEL: A které společenské sily by mohly uvést do pohybu změny, které by přesahly pouhé kosmetické úpravy?

DJILAS: Nové myšlenky, inteligence a dělnická třída.

SPIEGEL: Vy si myslíte, že dojde ke svazku inteligence a dělníků?

DJILAS: Ano. Myslím, že příklad Polska může být v tomto směru velmi poučný.

SPIEGEL: Neděláte si v tomto případě trochu iluze? V Polsku je Solidarnost zlikvidována, intelektuální vůdci sedí ve vězení, církev nabádá k respektování státu a u moci jsou generálové.

DJILAS: Z hlediska delší perspektivy nejsem určitě obětí iluzí. Řekněme, že do dvou-tří let může dojít k nové explozi. V Polsku se lid dostal z úpadku, je v pohybu a zpochybňuje systém jako takový. Z dalšího hlediska se toto hnutí nedá zastavit. V ČSSR nebo v Maďarsku si něco podobného nedovedu představit.

SPIEGEL: Hraje ve vašem scénáři změn ve šněčím tempu Západ vůbec nějakou roli? Může udělat něco pro urychlení změn v komunistických státech nebo se má dokonce postarat, aby to tempo bylo pomale?

DJILAS: Nejdůležitějším úkolem Západu je zastavit sovětskou expanzi.

SPIEGEL: Jakými prostředky?

DJILAS: Je mimořádně důležité zaujmout pevnou ideologickou pozici vůči komunismu. Nechci tím říci, že by měl upustit od politické výměny názorů v rámci svého systému. Také doufám, že Západ nesáhne znova po arzenálu studené války. Ale velmi záleží na tom, aby byl stále na vyšší, téměř bych řekl vědecké úrovni. Do toho by patřila i účinná manifestace sily. Síla je důležitá.

SPIEGEL: Je známo, že na Západě existují dvě názorové školy. Jedna doporučuje způsobovat SSSR stále větší hospodářské těžkosti, zničit ho stupňovanými závody ve zbrojení, a tvrdí, že jen takto je schopen k ústupkům. Druhá škola tvrdí opak: jen když SSSR díky západní pomoci bude moci zkonsolidovat svou moc, bude si moci dovolit liberalizaci systému. Ke které ze škol máte blíže?

DJILAS: Na obou je něco pravdy. Mám na to svůj vlastní názor, aniž bych si klal nárok na založení nějaké třetí škol. Krátce řečeno: Západ musí být silný a zároveň připravený k jednání. Má s SSSR obchodovat, ale s podmínkami. Tedy neprodávat výrobky, které poslují vojenskou moc Moskvy. Nabídnout Sovětskému svazu větší možnosti pro jeho vlastní obchod, pokud ustoupí od své expanzivnosti. To znamená, že zastávám rozumné spojení obou západních škol.

SPIEGEL: Změnil přechod moci z rukou Brežněva do rukou Andropova něco na možnosti reforem?

DJILAS: Andropov nemůže vůbec být reformátorem. Už proto ne, že stojí na špiči uzavřeného systému, který je zbyrokratizovaný, omezený a neschopný, bez vlastních myšlenek. Andropov by napřed musel vytvořit diktaturu jedné osoby. Za daných podmínek může nanejvýš provést organizační změny. Koneckonců už to také udělal, například převede-

ním kompetencí ministerstva zemědělství na místní orgány. Vystupuje proti pijanům a flákačům a v zahraniční politice je pružnější a inteligentnější než jeho předchůdce. Ale žádnou velkou politickou linii není vidět. Andropov je především starý muž, asi už příliš starý, aby rozvíjel nějaké nové myšlenky.

SPIEGEL: Pane Djilasi, v článku, který jste před čtrnácti lety napsal pro New York Times na téma „Svět v roce 1984“, jste předpověděl, že nejen v roce 1984, ale také ještě po roce 2000 bude stále existovat komunismus. Přežije prý – v pozměněné formě – všechny doby, neboť je součástí evropského kulturního života. Co jste tím měnil: myšlenku nebo systém?

DJILAS: Myšlenku. Dnešní komunistický systém bude smeten, všichni tihle Jaruzelští, Ceaușescové, jugoslávští byrokraté...

SPIEGEL: Proč jste neuvedl pro Jugoslávii žádné jméno...

DJILAS: Jaké? Žádné není! Všechno tohle musí táhnout k čertu. Přežije komunistická myšlenka. Vyrostla ze západoevropské kultury, ze židovství, křesťanství, ze středověkých sekt, z utopických filozofií. Z toho všeho vyvinul Marx vědeckou metodologii, ale myšlenka, ta se nezměnila. Rozvedu-li tento názor dále, myslím dokonce, že koření v lidské přirozenosti, nebo alespoň v přirozenosti většiny lidí, onen utopický sen o svobodě, rovnosti a bratrství. Proto musí myšlenka na odumření dnešního komunistického systému dodat nové společenské impulsy.

SPIEGEL: Jinými slovy: Myšlenka je příliš krásná na to, aby se komunistům mělo dovolit zničit ji praktickým uskutečněním?

DJILAS: Ano, ano, správně. To se prokázalo už za Francouzské revoluce, která předjala organizovaný komunismus.

SPIEGEL: Znamená tudíž pro vás komunismus myšlenkovou utopii a ne návod k jednání?

DJILAS: V jádru je komunismus náboženská idea.

SPIEGEL: Pane Djilasi, děkujeme vám za tento rozhovor.

DVA ROKY OD ZVOLENÍ F. MITTERRANDA - DVA ROKY LEVICOVÉ VLÁDY VE FRANCII

BILANCE A PERSPEKTIVY

Květen 1981: François Mitterrand, první tajemník socialistické strany, je zvolen prezidentem Francouzské republiky. Na základě práva, které je mu dáno ústavou, rozpuští Národní shromáždění.

Červen 1981: Dvě dělnické strany, PS /Socialistická strana/ a PCF /Francouzská komunistická strana/ získávají dosud ve Francii nevšedanou většinu poslaneckých míst v Národním shromáždění. Sama poslanecká skupina socialistické strany zde má absolutní většinu.

Od té doby uplynuly dva roky a od jedněch voleb k druhým ztrácí socialistická, a ještě vše komunistická strana, hlasy na úkor opozičních buržoasních stran Svazu pro francouzskou demokracii /UDF/, k jejímž vedoucím představitelům patří bývalý president Giscard d'Estaing /vystřídaný v úřadě F. Mitterrandem/, a Raymond Barre, bývalý ministerský předseda /jímž je dnes socialista Pierre Mauroy/ a Shromáždění pro republiku /RPR/, jehož vůdčí osobností je Jacques Chirac.

Dříve než přistoupíme k analýze současné situace ve Francii, dovolíme si seznámit naše čtenáře s těmito čtyřmi politickými stranami.

*

Čtyři strany zastoupené v Národním shromáždění

UDF /Svaz pro francouzskou demokraciu/ je seskupením různých politických formací, z nichž jedna část se hlásí k Nezávislé republikánské straně založené Giscardem a druhá ke Křesťanským demokratům. RPR /Shromáždění pro republiku/ se hlásí vše či méně k tradičnímu gaullismu. Tyto dvě strany jsou ve Francii řazeny k politické pravici.

Socialistická strana vznikla z bývalé SFIO /Francouzská sekce dělnické internacionality/. SFIO se rozložila v průběhu let. V očích francouzské veřejnosti nese SFIO hlavní zodpovědnost za koloniální válku rozpoutanou 1. listopadu 1954 proti alžírskému lidu bojujícímu za svou nezávislost. Vedoucí představitel SFIO té doby, Guy Mollet, byl zvolen v roce 1956, aby zajistil v Alžírsku mír, ale jako předseda Rady ministrů rozpoutal pod nátlakem generálního štábu armády válku, která byla provázena bídou od dob německé okupace nevšedanou a útlakem – v té době bylo odhaleno, že francouzští vojáci používají nejhorších forem mučení. V roce 1958 se pokusil generální štáb armády o státní převrat, čehož využil de Gaulle k uchopení moci. Vedení SFIO bylo nejednotné. Jedni, jako např. G. Defferre, dnešní ministr vnitra a starosta Marseille, se postavili proti de Gaullovi. Druzí, jako Guy Mollet, vstoupili do de Gaullovy vlády. V následujících letech SFIO postupně ztrácí stále více ze svého vlivu, i přesto, že Guy Mollet velmi rychle opustil gaullistickou vládu.

Na sjezdu v Epinay /městečko na okraji Paříže/ v roce 1971 vzniká nová Socialistická strana jako výsledek spojení několika různých seskupení, mezi nimiž je i skupina vedená E. Mitterrandem, která není členem SFIO. Mitterrand se stává prvním tajemníkem Socialistické strany.

Vliv Francouzské komunistické strany v posledních letech silně klesá, a to hlavně v dělnických oblastech. Jak vysvětlit tento jev, jež ostatně přiznává i samo vedení PCF /Georges Marchais, generální tajemník PCF, sám konstatuje, že PCF ztrácí dřívější vliv/ ? PCF byla od roku 1936 nejsilnější dělnickou stranou země. Tuto svou pozici ztratila ve volbách v roce 1981 – což ovšem neznamená, že by snad PCF mizela z politické scény. PCF ovládá CGT /Všeobecná konfederace práce/, která je, i přes pokles v posledních odborových volbách, nadále nejvýznamnější odborovou organizací země. Prostřednictvím CGT kontroluje PCF alespoň formálně život v mnohých továrnách a podnicích. Avšak spojení PCF a CGT s dělnickou třídou se nedá srovnávat se stavem, jaký existoval před válkou a potom od roku 1945 až do posledních let. Nyní už nelze hovořit o téměř naprosté kontrole, jaká existovala téměř čtyřicet let. Změnily se vztahy mezi pracujícími a CGT, ale i vztahy mezi vedoucími představiteli CGT a členskou základnou. Proč došlo k těmto změnám? Rozsah tohoto článku nedovoluje rozebrat hlouběji všechny aspekty tohoto vývoje. Vyžadovalo by to prozkoumat mimo jiné i jev, který je nazýván „krize mezinárodního komunistického hnutí“ a jehož kořeny se musí hledat na jedné straně ve vztazích mezi sovětskou byrokracií a světovým imperialismem v čele s USA a na druhé straně ve vztazích mezi uvedenou byrokracií, představovanou Komunistickou stranou Sovětského svazu, a ostatními komunistickými stranami a mezinárodní dělnickou třídou.

Je pochopitelné, že takováto analýza by přesáhla rámec tohoto článku. Nicméně pohovořme alespoň o několika jevech týkajících se PCF. Po socialistickém sjezdu v Epinay byly mezi představiteli Socialistické strany a PCF vedeny rozhovory, zakončené podepsáním „Společného vládního programu“. V roce 1974 umírá Pompidou, nástupce de Gaulle v prezidentském úřadu. V dvoukolových prezidentských volbách se střetávají dva kandidáti: Giscard – a Mitterrand jako společný kandidát Socialistické strany a PCF. Tehdy, v období mezi prvním a druhým kolem, ruský velvyslanec ve Francii žádá veřejně o slyšení u Giscardova, čímž mu manifestuje svou podporu. A to přesto, že Mitterrand získal v prvním kole takové množství hlasů, že má reálnou šanci vyhrát v kole druhém. Nakonec je zvolen Giscard s minimálním předstihem před Mitterrandem. Po celé Francii a ve všech politických stranách se říká: Brežněv hlasoval pro Giscarda.

V obecních volbách 1977 vystupují obě levicové strany jednotně. UDF a RPR ztrácejí desítky radnic ve velkých, ale i menších městech, kde se stávají starosty většinou socialisté, ale často i komunisté. A tehdy vedení PCF zahajuje první kampaň proti socialistům, neváhajíc použít všech možných prostředků. Tato kampaň se trochu zmírňuje v předvečer všeobecných voleb do Národního shromáždění. Kandidáti Socialistické strany a PCF získali velké množství hlasů, ale volební systém, respektive rozdělení volebních obvodů, považované celým demokratickým a dělnickým hnutím za nedemokratické, umožňuje ještě UDF a RPR získat většinu poslaneckých mandátů v Národním shromáždění. Ihned po těchto volbách vyvolává vedení PCF /a CGT/ opětovně novou sérii sporů se socialisty a útočí jmenovitě na Mitteranda. Každý ve Francii chápe, že vedení PCF dělá všechno pro to, aby

připravilo porážku Mitterranda v budoucnu. Účty se skladají v prezidentských volbách 26. dubna 1981. F. Mitterrand má reálnou šanci na zvolení v druhém kole, které proběhne 10. května 1981. V prvním kole, 26. dubna, čtvrtina pravidelných voličů komunistické strany odmítla dát svůj hlas „kandidátu rozkolu“ Georges Marchaisovi, generálnímu tajemníkovi PCF. Mitterrand, který představuje v očích veřejnosti kandidáta jedné ze dvou dělnických stran, je nakonec ve druhém kole triumfálně zvolen. Giscard, který shromáždil veškeré hlasy buržoasních stran UDF a RPR, je poražen.

Taková jsou fakta, která by potřebovala hlubší diskusi o stupni „nezávislosti“ stranického aparátu PCF vůči sovětské komunistické straně. Například poté, co odsoudila intervenci ruských tanků v Československu – což má svůj význam a musí být oceňeno ve vztahu s krizí moskevské byrokracie – vedení PCF schválilo intervenci v Afganistánu a podporuje proces „normalizace“ v Polsku zahájený na pokyn Moskvy generálem Jaruzelským a předem odsouzený k porážce polským lidem.

Tato příznačná fakta, jakož i mnoha dalších, jsou důvodem, proč odmítáme „eurokomunismus“ PCF, který byl ještě před několika lety oblíbeným tématem různých rubrik a o němž se, alespoň v PCF, dále už nemluví. Takzvané „eurokomunistické“ pozice komunistických stran vůbec a PCF zvlášť nic nezměnily na podstatě svazků, které je pojí s vládnoucí byrokracií v SSSR, i když změnily jejich formu, což má jistě také svůj význam. Znovu opakujeme: tato otázka, vztahující se zároveň jak na politickou teorii tak na politickou praxi, by zaslouhovala všeobecnější podání – tudíž diskusi, již není možno uskutečnit v tomto článku.

Několik číselných údajů a jejich význam

Parlamentní volby z 23. listopadu 1958 /po puči, který umožnil de Gaullovi uchopit moc,

PCF	3 832 204 hlasů	18,9 %
SFIO	3 167 354	15,5 %

První kolo parlamentních voleb z 18. listopadu 1962

PCF	4 003 553 hlasů	21,8 %
SFIO	2 298 729	12,5 %

Prezidentské volby z prosince 1965

1. kolo de Gaulle	10 828 521 hlasů	44,7 %
Mitterrand	7 694 005	31,7 %
2. kolo de Gaulle	13 083 699 hlasů	55,2 %
Mitterrand	10 619 735	44,8 %

Parlamentní volby z 5. března 1967 /prvé kolo/

PCF	5 039 032 hlasů	22,5 %
FGDS	4 224 110	18,9 %

/FGDS = Federace demokratické a socialistické levice, aliance SFIO a mitterrandistů/
Upozorňujeme, že v těchto volbách gaullistická strana dosáhla 37,7 % hlasů a tudíž méně
než součet hlasů PCF, SFIO a mitterrandistů.

Parlamentní volby z 23. června 1968 /po generální stávce ukončené 3. června 1968/

PCF	4 434 832 hlasů	20,0 %
FGDS	3 660 250	16,5 %

Příznačné je, že gaulistická strana dosáhla 9 667 532 hlasů a tudíž 43,6 %, zatímco v parlamentních volbách z 5. března 1967 dosáhla jen 37,7 %.

Referendum z 28. dubna 1969

De Gaulle položil k přímému rozhodnutí Francouzům dvě otázky. De Gaulle žádal odpověď „ano“ na návrhy směřující k omezení nezávislosti odborů. Po kongresu reformní odborové ústředny zvané „CGT – Force ouvrière“ vyzvaly CGT, PCF a Socialistická strana voliče, aby hlasovali „ne“, zatímco CFDT /Francouzská demokratická konfederace pracujících - původem křesťanská/ a okrajová politická formace, PSU /Sjednocená socialistická strana - jejíž hlavní představitel Michel Rocard přešel v roce 1974 do Socialistické strany/, vyzvaly k absenci.

Výsledky referenda:

ANO /pro de Gaulla/	10 901 753 hlasů	47,58 %
NE /proti de Gaullovi/	12 007 102	52,41 %

Poražený de Gaulle odstoupil. Většina vytvořená ohroženými odborovými svazy měla pravdu, když mluvila o „korporativistických“ plánech.

Prezidentské volby z června 1969 /prvé kolo/

gaulistický kandidát Pompidou	10 051 783 hlasů	44,5 %
kandidát PCF Duclos	4 808 285	23,3 %
kandidát SFIO Defferre	1 133 222	5,1 %

V červnu 1969 dosáhla tedy SFIO svého nejhoršího výsledku.

Parlamentní volby z 4. března 1973 /prvé kolo/

PCF	5 063 981 hlasů	21,3 %
socialisté	4 899 965	20,6 %

Socialistická strana /s Mitterrandem jako svým prvním tajemníkem/ se ustavila v roce 1971. Zahájila svůj postup vpřed, ačkoliv PCF zůstala pořád ještě v čele.

Kantonální volby z 23. září 1973

PCF	1 877 371 hlasů	22,7 %
socialisté	1 811 668	21,9 %

Jedná se o částečné volby, které se netýkají veškerého voličstva, ale tendence z parlamentních voleb ze 4. března 1973 se i zde potvrzuje.

Prezidentské volby 1974

1. kolo: Mitterrand, společný kandidát sjednocené levice	11 044 373 hlasů	43,2 %
Giscard d'Estaing	8 326 774	32,6 %
2. kolo: Giscard d'Estaing	13 396 203	50,81 %
Mitterrand	12 971 604	49,19 %

V prezidentských volbách 1965, kde Mitterrand kandidoval proti de Gaullovi, činil rozdíl 2 963 944 hlasů a 10,4 %. V roce 1974, kdy se Mitterrand utkává s Giscardem, rozdíl je už pouze 424 599 hlasů, tudíž 1,62 %. Současně s přesunem sil doleva se zvýrazňuje polarizace sil.

Kantonální volby z března 1976 /týkají se jen třetiny kantonů/

PCF	2 409 040	hlasů	22,8 %
socialisté	2 773 786		26,2 %

Poprvé získávají socialisté více hlasů než PCF.

Parlamentní volby z března 1978 /prvé kolo/

PCF	5 865 601	hlasů	20,54 %
socialisté	6 440 052		22,55 %

I přes kampaň „rozkolu“ vedenou PCF zůstávají socialisté v čele levice. Tato kampaň však umožňuje pravici zachovat si většinu v Národním shromáždění.

Kantonální volby z března 1979 /prvé kolo/ částečné volby

PCF	2 405 655	hlasů	22,40 %
socialisté	2 888 345		29,96 %

Kampaň vedená PCF vrcholí, předstih socialistů se potvrzuje.

Prezidentské volby z dubna a května 1981

1. kolo: Mitterrand /socialisté/	7 505 960	hlasů	25,85 %
Marchais /PCF/	4 456 922		15,35 %

Toto je odveta voličů za kampaň „rozchodu“ PCF se socialisty, jejímž cílem bylo podpořit Giscarda. Výsledek: více než 5 % tradičních voličů PCI dalo své hlasy Mitterrandovi, aby se zbavilo Giscarda. Tento přechod hlasů od PCI k socialistům umožní Mitterrandovi porazit ve druhém kole Giscarda.

2. kolo: /10. května 1981/

Mitterrand	15 708 262	hlasů	51,76 %
Giscard	14 642 302		48,24 %

Úspěch levice se potvrzuje již v prvním kole parlamentních voleb v červenci 1981: 55,91 % hlasů připadlo levici /z nich 37,51 % socialistům a 16,17 % komunistů/, zatímco buržoasní strany dosáhly celkem 40 %, z toho RPR 20,8 % a UDF 19,2 %. Po druhém kole je rozdělení poslaneckých míst v Národním shromáždění následující: socialisté 270 PCF 44 RPR 83 UDF 61

Ještě nikdy neměla levice ve Francii tak jasnou většinu v parlamentě. Ani v roce 1945 nebyla levicová většina tak výrazná.

Posuzujeme-li uvedený přehled z hlediska třídních vztahů, dojdeme k několika následujícím závěrům:

1. Posun sil doleva pokračoval pravidelně až do vítězství levice 1981. Na okamžik byl zbrzden po generální stávce z května a června 1968, jak o tom svědčí výsledky parlamentních voleb 1968 a presidentských voleb 1969 – ačkoliv v referendu v dubnu 1969 francouzský

lid odmítl podpořit de Gaullov úmysl prosadit korporativistické zásady činnosti odborů, což by vedlo především k podvázání jejich nezávislosti.

2. Toto vítězství nepopiratelně odráží vůli lidových mas učinit konec protidělnickým plánem Giscardovy a Barrovy vlády. Na jedné straně se seskupila dělnická třída, pracující a lidové vrstvy okolo F. Mitterranda, PCF a socialistů, a na druhé straně stojí za Giscardem, Barrem a Chiracem všechny sily podporující buržoazní strany.

3. Nastává hluboká polarizace třídních sil. Po parlamentních volbách z června 1981 se vytvořila vláda Mitterrand – Mauroy. Ve vládě zasedají i čtyři komunističtí ministři. Ale sotva byl Mitterrand zvolen a sotva výsledky parlamentních voleb umožnily dosáhnout levici nevítanou většinu v Národním shromázdění, což vyvolalo nečekaný zmatek v buržoazních stranách, francouzská velkoburžoazie sdružená v Národní radě francouzských podnikatelů /CNP/ , začíná ihned podnikat veškeré kroky směřující k destabilizaci většinových stran /mimo jiné to jsou ohromné spekulace proti francouzské měně za účinné pomoci mezinárodního finančního kapitálu/. A to přesto, že vláda potvrdila hned po svém jmenování, že nechce nic měnit na buržoazním charakteru francouzského státu.

Jedná se snad o pouhé nedorozumění ? V žádném případě. Lidové sily, které umožnily nástup levice k moci, žádají přirozeně, aby vláda uspokojila jejich požadavky. Proto porazily reprezentanta kapitalistů Giscarda. Avšak poražení kapitalisté chtějí, aby byly realizovány veškeré protidělnické a proti lidové plány minулé vlády. Rozpor mezi oběma složkami je nepřekonatelný a odráží třídní rozpory francouzské společnosti. V tom spočívá základ všech protikladů. Levicová vláda, která prohlásila, že nebude nic měnit na buržoazních třídních vztazích, je vládou buržoazní. Ale tato levicová vláda byla vytvořena lidovými vrstvami proti vůli sociálních sil buržoazie. Máme tedy co činit se stejným typem vlády, jako byly vlády Lidové fronty ve Francii a ve Španělsku před válkou anebo Allendova vláda v Chile.

Jak vypadá situace dnes ?

Při posledních obecních volbách se přesun sil zdánlivě zvrátil : buržoazní strany nazývané pravicovými dosáhly v roce 1983 50,78 % hlasů, zatímco v roce 1981 v parlamentních volbách obdržely pouhých 43,5 %. A naopak počet hlasů pro strany spojené levice, které jsou již dva roky ve vládě, poklesl z 57,5 % na 49,22 %..

Pokud se budeme držet pouze globálních údajů, bude to skutečně vypadat tak, jakoby se poměr sil zvrátil. Podívejme se však na tuto problematiku blíže. K přesnější analýze nám poslouží několik následujících údajů: Roubaix bylo město spravované socialistickým starostou, který byl ve volbách poražen kandidátem pravice. Ten zvítězil v těchto volbách i přesto, že obdržel o tisíc hlasů méně, než dostala pravice v roce 1977. Socialistická strana zde ztratila radnici, protože k volebním urnám se nedostavilo o 4,4 % více dělnických voličů než v minulých letech ...

Prohlásíme-li, že volební neúčast v prvém kole je v zásadě charakteristická pro dělnické voliče, neprohřešíme se proti pravdě. Francouzský deník Le Monde napsal : „V Nantes / kde do voleb byla radnice v rukou levice a kde starostou byl socialist/ se ve čtvrtích městského centra /tj. buržoazních – obě poznamky autorovy/ volební účast pohybovala

okolo 77 %, zatímco v lidových čtvrtích nepřesáhla 55 %."

A stejně tak tomu je v Marseille a v Massy - Palaiseau, kde jsou starosty socialisté, či v Saint - Denis, Sarcelles, La Courneuve, Montreuil a Venissieux, kde vládnou komunisté. Je rovněž nutno říci, že PCF ztrácí hlasy i ve srovnání s rokem 1981. Ve srovnání s 10. květnem 1981 ztrácí levice 5,1% hlasů ve městech s komunistickými starosty a 3,6 % v obcích, kde ovládají radní socialisté. Ale zároveň podstatná část dělnického voličstva, která nehlasovala v prvním kole, se v druhém k volebním umám přece jenom dostavila a volila levici, aby zabránila vítězství pravice. Toto je důležitá lekce udělená politickým vůdcům, kterou nelze označit jinak než jako projev vysokého třídního uvědomění, jako výraz politické prozřavosti, která je mezi dělnickými voliči podstatně výše vyvinuta než u omezených předáků politických stran, kteří promrhávají nesmírné nadšení lidu z roku 1981.

Zmíněné údaje vyžadují několik poznámek. Zatímco v roce 1981 se projevila volební neúčast hlavně pravicových voličů, jak o tom svědčí údaje o buržoazních obvodech Paříže, v roce 1983 je největší procento absencí zaznamenáno v dělnických městech. To ukazuje, že pracující, kteří byli zklamáni opatřeními vlády spojené levice, se rozhodli ukázat v prvním kole, že nepřijmou protidělnickou politiku, ke které nutí kapitalisté „jejich“ vládu. Důkazem navíc je fakt, že po velké neúčasti v prvním kole se podstatná část dělnického voličstva k volebním umám ve druhém kole dostavila a hlasovala pro kandidátky socialistů a komunistů. Jaké z toho plynou závěry?

Na objasnění postupu dělnického voličstva uvedeme jeden příklad: Před rokem 1981 připravila vláda Giscard - Barre celou řadu protidělnických opatření. První z nich bylo propuštění z práce tisíců hutníků na východě a severu Francie. V parlamentních volbách 1981 byli v těchto oblastech kandidáti socialistů a PCF zvoleni téměř triumfálně. V roce 1983 jsou jak socialisté tak komunisté na severu a východě země na stejném ústupu jako v jiných dělnických oblastech. Pracující se nedostavili k volbám. Proč? Protože všechny plány na propouštění pracujících v hutnictví, které připravila vláda Giscard - Barre, jsou systematicky od roku 1981 přebírány vládou sjednocené levice. Podobně je tomu i v ostatních oblastech života země. Zatímco vláda sjednocené levice poskytuje podnikatelům neustále různé „dary“ dosahující miliardových částek, útočí na druhé straně na popud kapitalistů proti životním a pracovním podmínkám pracujících vrstev. Byly sníženy částky proplácené Úřadem sociálního zabezpečení v době nemoci, stejně jako podpory v nezaměstnanosti. Byly obnoveny plány ekonomických úspor, jež vedou ke snížení mezd a zvýšení dělnických daní. Navrhl je socialistický ministr Delors a schválili podnikatelé z CNPF stejně jako politikové z RPR a UDF. Podobně plány na propouštění z práce a rozhodnutí realizovat proti vůli studentů reformy, které vedou k mimořádně přísné selekcii na francouzských školách. Pánové Savary, ministr národního školství, a Raïte, ministr zdravotnictví, rozhodli, že studenti mediciny se budou muset po šesti letech studia a rok před jejich dokončením podrobit zkoušce nazvané „tríďaci a potvrzující“, což je ve skutečnosti opravdový konkurs, ve kterém mnozí propadnou. Co je ale mnohem příznačnější: Savary je členem Socialistické strany a Raïte náleží k PCF. Oba jako ministři levicové vlády převzali bod po bodu návrh selektivního zákona vypracovaného reakčním ministrem bývalé vlády Giscard - Barre, a to včetně oné „tríďaci a potvrzující“ zkoušky. Návrh, který byl v roce 1979 předložen Národnímu shromáždění a odhlasován parlamentními skupinami RPR a UDF, zatímco

socialističtí a komunističtí ministři hlasovali tehdy proti němu. V roce 1983 tentýž reakční návrh chtějí předložit Národnímu shromáždění ministři Savary a Palite ... Je pochopitelné, že studenti medicíny vstoupili do generální stávky a po dvou a půl měsících donutili Savaryho a Ralita k ústupku v tomto bodě. Plánovaná zkouška byla z návrhu vypuštěna.

To je jen jeden příklad. Mohly by být uvedeny spousty dalších, a to z nejrůznějších oblastí života společnosti – třeba poslední rozhodnutí, které má za základ plán vypracovaný ještě vládou Giscard - Barre a převzatý ministrem dopravy Ch. Fitermanem, členem politického byra PCF, jenž má v úmyslu zrušit 1500 pracovních míst v železniční dopravě.

JEDINÝM VÝCHODISKEM JE BOJ ZA DEMOKRACII

Demokracie znamená respektovat mandát svěřený vládě voliči. Je zcela jasné, že francouzský lid nehlásoval v roce 1981 pro levici proto, aby vláda, jež vzejde z těchto voleb, podléhala nátlaku buržoazie a uskutečňovala protidělnické a protilidové plány připravené předchozí pravicovou vládou. To je první aspekt situace. Není možno porušovat demokracii a dělat si nárok na titul demokrata.

Druhý aspekt problému vyplývá z povahy francouzských institucí. Připomeňme krátce několik údajů týkajících se tohoto základního problému, v němž se bezpochyby koncentruje všechny protiklady současné francouzské společnosti. De Gaulle se dostal k moci díky státnímu převratu zorganizovanému z Alžírska generálním štábem. De Gaulle se nikdy netajil svým úmyslem skoncovat s parlamentním systémem Čtvrté republiky. Prohlásil doslova : „Je třeba, aby výkonná moc nevycházela z parlamentu, který sdružuje nejrůznější zájmové skupiny.“ De Gaulle vypracoval ústavu takzvané Páté republiky. V ní je zasahování parlamentu do státních záležitostí prakticky vyloučeno, neboť podle vlastních de Gaullovy slov „ moc nepochází z politických stran a ani jimi není delegována.“ Takovýto politický režim, který oživil bonapartistickou formu vlády buržoazie, musel zákonitě směřovat k nastolení více či méně otevřené buržoazní diktatury. Daná historická situace a existující politické podmínky, jež byly výsledkem třídního boje a jejichž rozbor by přesahoval rámec tohoto článku, umožnily však přece zachovat ve Francii demokratické a dělnické svobody, a tento fakt je neobyčejně významný.

Ať už k tomu došlo jakkoliv, po dvou letech od zvolení F. Mitteranda a po dvou letech činnosti levicové vlády probíhá politický vývoj ve Francii stále v rámci institucionálního uspořádání vytvořeného v roce 1958. Ale v tomto vývoji došlo ke kvalitativní změně. De Gaullovu puť a jeho ústavní zakotvení v letech 1958 - 1962 jsou úplně a zásadně protikladné politickému vítězství francouzského lidu v roce 1981. Vtom je ten základní protiklad, z něhož potom plyne celá řada dalších rozporů ve státě, který je sice formálně kontrolovan F. Mitterrandem a levicovou vládou, ale jehož veškeré státní orgány jsou ovládány představiteli kapitálu dosazenými Giscardem.

Ústavu z let 1958 - 1962 označovali vedoucí představitelé socialistů /tudíž také F. Mitterrand/ i komunistů po dlouhá léta znova a znova za protidemokratickou a protilidovou. Což je pravda. Smysl bonapartistické ústavy Páté republiky spočívá v tom, že umožňuje prosazovat pouze zájmy buržoazie. Francouzská buržoazie se v roce 1958 ocitla

v situaci, kdy byla nucena omezit parlamentní instituce a přenést na orgány moci výkonné veškerou moc výkonnou, ale i zákonodárnou. Parlamentní forma buržoazního státu byla odstraněna.

F. Mitterrand vykonává tudíž svou funkci v rámci této antiparlamentární státní formy. Avšak buržoazie neuznává ani F. Mitterranda, ani levicovou vládu, neboť prezent i vláda pocházejí z politického vítězství nad buržoazními stranami. A protože tato vláda není buržoazií považována za její vlastní vládu, unikají správní a kontrolní orgány státu kontrole levicové vlády a pokouší se vystupovat jako orgány „autonomní“ a „nezávislé.“ Znárodněné banky a podniky unikají vládní kontrole, stejně jako vysoká úřední místa ve veřejné správě, spojená přímo s velkým kapitálem: Totéž se týká policie a armády.

Francie stojí na pokraji vážné krize. Prvním pozitivním krokem k jejímu řešení bylo odstranění bonapartistických institucí Páté republiky. Bojovat dnes za to, aby veškerou převahu, plynoucí ze suverénní většiny socialistů a komunistů v Národním shromáždění mohly tyto strany plně využít – to znamená prosazovat požadavek demokracie; demokracie je postupný cíl nacestě k socialismu, ale socialismus nemůže nikde a nikdy být uskutečněn bez úplné demokracie.

*

č

Z OBSAHU PŘÍŠTÍHO ČÍSLA

Tesař : Naše nynější krize

Diskuse o vlastenectví

Program Strany mírného pokroku v mezích zákona

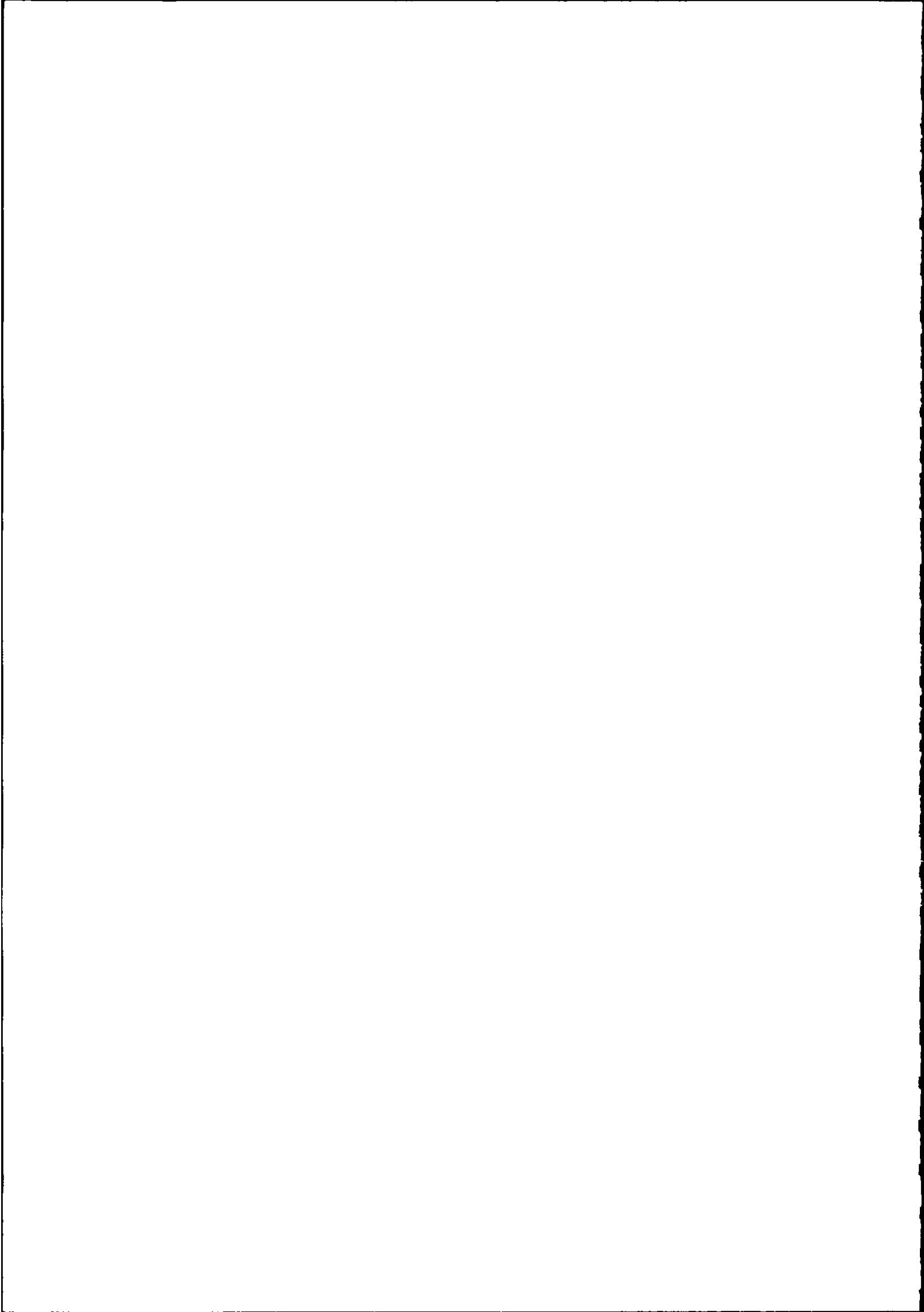
Suk : Skrytá činnost proti totalitě, část 2

Tvorca armády československého odboja

Polská diskuse : Kuroń, Bujak, Romaszewski, Bratkowski atd.

Zelená diskuse

Socialistická akademie : Stará Morava

SOCIALISTICKÁ AKADEMIE

Již v roce 1977 začali jsme také v Československu uvažovat o založení kursů nezávislého vzdělání. Inspirujícím příkladem byly především přednášky polské „létající univerzity“ a jejich organizace v tzv. Společnosti naukových kursů /TKN/. Zapůsobil však také příklad prof. Patočky, který se nevzdal kontaktu se svými žáky a posluchači poté, když mu režim znemožnil přednášet na universitě. Po řadu let a pravidelně pro ně konal přednášky a besedy ve svém bytě, a podal tak nejen důkaz své morálky vědce a občana, ale také jednu konkrétní odpověď na otázku „co se dá dělat“, co je možné tomu, kdo zaměřuje své myšlenkové úsilí na hledání možností aktivity, nikoli na hledání alibi pro vlastní zbabělost a pohodlnost. Byl to, bohužel, domácí příklad ojedinělý – v tom ostatně je kořen všech dalších problémů kursů nezávislého vzdělání v Československu.

Ve srovnání se situací v Polsku měli jsme ovšem u nás situaci podstatně odlišnou. Odlišnost vyplývala a vyplývá z celkově liberálnějšího charakteru polského režimu a z podstatně vyšší mravní úrovni a politické zkušenosti polské inteligence. Polští naukové kurzy se mohly orientovat na studenty středních i vysokých škol, a proto také na pouhé d o p l ī n o v á n í osnov oficiálního režimního vzdělání. U nás bylo třeba vycházet z pravděpodobného předpokladu, že přijde-li student oficiální školy na přednášku nezávislého kursu, nebude za pár dní nato již studentem. Tím byla dána orientace na mladé dělníky, a to si zase vynucovalo daleko širší, systematický charakter učebních osnov nezávislých kursů. Po roce 1968 byly u nás tisíce vědců a učitelů vyházeny ze svých míst: to byla okolnost zdánlivě daleko výhodnější ve srovnání s podmínkami polskými – neboť co ještě mohli víc ztratit tito lidé? – Mohli ztratit ještě relativní klid své pohodlné opozice, a jemu daří přednost před svým mravním závazkem vůči vlastnímu poslání. Neboť intelektuálové v Československu byli samozřejmě již před rokem 1968 / a dnes jsou ovšem ještě daleko více/ součástí privilegované kasty režimu, a tato jejich sociální podstata určila jejich jednání v rozhodující chvíli. A konečně, polská inteligence má ve své paměti fantastický příklad z doby nacistické okupace, kdy v podmírkách pro nás nepředstavitelného teroru krakovská univerzita konala ilegální přednášky a zkoušky a dokonce vydávala diplomy. Tyto historické faktory daleko převážily zdánlivé okamžité výhody v situaci československé.

Po vyhranění myšlenky disputovali jsme, bohužel, přes půl roku s bývalými profesory z řad exkomunistů. Ve své velké většině myšlenku kursů sabotovali – byl to pro ně opět jeden „extrémismus“. Ti ostatní pak, bohužel, jednak nepochopili potřebu systematického rozvrhu kursů, jednak se neodhodlali zaštítit kursy autoritou Charty a zahraničních universit. Tak zůstala celá iniciativa na úrovni více méně soukromé a jako taková byla režimem zastavena.

Vycházejce vstříc iniciativě Klubu Charty 77 v Londýně rozhodli jsme se vypracovat pro mladé dělníky v Československu písemné texty pro kurzy nezávislého vzdělání. Budeme tedy zveřejňovat jako přílohy našeho časopisu jednotlivé přednášky, z nichž postupně vznikne několik systematických kursů. Jsou psány tak, aby se mladí lidé mohli obejít bez profesorů, jichž u nás zřejmě není dost. Názvem souboru vyjadřujeme svou tradici a svůj přístup. Nechceme tím nijak manipulovat Chartou ani jejím londýnským klubem. Máme v úctě jakékoliv možné přístupy jiné, zveme je k diskusi a napřed vyjadřujeme radost jak z této budoucí diskuse, tak především z toho, že iniciativa tentokrát nezůstane omezena na nás.

ÚVOD KE KURSU VŠEOBECNÝCH DĚJIN

Materiál pro kurzy nezávislého vzdělávání

Účastníci kursu požadují, aby byl podán takový výklad dějin, který by byl zbaven veškeré filozofie a obsahoval „pouze faktá“. Takový požadavek je založen na naivní představě o dejepise a je nesplnitelný. Veškerý výklad dějin, jakýkoli, je založen na nějaké filozofii, na té či oné teorii historického dění. I kdybychom napsali pouhý seznam panovníků s daty nastoupení a skončení jejich vlády, přece bychom tu předložili výklad založený na určité představě o historickém dění: v tomto případě by to byla představa, že tím nejdůležitějším, rozhodujícím činitelem v dějinách jsou skutečnosti dějin politických, a mezi nimi především činy a osobnosti jednotlivých panovníků. Byla by to tedy dokonce velmi vyhrazená teorie dějin. A také teorie velmi zastaralá a špatná.

Teorie historického dění je nezbytným předpokladem historikovy práce, poněvadž rozhoduje již o výběru fakt, který musí historik provést. Dění, které probíhá a v jehož důsledku se svět ve všech svých aspektech neustále vyvíjí, je nekonečně bohaté. Jen jeho zlomek je nějak dokumentován – nikdy napřed nevíme, zda to je to, co bude pak považováno za nejdůležitější. Z tohoto zlomku zná historik zase jen zlomek, a z toho, co zná, provádí v každém svém výkladu výběr. Výběr závisí vždy na jeho představách o tom, co je důležité. Tyto představy /které u dobrých historiků vznikají právě v průběhu práce a právě prací samou především jsou ovlivňovány/ rozhodují o tom, kterým faktům, z ohromného množství fakt známých, dává historik přednost.

Nejedná se však pouze o výběr fakt. Historikova představa o tom, jaké sily ovlivňují historické dění, je samozřejmě rozhodující pro jeho výsledný obraz příčin a následků historického dění. Takovýto výklad je vždy vlastním cílem historikovy práce, ať je jakýkoli její předmět, forma i účel. Snaha najít poučení z dějin je tím původním důvodem, proč historie jako věda vznikla, proč i dnes historik pracuje a proč má být čten: hledání příčin a následků je jeho společenskou funkcí.

Není-li však možno splnit požadavek, aby výklad dějin pro nezávislé vzdělávací kurzy byl současně nezávislý na veškeré filozofii, stojí za to, abychom se pokusili historicky určit, za jakých podmínek a proč takový požadavek vůbec vznikl. Je to spontánní reakce na poměry panující dnes v sovětské mocenské oblasti. Nynější oficiální učebnice a tzv. „vědecko-populární“ literatura je přeplněna poučkami oficiální ideologie, tato ideologie se vydává za filozofii, dokonce tu jedinou opravdu vědeckou, a vnučuje se historikovi i jeho čtenáři. Při tom je však tato ideologie tak zjevně nedostatečná při výkladu skutečností, které prozíváme, že nikdo nevěří tomu, že by byla schopna vysvětlit skutečnosti uplynulé. Jednoduchou analogií každý dojde k závěru, že tato ideologie, chce-li se udržet, musí dělat s historií totéž, co dělá se současností – hrubě ji fašovat. Podobnou analogií,

na základě každodenního života, každý vidí, že jsou historikové zhruba dvojího druhu: První vědomě píšou lži ve službách moci. Jsou ozdobeni tituly a státními cenami a respektováni v zahraničí jako představitelé naší kultury. Většina čtenářů jimi pohrdá a nenávidí je stejně jako vládnoucí třídu, jejíž jsou součástí. Druhý druh historiků, ti rozhodně významnější ve všech ohledech, jsou zase svým postavením obdobní druhé části národa. Samozřejmě vědí, že oficiální „jediná vědecká“ ideologie je lež, samozřejmě se jí ve své práci neřídí; když však své názory formuluje pro veřejnost, dělá totéž, co dělá na veřejnosti každý občan – formuluje s ohledem na moc, která rozhoduje, předstírá ji tedy oficiální ideologii věrnost. Čtenář je to známo, i moci je to známo. /Ještě pokud sahá paměť naší generace, byl i u nás i třetí druh historiků: takoví, kteří oficiální ideologii věřili. Dnes již tento recentní druh téměř vymřel./ – Když k této vypsané situaci přistoupí mladý disident, jehož základní životní normou je NEŽÍT VE LŽI, reaguje na ni obdobně jako v životě vůbec. Pouhým sociálním instinktem cítí, že učebnice historie, které s odporem odhazuje, mohli napsat pouze historikové prvního druhu, a přitom může i na domácím knižním trhu dostat dobré práce toho druhého typu. A tak chce celou situaci rozřešit stejně jednoduše, jako svůj vztah k diktatuře, v duchu svého základního mravního i politického hesla: stačí odstranit LEŽ., tj. „filozofii“.

Nemůžeme napsat učební text bez filozofie. /I v tom je paralela s postavením našeho občana, poněvadž také on časem zjistí, že pouhé NEŽÍT VE LŽI mu nestačí./ Místo toho se můžeme pokusit přesně vymezit, v čem je výklad dějin, založený na oficiální ideologii, nedostatečný a nemoderní, proč tomu tak je a jaké to má příčiny. Takový výklad bude pro autora i čtenáře daleko náročnější než sepsání nějaké příručky dat, kterou si nadto každý může vypůjčit v nejbližší knihovně. Musíme si však hned napřed uvědomit, že se tím stavíme mimo kterýkoli ze tří zmíněných a tolerovaných druhů historiků. Československá ústava ve svém článku 16, odst. 1 praví, že „veškerá kulturní politika v Československu, rozvoj vzdělání, výchova a vyučování jsou vedeny v duchu vědeckého světového názoru, marxismu-leninismu“, a pro jistotu to, jako nějaké čarodějnicky zaklínání, opakuje skoro doslova ještě v článku 24, odstavec 3. Tato historická skripta patří tudíž do jakéhosi čtvrtého druhu historického písemnictví. Lze jen litovat, že oxfordští učenci, kteří jezdili do Československa přednášet na nezávislé vzdělávací kurzy, si tyto okolnosti neuvědomili, a lze jen s vděčností vzpomenout státní policie, která jim to vysvětlila. Vůbec by bylo záhadno, aby byly zmíněné články československé ústavy ve světě co nejvíce známy, zejména při všech příležitostech, kdy českoslovenští zástupci podepisují různé mezinárodní smlouvy hovořící o svobodě vědeckého bádání a tak podobně.

Ústavní listina jako nejpovolanější autorita ve věci idejí tedy jasně definuje, co je to „vědecký světový názor“: marxismus – leninismus. Jeho kritika by mohla tudíž být považována za čin protiústavní. Však my také, hovoříce o oficiální ideologii, budeme ji označovat jako marx – stalinismus. Náš termín je totiž odvozen od jmen dvou skutečných tvůrců platné oficiální ideologie, na jejímž základě jsou psány jak nynější oficiální učebnice, tak i veškeré historické spisování v Československu. Pro ty, kdo to nevěděl, připomínáme, že pojem „marxismus-leninismus“ zavedl právě J.V. Stalin a označil jím uzavřený, celistvý a logický systém, který vytvořil o násám, případně

akademikové, kteří pracovali podle jeho směrnic a v rozhodujících článcích i pod jeho jménem. Označení tohoto systému jménem Leninovým byla nemístná skromnost Stalina. Lenin jako praktik revoluce souvislou teorii historického dění nevytvořil. Rovněž ani po smrti Stalinové nebyl vytvořen nějaký nový celistvý ideový systém, žádný chruščovismus, brežněvismus a zatím ani andropovismus nevznikl. Rovněž nebylo zveřejněno žádné oficiální rozhodnutí, které by stanovilo, které články marx-stalinismu, respektive Stalinovy teorie, mají být zavrženy. Je sice pravda, že někteří komunističtí autoři se na vlastní pěst o takovou práci pokusili, avšak komunistickými stranami byli zavrženi a odsouzeni oni, a nikoli i de ový systém Stalinův! Navíc se z těchto původně komunistických kritiků stali někteří křesťany a někteří také muslimy. Jejich kritiky můžeme tudíž považovat jen za to, čím vskutku jsou, totiž za individuální kritiku Stalinovy teorie, nikoli za nějaký oficiální distanc nynějších vládnoucích komunistických stran od ní. Proto zcela přirozeně zůstala „základem veškerého vzdělání“, tedy také učebnic, ideová soustava marx-stalinistická, a to tím spíše, že moudrý Stalin ji označil jménem nikoli svým, nýbrž Leninovým. My budeme spravedliví a dáme zásluhy, komu patří. Poznamenejme ještě, že Stalin, nehledě na nevhodnou skromnost, byl logický a důsledný a velmi vhodně označil výsledný systém d v ě m a jmény s pomlčkou mezi nimi. Tím vyjádřil přesně, že nejde ani o totožnost, ani o různost dvou systémů, nýbrž o posun mezi nimi. To je přesné vyjádření věci. Na tuto skutečnost se často zapomíná, zejména mezi těmi, kdo jsou Marxovi nepřátelští. Bohužel by bylo nad naše možnosti vylíčit v této práci posun od teorie Marxovy k marx-stalinismu ve všech bodech, kde k němu došlo. Ani Marxova teorie historického dění ve svém celku nemůže být předmětem našeho výkladu. Naším úkolem je pouze přesně ukázat vliv marx-stalinistické ideologie na vyučování historie. Vždy však budeme terminologicky přesně rozlišovat mezi „teorií Marxovou“, „marxismem“ jeho žáků a „marx-stalinismem“, na jehož základě jsou napsány historické učebnice ve všech zemích tzv. tábora socialismu.

Je také potřeba zdůraznit, že kritika Marxovy teorie historického vývoje není dnes nějakým vážným nebo znovu aktuálním problémem vědeckým. Sotva bychom dnes našli odborníka, který by jí zastával. Nejméně takových odborníků bychom našli v „táboře socialismu“. A i dnešní západní marxističtí ideologové mají k Marxově teorii historického vývoje podstatné výhrady nebo aspoň doplnky. Nejde nám však o vědecké vyvrácení Marxe, nýbrž o vystížení marx-stalinismu v jeho ideologické praxi v jednom dříčím odvětví, o motivy a cíle, které jsou sledovány falšováním historie v duchu této ideologie a o závěry o její sociální podmítněnosti, které z toho vyplývají.

Při výkladu hlavních zásad marx-stalinistického pohledu na dějiny lze postupovat dvěma metodami. Ta nejpoctivější vůči tomuto našemu odpůrci by byla, kdybychom vzali jeho vlastní, autentické sebevyjádření v celistvé práci a podrobili je pak kritice v jeho vlastním myšlenkovém sledu. Soustavný výklad marx-stalinistické teorie dějin opravdu existuje. Je to vskutku monumentální práce Stalina oblíbence akademika Konstantinova Historický materialismus, která vyšla i česky v roce 1952. Má téměř 900 stran. Každému, kdo má dost odvahy prokletit se desetitisíci slov, bude tato kniha pravým požitkem, leč, žel – pouze bude-li mu dostupná. Autor totiž příliš často zmiňuje soudruha Stalina jako největšího génia lidských dějin, s čímž strana nemůže samozřejmě

souhlasit již proto, že mezi ním ji řídí jiní tajemníci. Dále jsou v knize přečetně neštastné formulace: tak například se uvádí, že vynikající výsledky sovětských kolchozníků jsou nejlepším vyvrácením kořenů náboženského tmářství. Logickým obratem takovéto /a četných podobných/ bolševicky zásadových formulací mohl by čtenář dospět k závěrům zcela politicky nežádoucím, takže tato kniha sovětského člověka bude nadevší pochybnost dostupná pouze kategorii A čtenářů Univerzitní knihovny, stejně jako nějaké spisy disidenta Vaculíka. Kromě toho, jak každý vět, jsou bolševici v polemice jezuitští: kdybychom s nimi jednali nanejvýš poctivě a posuzovali je podle tohoto nejautentičtějšího a nejcelistvějšího díla jejich současně teorie, řeknou nám, že oni toto stadium překonali již před třiceti lety, ba že dílo zakázali...

Z těchto důvodů zvolíme jinou metodu, postup opačný.

*

Budeme-li se ptát mladých lidí, kteří jsou obětí současných učebnic dějepisu, co jim na nich nejvíce vadí, dostaneme samozřejmě především odpovědi nevědomé: nejvíce budě těch, kteří o dějinách historie vůbec, jako pusté žvanění. Uvidíme ještě, že takováto reakce zdaleka není pro režim nežádoucí, BA PRÁVĚ NAOPAK. S tím ale ještě počkejme. Ti, kteří budou schopni odpovědět jinak než takto zcela nihilisticky, zcela určitě řeknou, že učebnice píší „místo o dějinách jenom o třídních bojích“, respektive „místo o dějinách jen o výrobních vztazích a společenských rádech“.

Právě uvedené dva rysy /z hlediska marx-stalinismu rys jeden/ jsou důvodem, proč byly tyto učebnice napsány a autoritativně předepsány – a také, proč v roce 1968 jak čeští tak slovenští historici na svých shromážděních naléhavě upozorňovali na nutnost vypracovat nové historické učebnice pro všechny druhy škol.

Myšlenka, že „dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů“ /jak to formuloval Komunistický manifest roku 1848/, je skutečně základem Marxovy teorie historického dění. V roce 1883 ji vyjádřil Engels ještě vyhraněněji: „Hospodářská výroba a z ní nutně vyplývající společenské učlenění každé dějinné epochy tvoří základ politických a duchovních dějin této epochy; ve shodě s tím /od doby rozkladu pravěké pospolitosti držby půdy/ byly celé dějiny dějinami třídních bojů...“. Za sedm let poté ještě dodal, že tato myšlenka bude mít pro historickou vědu stejný význam jako Darwinova teorie pro přírodotvorbou. Tím tedy začala cesta, jež konce každý vidí.

Myšlenka, že „třídní boj“ /jak to formuluje Marx/ anebo jinak řečeno soubor sociálních vztahů v každé dané společnosti je velice důležitým, a z vnitřního hlediska této společnosti základním zdrojem všeho dění, je dnes mezi historiky respektována jako samozřejmá – prakticky všeobecně. Je velikou zásluhou Marxe a Engelse, že patřili mezi první propagátory této myšlenky. Postihlo je však totéž, co i mnohé jiné nedůtklivé teoretiky, že totiž viděli ve své teorii tu jedinou vědeckou – viz citovaná slova Engelsova. Pro toho, kdo bude studovat dějiny lidského poznání, například dějiny přírodních věd, nebude to nic překvapujícího. V kterémkoli odvětví lidského poznání a vědy,

třeba v medicíně, nalezne desítky příkladů ještěných teoretiků, a že také praktiků, kteří se po desetiletí svářili například o účelnost toho či onoho léčebného postupu, až potom druhá nebo třetí generace, nezúčastněná už na davném sporu, pochopila, že jedna teorie vůbec nemusí logicky vylučovat druhou. Vášnivý spor teorii o příčině vzniku Golfského proudu trval snad století, než se příšlo na to, že příčin je více, respektive přesněji, že příčinou je právě soubor jevů, zatímco dřívější navzájem se sváření vědecké školy napsaly na své prapory každá jen jeden z nich. Takové příhody patří k dějinám vědy. Ve společenských vědách je to tím komplikovanější, že každá teorie společnosti má svůj společenský základ, každá vyjadřuje zájem některé ze složek společnosti; není to tedy problém jenom vědeckého poznání, ale také problém sociální. Tím více je ovšem také problém sociální prohlašovat jednu jedinou teorii za vše vyšetrující, a to i po více než stu letech po jejím vzniku.

Dnes na konci 20. století můžeme vcelku pohodlně určit mylné absolutizace, ať už vlastní Marxovy anebo pozdější – tj. můžeme určit ty omyly, které vidíme dnes. Citovaná „tvrdá“ formulace Engelsova dává nám k tomu dobrou příležitost.

O názoru, že z „hospodářské výroby“ nutně vyplývá „společenské učlenění každé dějinné epochy“, z něho pak „třídní boj“ a ten že tvoří dějiny, bylo rozhořčeně diskutováno od roku 1848.

Musíme rozlišovat několik tvrzení obsažených zde v jednom:

- z hospodářské výroby nutně vyplývá společenské učlenění epochy,
- společenské učlenění epochy tvoří základ politických a duchovních dějin,
- celé dějiny jsou proto dějinami třídních bojů.

Proti tezi, uvedené zde jako druhé, by dnes protestoval málokdo z moderních tzv. „buržoasních“ historiků – kdo ji naprostoto ignoruje a v praxi výkladu dějin popřá, jsou marx-stalinisté. Stačí nahlédnout do kterýchkoli „dějin sovětské epochy“. Tím méně mohou připustit, že by Maďarsko 1956, Československo 1968 nebo Polsko od roku 1980 vyplývalo ze „společenského učlenění“. Avšak o tom později. Zde prozatím konstatujme, že zbavíme-li tuto Marxovu a Engelsovu tezi jejího nároku na absolutní pravdu, bude téměř všeobecně přijatelná. Diskutovat potom můžeme o tom, co je to „základ“ a jak daleko sahá to, co je mimo něj; dále budou mnozí /a právem/ poukazovat, že s duchovními dějinami to zdaleka není tak hrubě jednoduché, že jsou přinejmenším výrazně ovlivněny duchovními dějinami jiných „epoch“. Další poznamenají, že Engelsova formulace nedává možnost docenit, jak se v dějinách projevují faktory zcela iracionální, zcela zřetelné jednání společenských sil proti jejich zcela zřetelným vlastním zájmům: že takové situace existují, netroufá si dnes popřít nikdo, kdo má vysvětlit například vyhlašování Židů, Slovanů a Cíkánů nacisty, nezdůvodněné a nezdůvodnitelně ničím a vůbec už ne nějakým ekonomickým zájmem. Na to by správný marx-stalinista odpověděl, že takové drobnosti netvoří základ dějin. Toho bychom se mohli škodolibě zeptat, jakže je tomu s náhodou v dějinách? – Leonid Iljič, o jehož ideologické pevnosti se zatím nepochybuje, nejednou prohlásil, že vzniká nebezpečí světového konfliktu a zničení naší civilizace „náhodným“ selháním“. Bude zničení planety faktorem významu „základního“ – nejsou-li jím zničení desetimiliónů?

Avšak, ponecháme-li stranou tyto rozdíly, můžeme opakovat, že racionální

jádro myšlenky, mezi jejíž propagátory před stočtyřiceti lety patřili Marx a Engels, je dnes uznáváno všeobecně. /Zdůrazňujeme to proto, že nynější komunističtí propagandisté, samozřejmě také učitelé, tuto skutečnost zastírají, malují si ideového odpůrce podle svých potřeb, potom ho zesměšňují a polemizují s názory, které mu oni sami podsunuli./

Naproti tomu tezi, kterou jsme tu uvedli jako první, nebude dnes, alespoň tak doslovně a tvrdě, jak ji formuloval Engels, obhajovat snad žádný vážný badatel: stačí vzít kteroukoli slušnou historickou práci vzniklou kdekoli ve východní Evropě, a můžeme vidět, jak se této tezi každý vyhne.

Tvrzení, že z „hospodářské výroby nutné výplývá společenské učlenění“ bylo předmětem polemik od samého počátku. Tento vulgarismus zjevný již v minulém století byl přirozeně vštanou příležitosti pro různé lokaje císařů a boháčů, kteří se stavěli nepřátelsky k marxismu, protože byli nepřáteli dělnictva nebo demokracie vůbec.

Také však odradil od marxismu /a od dělnického hnutí, které marxismus ovládl/ nejen četné humanistické profesory, jimž se s takovou oblibou posmíval Engels, bojovníky za svobodu – také ruské, také československé. Poznamenejme spravedlivě, že proti absolutizaci tohoto pohledu všeckrát protestoval sám Marx; podtrhl, že hospodářské faktory jsou určující jen v konečné instance. Dost možná, že by s onou „tvrdou“ Engelsovou formulací také nesouhlasil. Avšak to není podstatné, protože omezující Marsova formulace se netýká kořenu věci. /Ostatně: Je to formulace omezující, či splňuje zdůraznění? !/

Z hlediska dnešního badatele je za prvé nesmyslná teze sama o sobě, jako celek; ponecháme-li zatím stranou ono charakteristické marxistické NUTNÉ, co vlastně z čeho výplývá společenské učlenění z hospodářské výroby, anebo spíše hospodářská výroba ze /historicky vzniklého/ společenského učlenění? Co bylo dříve, slepice anebo vejce? Nejde jen o scholastickou diskusi pro semináře marxistické filozofie, nýbrž především o pohled na naši dobu: kdo by si dnes troufal vůbec říci, že nynější společnost, na Východě jako na Západě, vyplývá z „hospodářské výroby“? Co když spíše absurdní hospodářská výroba vyplývá z absurdního „společenského učlenění“?

Za druhé tu ovšem máme právě ono NUTNÉ. Jeho důsledky dobře zná každý z chmurného obrazu známého z učebnic: pracující se bouří v ustavičných třídních bojích /jež jsou ne-li veškerými dějinami, tedy jistě veškerým dějepisem u nás/, leč marně: existující „hospodářská výroba“ jim nedává šanci. Vedle nerozvinuté techniky / ... atd. / neznali totiž ještě marxismus, neměli ještě svou stranu /neměli ještě soudruha.../. I když tuto ideu zbavíme jejího kuriózního rázu, je i de a s a m a zcela špatná, člověku nepřijatelná a musí být striktně odmítnuta.

Je v rozporu s tím co zná věda dnes, ale také s tím, co znala již v době Marxově a co i on sám znal a mohl do svého schematu zahrnout – totiž že VŽDYCKY BYLA ALTERNATIVA: byly například země, které neznaly poddanství. Nikoli proto, že by se tam bylo již ve středověku používalo parního stroje atd., ba ani ne proto, že by to byly země na okraji vývoje: bývalo proto, že tam duch svobody a lidství byl na vyšším stupni. Ono Engelsovo NUTNÉ musí být odmítnuto co nejostřeji a bez jakýchkoli vytáček právě v zájmu této svobody a lidství, a to dokonce bez ohledu na to, že je historicky falešné. I kdyby totiž bylo pravda, že technika zatím vždy měla a má rozhodující moc nad člověkem,

nad uspořádáním jeho společnosti a nad mřrou jeho svobody, museli bychom se v zájmu svého lidství, ale dnes na konci 20. století dokonče i v zájmu pouhého biologického přežití lidstva proti této moci vzbourit. Pravda to však naštěstí není, ani pokud se minulosti týče.

Za třetí: Z hlediska moderní historické vědy je nepřijatelný ještě jeden aspekt oné Engelsovy formulace: EPOCHA. V dané souvislosti ho Engels používá v tom smyslu, který každý zná z učebnice jako „společenský řád“, případně „formace“. Nejde o to, zda použít slova toho či onoho, ani pouze o to, že historik nemůže vystačit s těmi pěti „řády“, které mu marxismus přidělil jako pět truhel, do nichž se mu musí vejm všechno. Ani o to, zda se marxistickým historikům povolí nějaká šestá truhla s nápisem „RŮZNE“, jak se toho dožadovali komunističtí reformisté v 60. letech. Jde /opět/ o zásadní Engelsův a předtím ovšem také Marxův přístup.

Neexistovala žádná jedna jednotná „dějinná epocha“ s jedním /z něčeho nutně vyplývajícím/ společenským učleněním. Neexistovala žádná „formace“ s vlastním společenským učleněním současná pro Činu, Itálii, černou Afriku a Ameriku.

Veškeré dosavadní dějiny jsou především dějinami zrodu, rozkvětu a zániku velkých civilizací. Každý takový veliký /i několikatisíciletý/ útvar prochází svými fázemi a v jejich průběhu rozvíjí své vlastní principy tak dlouho, dokud je životaschopný. Uvnitř rámce jedné civilizace může se, během staletí či tisíciletí, měnit i podstatně její „společenské učlenění“ a jako jeho část i způsob hospodářské výroby. Jednotlivé takové velké civilizace existují někdy v témež čase v různých částech planety, jindy v témež geografickém rámci po sobě /s mezerami i půltisíciletými/, ale nejčastěji se různé velké civilizace v různých částech planety svými fázemi překrývají. Zejména v počátcích dějin existují velké civilizace ve značné izolaci od ostatního světa; celkovým vývojem je však mezi jednotlivými civilizacemi více a více styků. Každý takový kontakt znamená vzájemné stýkání i potýkání, celkově ale převažoval zatím spíše konflikt. V těchto stycích a konfliktech se civilizace vyvíjely, a ty, jež byly schopné obrozovat se přeshraničními prvky jiných civilizací, svůj vývoj zrychlovaly, stávaly se silnějšími a častěji ve vzájemných konfliktech vítězily. Jindy vzájemné konflikty končily zánikem obou civilizací v konfliktu. Na jejich trosekách a z těchto trosek vznikaly potom civilizace nové. Patrnou celkovou tendencí vývoje přitom je jednak rozširování geografického rámce jednotlivých civilizací, které teď v naší době vrcholí postupným ustavováním jedné civilizace globální. V dosavadním vývoji je rovněž zřetelná tendence k postupné kultivaci konfliktů – od zničujících staletých válek konfliktů i úplným vyvražděním poražených anebo alespoň úplným zničením společenského útvaru šel vývoj ke konfliktům mísňejším, jejichž výsledkem bylo spíše splývání.

Proč jednotlivé civilizace zanikaly? – Některé jistě i proto, že je rozvrátil třídní boj v jejich lůně, případně doplněný útokem vnějším. Odpovíme-li tak, zbývá nám otázka, proč civilizace přestala být schopná se vyvíjet, překonávat své vnitřní konflikty novým „společenským učleněním“. Odpovězme proto raději poctivě, že NEVÍME, proč vlastně civilizace v určité chvíli přestává být schopná dalšího vývoje, nedokáže již své rozpory překonávat, ustrne, stane se bezbrannou vůči vnějšímu tlaku a zaniká. Můžeme jen konstatovat, že je tomu prostě tak, zde bychom ostatně zase my mohli uplatnit paralelu nikoli s Darwinem, ale se základní situací veškeré přírody. Také všechno živé, jedinec i druh,

se rodí a zaniká, a my ani tu nevíme, proč vlastně to tak je. Také Slunce i Vesmír se zrodily a zaniknou – navzdory sebevědomým tvrzením Engelovým z jiných jeho spisů, což je už milho naše téma.

Kolik takových velkých civilizací dnes historie zná, nejsme schopni jednoznačně říci – jednak proto, že samotný výzkum se nedá považovat za dostatečný, ale hlavně z toho důvodu, že pojetí těchto velkých civilizací, jejich konfliktů a ne vždy jasných hranic mezi nimi bude jistě po staletí předmětem sporu. Je to jistě méně spořádané než srovnání všeho do pěti či šesti truhlic, ale takový je svět.

V každé z těchto civilizací bezpochyby existovalo sociální napětí a boj společenských tříd. Ale většina z nich měla své vlastní společenské uspořádání a specifické vzájemné vztahy mezi složkami společnosti. To si musí uvědomit každý, kdo jim chce porozumět; mechanické přenášení poznatků získaných z jedné civilizace na druhou je hrubý vulgarismus.

Velmi důležité je, že VŽDY existovaly uvnitř těchto velkých civilizací konflikty jednotlivých jejich nižších složek mezi sebou navzájem. Těmto menším útvaram uvnitř velkých civilizací můžeme říkat /nejvšeobecněji/ například kultury /národy, státy.../. Stýkání a potýkání mezi nimi je neodmyslitelnou součástí vývoje téměř každé velké civilizace. Tak například můžeme hovořit o západní křesťanské civilizaci a uvnitř ní o tisíciletém souboji francouzsko-německém, anebo o konfliktu jádra této civilizace s její periferií ruskou oblastí, anebo o tisíciletém zápasu polského národa za vlastní autenticitu. Je velmi primitivní prohlásit, že veškeré dějiny jsou jen dějinami třídních bojů a tím fakticky vyloučit z historie též soupeření kultur, které je jedním z hybných sil vývoje jednotlivých velkých civilizací. Naopak musíme zdůraznit, že až do doby zcela moderní neexistoval ani „třídní boj“ mimo tento rámec jednotlivých kultur /států/. Až do nedávna se sociální napětí i vytvářelo i vybíjelo téměř výhradně v jejich rámci. Teprve se vznikáním globální civilizace můžeme mluvit také o „společenském učlenění“ a tudíž i boji společenských tříd v jediném, nadkulturním a celocivilizačním rámci.

Poznamenejme ještě, že chceme-li pojetí dějin jako konfliktu civilizací charakterizovat také nějakým jménem, můžeme se odvolat na Herodota. Právě ono ho inspirovalo a učinilo z něho, po mnoha časově předchozích zapisovatelsích dějů, skutečného „otce historie“.

Z hlediska této naší herodótovske koncepce a poznatků historické vědy ve druhé polovině 20. století je zřejmé, že Marxovo pojetí dějin je vytvořeno na základě pouze jedné, konkrétně křesťanské západní civilizace, nedokonale pochopené v různosti jejích kultur; k ní je /jakoby její součást/ přilepena jiná civilizace, antická, a na okrajích probleskuje nejasné první vědomosti o jiných civilizacích, které jsou souhrnně zmíněny pod názvem „asijský výrobní způsob“. Zpřesněme, že Marx znal a výtečně popsal svou dobu, křesťanskou civilizaci ve fázi soukromého kapitalismu a její vývojové tendenze, a na základě analýzy této doby vytvořil své historické schema určené „veškeré dosavadní historii“.

Mezi veliké zásluhy Marxovy patří jeho propagace myšlenky, že každá teorie o společnosti je podmíněna dobou, v níž vznikla, a sociálními zájmy třídy, které sloužila. Tuto myšlenku je nutno uplatnit také na Marxovu teorii dějin. Marxova teorie je podmíně-

na především úrovni poznání dějin lidstva, kterého dosáhla historická věda do počátku čtyřicátých let minulého století. Oficiální historici v komunistických zemích, ale stejně tak lacini Marxovi kritici tento fakt přehlížejí a jsou tak vlastně k Marxovi nespravedliví. Ve skutečnosti všechny velké objevy charakterizující moderní historickou vědu, byly učiněny až po Marxovi, v nejlepším případě současně s ním anebo tak krátce před vznikem jeho teorie dějin, že se na jejím vzniku již nepodílely.

Podle svědectví Engelsova /z roku 1890/ se myšlence, že „celé dějiny jsou dějinami třídních bojů“ přiblížovali jak Marx, tak Engels již několik let před rokem 1845. První z epochálních převratů v historické vědě 19. století bylo Champolionovo rozluštění egyptských hieroglyfů v roce 1822. Teprve začátkem třicátých let se začalo rozvíjet soustavné egyptologické bádání, které samozřejmě nadlouho zůstávalo záležitostí velmi úzce speciální. Zhruba současně s Komunistickým manifestem podařily se první nálezy o staré civilizaci asyrské, zrod asyriologie spadá do sedmdesátých let minulého století. Babylónské klínové písma bylo rozluštěno 1857. Schliemannovy trójské vykopávky se datují do let 1870-73, přičemž význam učencové Schliemannovy nebrali nejméně deset let vážně; důkaz, že existovala zvláštní předřecká „kultura“ /které dnes říkáme krétsko-mykénská nebo minojská civilizace/, spadá do roku 1885, přičemž rozhodující tabulky v knósském paláci byly vykopány až 1921, publikovány 1935 a rozluštěny 1952! Právě tyto objevy to byly, které si vynutily závěr, že přímo v oblasti jádra pozdější civilizace antické existovala samostatná civilizace dřívější, mezi níž a klasickou antikou je přinejmenším podobný předěl, jako mezi antikou a středověkem. Tabulky v Nippuru byly objeveny v letech 1889-1900, vydávány v prvních desetiletích 20. století, a teprve od dvacátých let našeho století můžeme mluvit o sumerologii, která dokázala, že pod civilizací asyrsko-babylónskou existovala tato ještě starší. Počátky vědeckého studia předkolumbovských civilizací Ameriky /Aztékové/ sahají sice již do třicátých let minulého století, ale teprve v jeho polovině se na ně zaměřuje soustavný badatelský zájem. Chetitské tabulky byly nalezeny 1893-1905, rozluštěny Hrozným 1915, významné objevy o chetitské kultuře se datují do dvacátých let. Nejdůležitější nálezy v Sýrii a Palestině byly objeveny 1933 a pak v padesátých letech. Zhruba v téže době byla objevena i dávná civilizace staroindická /předcházející staré Indii, kterou Marx znal/. Její písmo je dosud záhadou, stejně jako nejstarší známé písmo krétské, které předchází onomu minojskému rozluštěnému 1952.

V muzejích najdeme staré /již renesanční/ mechanické modely vesmíru. V těch nejstarších je středem ještě Země, a všechny známé planety i „stálice“ jsou umístěny okolo ní do svých „sfér“. Kolem roku 1600 byl objeven dalekohled, který potvrdil a brousil následnou představu, že Země vůbec není středem vesmíru. Barokní a klasicistní modely mají již ve středu Slunce, po něm následují slupky z drah /tehdy známých/ planet ve známém nám sledu, nakonec bývá „sféra stálic“. Marxova teorie dějin je právě takovým mechanickým modelem, založeným na znalosti jedné soustavy. Stejně jako ty modely ze 17. století i ona umisťuje všechny ty světy nekonečně vzdálené od nás, ale i od sebe navzájem, do jedné jediné sféry na okraji toho, co známe. Dalekohled historického bádání některé z těchto světů tehdy již zaznamenal – ale nebyly víc než záležitostí okrajovou... Marx-stalinismus potom z většiny mechanických glóbů určených pro školy pro jistotu, aby ne-

vznikly nevhodné problémy, odmontoval poslední sféru, a jejího znovupřimontování se dožadovali v šedesátých letech marxističtí reformátoři.

Marxova a Engelsova teorie samozřejmě odráží nejen úroveň poznání v době svého vzniku, nýbrž také určitou danou úroveň třídního boje, i třídy samé, konkrétně Svazu komunistů, I. internacionály a vůbec dělnictva v polovině 19. století. Marxistickou analýzou můžeme přesně určit dobovou a sociální podmíněnost jednotlivých stránek Marxovy teorie:

Jestliže Marxova teorie tak zdůrazňuje význam třídního boje, je tu východiskem politický cíl volat k tomuto boji dělnictvo. To není potřeba zvlášť dokazovat. Politická snaha vyjádřená heslem „Proletáři všech zemí, spojte se!“ však je též příčinou, proč Marx s Engelsem nedocenili, ba nedůklivě odmítali každou připomínsku o stýkání a potýkání kultur, národů. Sotva se dnes najde rozumný a spravedlivý člověk, který by nesympatizoval se snahou. Také je zřejmá pronikavost pohledu tušícího vznikání jediné univerzální globální civilizace. Ale půlhráho století po Marxovi se nezdá ani dost prozírávě ani dost důstojně soudobých lidí čelit tomu, v čem je spatřováno nebezpečí tím, že se o tom nebude mluvit. Pro myšlení pravěkých lidí byla charakteristická obava, že medvěd bude přivolán vyslovením jeho jména. Moderní člověk ví, že nejdůležitější je o nebezpečí vědět, máme-li mu čelit. Najdou se zajisté i dnes primitivové, kteří budou v naší koncepci spatřovat argument proti internacionismu. Odpovězme jim útočně: Jak se podílel NEVĚDECKÝ postup, charakteristický pro marxismus v tomto ohledu, na selhání jak I. tak II. internacionály tváří v tvář válkám? A zejména: nakolik přispělo marxistické pojetí k bláhovému optimismu evropských socialistů před rokem 1914, k jejich přesvědčení, že nová evropská válka není možná? A co všeobecná socialistická neschopnost včas čelit nacismu a pak především tomu, že reakce proti nacismu se znova stal hrubý a primitivní nacionalismus? !!

Ostatně obdobně: jak dalece se na byrokratické degeneraci revolučního Ruska, a na ještě snadnější a ještě hrůznější degeneraci revoluční Číny podílela neschopnost docenit jejich civilizační svéráz, vidět mohutnou silu jejich dávné tradice absolutismu a správního aparátu budovaného na principu absolutní moci?

Charakteristický rys myšlení Marxova, Engelsova a všech jejich žáků je ono již zmíněné „NUTNÉ VYPLÝVÁ“ historický determinismus. Ten se ve filozofických studiích Marxovi věnovaných obvykle jednoduše odvozuje od Hegela. Pruský filozof Hegel viděl v dějinách naplnění absolutní ideje, a jejím ztělesněním mu byl, jak ukázal jeho žák Marx, pruský stát. Revolucionář Marx obrátil Hegelovu teorii jak se tvrdí tak, že ji z hlavy postavil na nohy. Za konečný cíl vývoje stanovil zničení státu, a tento vývoj viděl jako nevyhnutelně nutný s urputností Hegelova žáka.

Daleko zajímavější jsou sociální kořeny tohoto pojetí. Více než ideové konstrukce Heglovy je vysvětuje například chiliasmus v nástupu revoluce husitské. Přesvědčení o NEVYHNUTLNÉM vítězství a o jeho KONEČNOSTI jsou charakteristickou složkou ideologie dosud každé revoluce tj., formulujme to optimisticky, každé revoluce v raném stadiu lidských dějin. Za sto, za dvěstě let po husitech se v západní Evropě zpíval k boji chorál BŮH VE SVÉ MOCI POVSTANE. Za dalších sto, za ještě sto let, když se mezi nimi staly módou vynikající mechanické modely sfér, odstranil se DEUS a přišla

místo něho MACHINA vznikla teorie Marxova. Z historického hlediska vůbec není podstatné, že Marx byl žákem Heglovým: markantní CHILIASTICKÝ RYS zařazuje celou jeho teorii do „duchovních dějin“ nikoli jen „epochy“, jak by řekl Engels, nikoli jen kapitalismu, nýbrž do duchovních dějin křesťanské civilizace. Vizionáři odhadlaní k sebeobětování v zájmu odstranění do nebe volajících nespravedlností vždy mají /vždy dosud nezbytně potřebovali/ pocit KONCE ČASŮ.

Odrození historické MACHINY Marxovy z „hospodářské výroby“ rovněž můžeme sledovat u oblibených Marxových filozofických učitelů – o tom se každý dost poučí v kterékoli studii. Z hlediska historikova je zajímavější, že odrození veškerého vývoje od „hospodářské výroby“ je zřetelně spojeno se sebevědomím TVŮRCŮ VŠECH HODNOT. Podmíněnost teorie sociální povahou hnutí, pro něž byla vytvořena, je evidentní.

Zdůrazněme závěrem k tomu, co bylo v těchdejší Evropě samozřejmé a banální, ale co přestalo být samozřejmým pro dnešní oběti marx-stalinistického vyučování v zemích „tábor社会主义u“: Marxova teorie vznikla, a dlouho byla výzvou a nástrojem změny, pokroku, revoluce, svobody.

A můžeme přejít k otázce: proč ji tedy stalinismus neodhodil, tak jako tolik jiných svých historických záťazi?

To je otázka, nad kterou se v podstatě trápily již ve středověku statisíce obětí Svaté inkvizice. Ve spisech Jana Milíče z Kroměříže a Petra Chelčického najdeme zásadní odpověď: Antikrist pro usnadnění svého zla přikrývá se podobou náměstka Kristova. Přeložíme-li to do jazyka 20. století, je zde vyjádřena celá podstata stalinismu. Stalinismus potřebuje historické náboženství revoluce ke svému legitimování. Bez něho nemohl by se vůbec instalovat.

Samořejmě: aby to bylo vůbec možné, musely v Marxově a potom ve staré marxistické teorii existovat prvky, které to umožnily. Stejně tak v křesťanství existovaly prvky, které pak umožnily, že se ze symbolu popraveného zločince stal Kristus Král ve zlatohlavu, a které umožnily instalovat se Antikristu. Celý tento středověký přísměr volíme proto, aby byla od začátku jasná ta ze všeho nejdůležitější věc: Jestliže v Marxově, marxistické teorii dějin můžeme a musíme mluvit o podmíněnosti dobovou úrovní vědy, o omylích i vůči ní, a o sociální podmíněnosti této teorie – čítaje v tom podmíněnost malou kultivovanosti nastupující revoluční třídy – potom marx – stalinismus není poplatný soudobé nízké úrovní vědy a jeho „omyly“ nejsou chybou vůči ní! Nýbrž je od začátku nástrojem PROTI POZNÁNÍ A PROTI SVOBODĚ. Podstatou marx-stalinismu je to, že veškeré revoluční rysy Marxovy teorie dějin jsou obráceny v prvky stagnace; v četných ohledech to umožňují právě Marxovy omyly a konzervativní prvky jeho teorie.

Avšak podívejme se nejprve zase na naše učebnice:

Jak každý ví, posledních zhruba patnáct století dějin naší země je jejím údobím slovanským – z toho asi jedenáct století existuje u nás civilizace. Předchozích tisíc let je charakterizováno civilizačním pokusem nejprve keltským a pak germánským. Všimněme

si zejména těch Keltů: nadevšechnu pochybnost sídlili ve městech. Po zániku Keltů nenajdeme u nás podobná města asi tisíc let. Razili i své mince. Dokonce možná v jejich civilizaci, zuřil i ten „trídní boj“ - přesnějším a neokázalým termíinem raději řekneme, že uvnitř jejich civilizace existovalo bezpochyby sociální napětí. Například třeba mezi obyvateli těch měst, Kelty, a starším obyvatelstvem, rolníky, kteří u nás sídlili již nějakých čtyři - pět tisíc let před Kelty. To každý marxista ochočně přijme - kde existovaly peníze, musel existovat „trídní boj“. Otázkou jenom je, do kterého z pěti taxativně vyjmenovaných a marx-stalinismem uznávaných „rádu“ přisekat Kelty vůbec a zejména sociální boj tohoto rázu. Naše učebnice ten problém taktně obcházejí - v Československu siže žijí světově uznávaní specialisté na Kelty, avšak žádný stranický tajemník se zatím nevyslovil, do kterého „rádu“ dávní Keltové patří. Pohleďme zato na soudruhy rumunské: mají poněkud podobný problém se svými Dáky. Protože však rumunští soudruzi nad jiné zdůrazňují národní zvláštnosti každé socialistické země pod křídlem vlastního vlaadaře, kvete u nich pozoruhodná teorie o zcela zvláštním společenském zřízení dávných Dáků. Dá se předpokládat, že v nedaleké budoucnosti bude marx-stalinistická teorie dějin obohacena z Budapešti - názorem o zcela unikátním „rádu“ maďarských kočovníků, což bude nám Čechům a Slovákům všeobecně k veliké radosti. Zanechme však prognóz a konstatujme zřejmou skutečnost: ať už bylo nebo nebylo sociální napětí v keltské společnosti v naší zemi jakékoli, konstatovat, že její zánik, její nahrazení Germány a potom nahrazení Germánu Slovany byly výsledkem trídního boje, anebo že to nebyly dějiny, poněvadž to nejsou dějiny trídního boje - to je jednoduše nesmysl, a neřekne to tak prostě jen ten historik, který kličkuje před mocí.

Neschopnost marx-stalinismu vysvětlit tyto otázky je očividná. Ale nám nejde už tak o učebnice, ale o stalinismus - a o svobodu. I v nynějším světě totiž stále ještě existují velice silné tradice jednotlivých starých civilizačních okruhů, které se navzájem liší, ale mají to společné, že vesměs nezapadají do drah marx-stalinistického ocelového modelu s Moskvou jako středem světa.

Z hlediska svobody bychom mohli být spíše potěšeni nad nezpůsobilostí marxismu tváří v tvář problému velkých civilizací. V praxi přispěla k neúspěchu Moskvy v Alžírsku, Ghaně, Mali atd. Ale jinde, například v historické Indočíně, je nepochopení základem panujícího režimu a východiskem obrovských společenských konfliktů s milióny lidských tragédií. V Číně vedl tento přístup nejprve k nastolení moskevské loutky Maa, a potom zase k jeho konfliktu s vlastním stvořitelem. A otázkou je tu i samotné Rusko: současně ruští opoziční filozofové a historici prosazují názor, že teorie, kterou zde označujeme jako marx-stalinismus, je zcela cizí ruské tradici, že vznikla násilným přenesením marxistických schémat do Ruska a že právě v tom je kořen jeho neštěstí. Pozorovatelé ze střední Evropy jeví se to ovšem jinak. Přesto bychom neměli nad tímto názorem jen mávnout rukou.

Veletoče marx-stalinismu v otázce národnostní staly se dávno proslulými. Klasický příklad již ze třicátých let říká vše: boje kavkazských národů proti cizímu útlaku v hranicích nynějšího Íránu a nynějšího Turecka jsou „pokrokové“, zatímco tytéž boje v téže době o pár kilometrů dál, v hranicích nynějšího SSSR a proti reakcionámu carismu jsou - samozřejmě reakční. Mohly by totiž vyvolávat nežádoucí aktualizace, to je ten

rozhodující argument. Nemusíme se zdržovat dalšími příklady, ani touto věcí vůbec. Za pozornost stojí dva její aspekty:

Nejprve si povšimněme, jak marx-stalinistické loutkové režimy ve většině satelitních zemí využily přirozeného faktu zápasu každé kultury o vlastní vyhranění se a udržení vůči okolím: především zdůrazněním jejich konfliktů se Západem a docela konkrétně s národy, jejichž státy jsou nyní v NATO, a současným potlačením všech stejně přirozených konfliktů s Ruskem. Přibereme-li ke svému hlavnímu materiálu, učebnicímu, pro tuto kapitolku ještě tzv. „výchovu na tradičích“ v armádách Varšavského paktu, bude nám hned zřejmé jednak co je tu cílem, totiž výchova kanonenufuru pro expanzionistické úmysly Sovětského svazu – a jednak, ba především i to, co se tu stalo z marxismu jako teorie internacionalistické a protiválečné. Zvrat byl usnadněn, alespoň v ideovém ohledu, také tím, že původní marxismus tento problém ignoroval.

Ještě zajímavější je druhý aspekt problému: Celkový charakter marxismu, v němž všechno „nutně vyplývá“, a to, že OTCOVÉ UČITELÉ se nezabývali národnostním problémem, usnadnil Stalinovi zform. Této původní marxistické stanovisko, které v tomto případě neváhal také označit vlastním autorským jménem. Základem je názor, že všechny rysy kategorie „národ“ jsou dány, takže je možné a nutné „objektivně“ určit, co do té kategorie patří a co nikoli. Myšlenka pro kriticky myslícího současného člověka zcela absurdní. Zrodila se ještě předtím, než mohla posloužit diktatuře, avšak již při svém zrodu sloužila bolševické kasuistice, například ve sporu bolševické strany s židovskými socialisty na Ukrajině a v Polsku. Ani zde není třeba nějak obsáhle dokazovat, že vývoj dal jasně za pravdu názoru opačnému, než je Stalinův: totiž že o tom, který kolektiv je a který není národem, rozhoduje „v konečné instanci“ kolektivní politické rozhodnutí daného kolektivu: to je to jediné „objektivní“ měřítko, kdy a kde národ vznikne, a ponecháme-li stranou případy dovršených genocid v dějinách – také toho, kdy zanikne.

Po vítězství bolševiků byla Stalinova teorie národa klackem na odnárodněování pořobených a pákou na podvracení a rozštěpení odolávajících. Za druhé světové války Akademie věd SSSR vědecky zkoumala problém, zda existuje samostatný národ lašský, a na základě svých OBJEKTIVNÍCH kriterií došla k tomu, že nikoli. Nemusíme pochybovat, že důvodem byla jistota, že po válce SSSR opanuje jak Poláky, tak Čechy, tak Slováky, také dalšího národa v této oblasti netřeba, když ke hře DIVIDE ET IMPERA stačí partneři tří. Naproti tomu Rusí naprostě nesměli být uznáni za národ, třebaže jako takový z vlastní historie vznikli, poněvadž museli být připojeni KE SVÉ MATCE SOVĚTSKÉ UKRAJINĚ; bylo zakázáno používat samotného etnonyma Rusín, a to i v Československu 1968. Na druhé straně se v posledních letech zcela vážně a oficiálně píše o jakémsi DDR-národu. Ba dokonce lze vidět i dřílo marx-stalinistické vědy, kde každý může zřetelně vidět, ovšem jen na mapě, jak se i svým rasovým, fyzickým typem obyvatelstvo DDR markantně odlišuje od západoněmeckého a nerozlišitelně podobá povolžskému.

Nejde však o tyto kuriozity marx-stalinismu. Problém je tento: jestliže veškerá „kolektivní politická vůle“ je ve stalinismu beztak jen vůlí prvního tajemníka strany, proč vlastně se marx-stalinismus v pojetí národa zakládá nikoli na teorii o kolektivním rozhodnutí, nýbrž na představě taxativního vymezení znaků a jejich pinzetového zjišťování pověřeným učencem?

Ano, poněkud je tu důvodem i tradice starého marxismu, kde vše „nutně vyplývá“. Ale ten rozhodující důvod je odpor partaje, která vládne, k myšlence, že bý nějaký lidský kolektiv nezávisle na železných zákonech dějin měl svébytně rozhodovat o sobě a tím o dějinách vůbec! A to je ten nejcharakterističtější rys marx-stalinismu, a je výtečný symbol, že nejzřetelnější je právě v té oblasti teorie, kterou jinak skromný Stalin neváhal označit svým jménem.

Přicházíme k charakteristické představě dějin s konečným cílem. Komunismus jako poslední řád světa, přirozené uzavření cyklu a naplnění dějin. Představa velmi charakteristická již pro staré marxisty. Jak jsme viděli, je u nich výrazným rysem touha po změně: Zásada naše na světě po šťastném boji rozkvete! To se naprosto mění v pojetí stalinistickém! Samozřejmě, že to byl samotný tento chiliastický, středověký způsob myšlení Marxova, který umožnil práci Josefu Antikristoviči Stalinovi! Po revoluci, která přinesla starým marxitům jen zklamání a vyhlazení, byla přirozeným vývojem starého marxismu spíše teorie o zrazené revoluci, teorie Trockého. Ideologii ve službách nové moci, ideologie STAGNACE a REAKCE stává se marx-stalinismus.

Marx-stalinistickou podobu a funkci myšlenky o „hospodářské výrobě“, která rozhoduje o veškerém pokroku, včetně pokroku věci svobody, po tom všem už snad ani nemusíme rozebírat.

Tato idea, která PŘED REVOLUCÍ byla zdrojem sebevědomí TVŮRCŮ VŠECH HODNOT se po zdánlivé vítězné revoluci stává tím nejdůslednějším a nejlogičtějším argumentem, který má odzbrojovat a vskutku odzbrojuje každé úsilí po změně a svobodě: je-li veškeré společenské učlenění výsledkem hospodářské výroby, potom zajisté také učlenění takzvané „socialistické“ společnosti do dvou příkře rozlišených kast, na vládnoucí a porobené, vyplývá z dobové úrovni hospodářství. Kdo by chtěl revoltovat proti němu, nemá naděje – a jedinou cestou pro toho, kdo by snad toužil po zlepšení, je přiřinit se o rozvoj výroby... Toužíš-li po větší svobodě, staň se stachanovcem! Tak se tato idea stala podstatnou součástí výchovy státních poddaných ve státech tzv. „socialistické soustavy“

MODLI SE A PRACUJ! Když se tímto heslem spíšalo z kazatelen prvním socialistům. Dnes je pilířem marx-stalinismu, jen osoba Boha byla nahrazena Prvním tajemníkem. Úmysl odzbrojit vůli člověka je tentýž.

Vývoj od starého marxismu k marx-stalinismu právě v této otázce může být pro každého tím nejnázornějším dokladem ZVRATU od původní ideologie revoluce a svobody k teorii zachování daného stavu, ideologii konzervatismu; zvrat byl ovšem usnadněn nevědeckým, tedy konzervativním prvkem, obsaženým již v teorii Marxově.

Obdobně bylo by možno, ba záhodno, postupovat i dále. Učiníme tak jindy, zejména rozborem nejprve Marxova, potom Engelsova, potom Leninova, a nakonec výsledného marx-stalinistického učení o státu: v něm jsou veletoče až neuvěřitelné, a výsledná idea o nutnosti upevňovat stát s absolutními nároky práv v zájmu jeho odbourání je kuriózní. Neméně významná pro marx-stalinismus je idea o morálce jako zcela podřízené zájmu třídy, z níž je vyvozena praktická poučka, že VŠE JE DOVOLENÉ – jestliže je to dovoleno stranou. O tom pojednáme na jiném místě.

Dosavadní rozbor nám plně postačuje k odpovědi na základní otázku našeho studenta, který je obětí marx-stalinistické učebnice dějepisu: Jak to, že si schvalovači těchto učebnic neuvědomují, že kdyby člověk věřil této konstrukci, která je mu vtoukána do hlavy, konstrukci o marném urputném třídním boji pracujících až do vítězství strany, zajisté by si řekl: VOLI PRACUJÍCI! PROČ SE VĚCNĚ BOUŘÍ, KDYŽ NEMAJÍ ŠANCE? ??

OMYL PŘÍTELI. REŽIM POČÍTÁ S TÍM, ŽE SI PRÁVĚ TOTO ŘEKNEŠ. Ze stejného důvodu mu ostatně také nevadí, když si řekneš, že jakékoli studium historie je nesmysl.

Naše texty jsou psány tak, aby byly srozumitelné každému. Abstrahujeme od všech detailů, přemysly eizích slov a ostatních znaků povrchní snobské učenosti a podněcujeme k samostatnému přemýšlení, které je hlavním znakem tého opravdového vzdělání.

Samostatné přemýšlení ta námahu, které vás zbavit nemůžeme a které se nesmíte zbavovat vy sami.

Ze samostatného přemýšlení vzniká poznatek o omezenosti a relativnosti každého lidského poznání a stanoviska a z něho plynoucí úcta k jiným přístupům; tato úcta, která nevylučuje, nýbrž předpokládá vytrvalost ve vlastní poznané pravdě, je druhým hlavním znakem opravdového vzdělání.

Typickým znakem lidí zmanipulovaných do totalitního stáda je snaha přežvykovat jednoduché naučené „pravdy“ a touha dostávat je do žabu připravené coby myšlenkovou řezanku. Polovzdělanec, který je sloupem totalitarismu, je agresivní vůči každému problematizování. Svoboda předpokládá opak.

Mladí lidé, kteří se rozhodnou založit kurzy nezávislého vzdělání či debatní kroužky, budou odkázáni sami na sebe. Sotva naleznou vedoucího nebo učitele, poněvadž starší generace zkłamala. Obratte tuto nevýhodu v přednost!

Jste odkázáni sami na sebe. Nepomůže vám nikdo, nepomůžete-li si sami. Vyvodíte-li z této skutečnosti závér o nutnosti samostatně promýšlet všechny problémy společenské situace a návyk k takovému přístupu, je to výhoda číslo jedna.

Pro toho, kdo si jasně uvědomí tuto situaci, vyplynе potom jako samozřejmý závěr, že osudy naší země závisí na jejích mladých lidech: poznání této pravdy, to je výhoda číslo dvě.

Naše texty jsou určeny právě pro vás, kdo jste jediná naděje naší země. Svou funkci chceme splnit co nejlépe. Nemůžeme vás nahradit vás ve funkci vaší. Budeme zveřejňovat své návrhy na systematické vzdělávací kurzy a své studijní texty. Používejte je podle svého. Obracejte se na nás na adresu uvedenou na obálce – dodáme vám rádi své texty a další studijní materiály.

PŘÍPRAVNÝ KURS KE STUDIU SOCIOLOGIE

Téma 1.: Společnost jako nezbytná organizace pro obživu a materiální zabezpečení.

1. Logika vzniku společnosti. Současná společnost a její problémy: přelidnění, rozvojové a rozvinuté země, urbanizace a migrace, diskriminace a minority.

Člověk – tvor společenský

Je celkem ověřenou skutečností, že člověk může žít o samotě jen s potížemi. Znetvořuje to jeho vnitřní svět, omezuje jeho základní předpoklady pro přežití i normální duševní vývoj. Výzkumy různých věd zabývajících se člověkem a jeho kulturou /antropologie/ nebo jeho vnitřním světem /psychologie a psychiatrie/ potvrzují, že člověk se stává vlastně člověkem až v komunikaci s ostatními lidmi. Stalo-li se, že nějaký jedinec vyřůstal mimo lidskou společnost, už nikdy se nedostal na průměrnou intelektuální úroveň, nenaučil se mluvit apod.

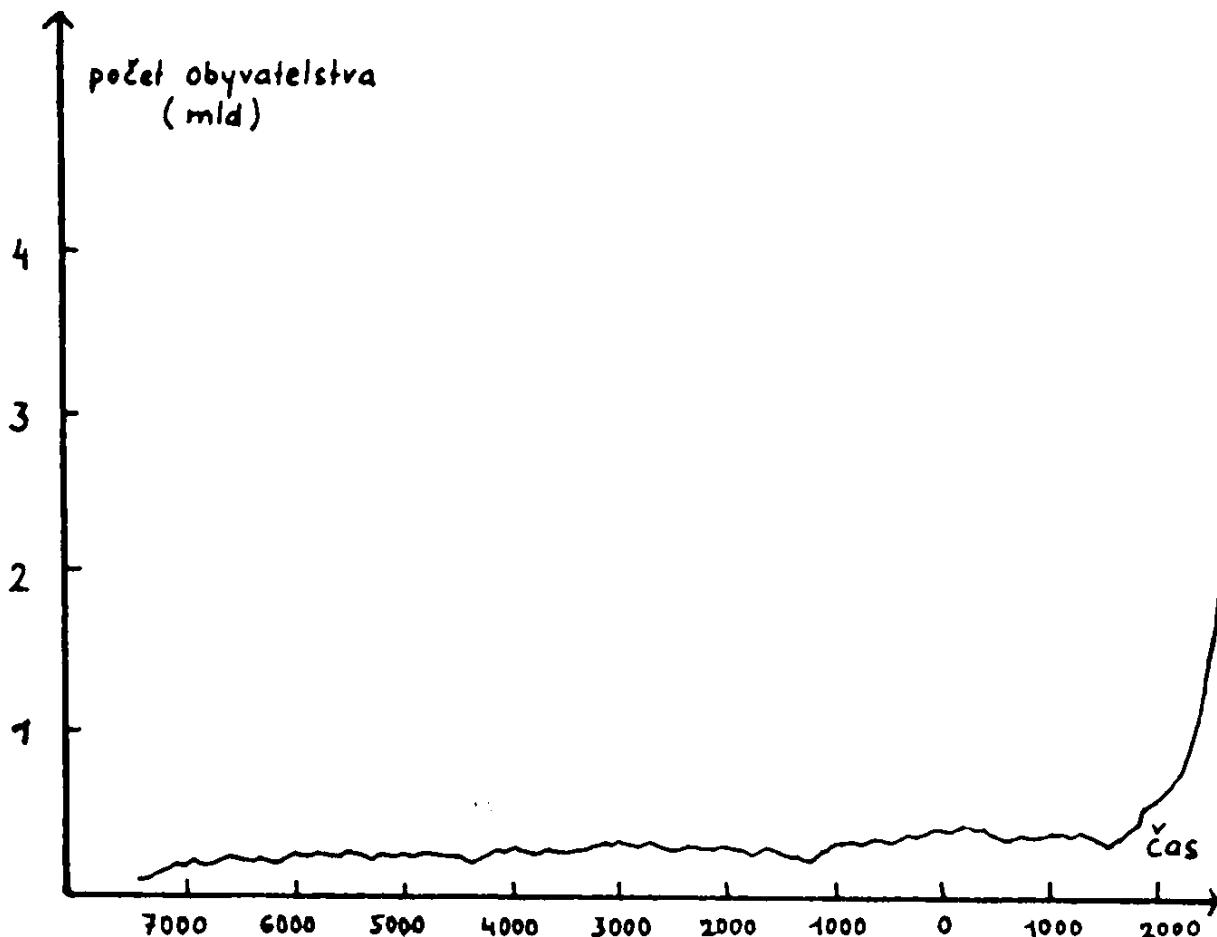
Člověk žije ve společnosti od dávna. Základní jednotku této společnosti tvořila vždy různá stálejší spojení protilehlých pohlaví pečujících o děti. Naše společnost zná jako tuto základní jednotku společnosti rodinu, ovšem dříve existovaly a dnes po světě přežívají jiné formy širší rodiny polygamické. /Polygamie – pohlavní soužití s více jedinci druhého pohlaví./ Jisté jevy pak mluví o zániku klasické rodiny, jak ji známe dnes, ovšem zde se jedná o skutečně dlouhodobý a postupný proces, jehož všechny aspekty těžko lze za dnešního stavu postihnout.

Větší společenské jednotky tvořili lidé pro snazší využívání přírodních zdrojů: ve skupině se účinněji lovilo, lépe využívala půda atd. V primitivním stadiu byl účel veškeré práce velmi jednoduchý a přirozený: šlo o výživu těch, kteří pracovali a menšiny, která byla na pracovních závislá /malé děti a starí nebo nemocní/. Takovému druhu práce se říká samozásobitelské hospodaření a dnes ještě existuje ve velké míře v rozvojových zemích.

Společnost po dlouhá tisíciletí svého počátečního vývoje téměř stagnovala. Ve srovnání s těmito tisíciletími dlouhodobého pomalého vývoje je posledních několik století skutečným skokem. Křivka růstu obyvatelstva zamířila prudce vzhůru přibližně v osmnáctém století. Podobně můžeme nakreslit i křivku průmyslové výroby, objemu vědomostí lidstva atd. Vývoj lidstva tedy není přímou linií, ale linií, jež zpočátku pomalu stoupá, aby v poslední fázi náhle zamířila příkře vzhůru.

Bouřlivý rozvoj společnosti a prudký růst obyvatelstva způsobuje nemalé problémy. Dnes, v okamžiku vzniku tohoto kursu, je na světě 4,5 miliardy lidí. Předpokládá se, že v roce 2000 přesáhne tento údaj číslici 6 miliard. Tedy ani ne za dvacet let vzroste počet obyvatelstva o kolik, kolik ho bylo ani ne před sto lety, tj. prakticky za celou historii lidstva nepoznalo lidstvo takové změny a problémy, s jakými se setkává nyní.

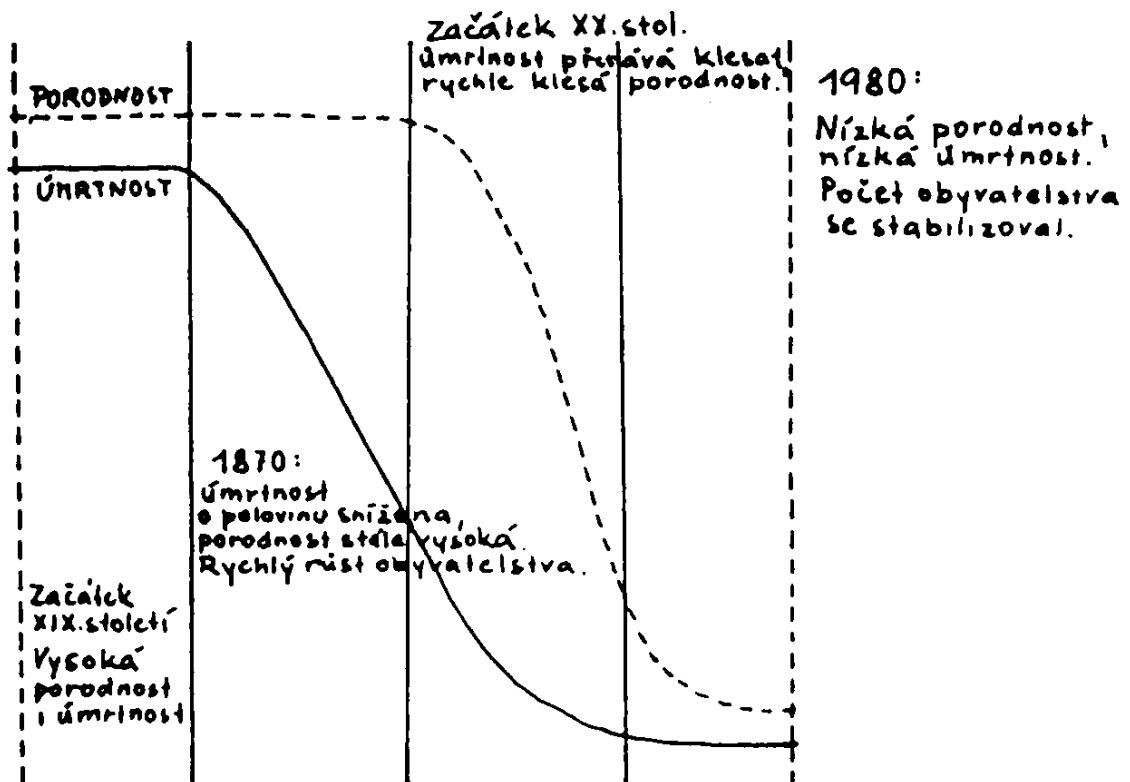
Proč počet obyvatelstva nyní tak stoupá? Prostá úvaha: „více lidí - více nově narozených dětí“ neobstojí. Nahlédneme-li do dějin jakékoli současné průmyslové země,

Obr. 1 Schéma populačního vývoje

uvidíme, že počet obyvatelstva byl závislý na porodnosti a úmrtnosti obyvatelstva. Obě veličiny byly zpočátku velmi vysoké. V souvislosti se zlepšením lékařské péče, hygienických podmínek a znalostí začala jako první klesat křivka úmrtnosti. Následkem toho prudce vzrostl počet obyvatelstva. Teprve později klesá v těchto společnostech křivka porodnosti a počet obyvatelstva se prakticky stabilizuje. Nacházíme se tedy ve stadiu, kdy růst obyvatelstva Země je ovlivněn především růstem obyvatelstva chudších rozvojových zemí. Tam se již podařilo do určité míry /zdaleka ne tak jako v rozvinutých zemích/ snížit úmrtnost, ale stále ještě si poměry ve společnosti vynucují udržovat vysokou porodnost. Životní úroveň rodiny zde do velké míry závisí na počtu dětí, které brzy vydělávají. Mzdý jsou velmi malé a musí jich být tedy v rodině více, aby ji uživily.

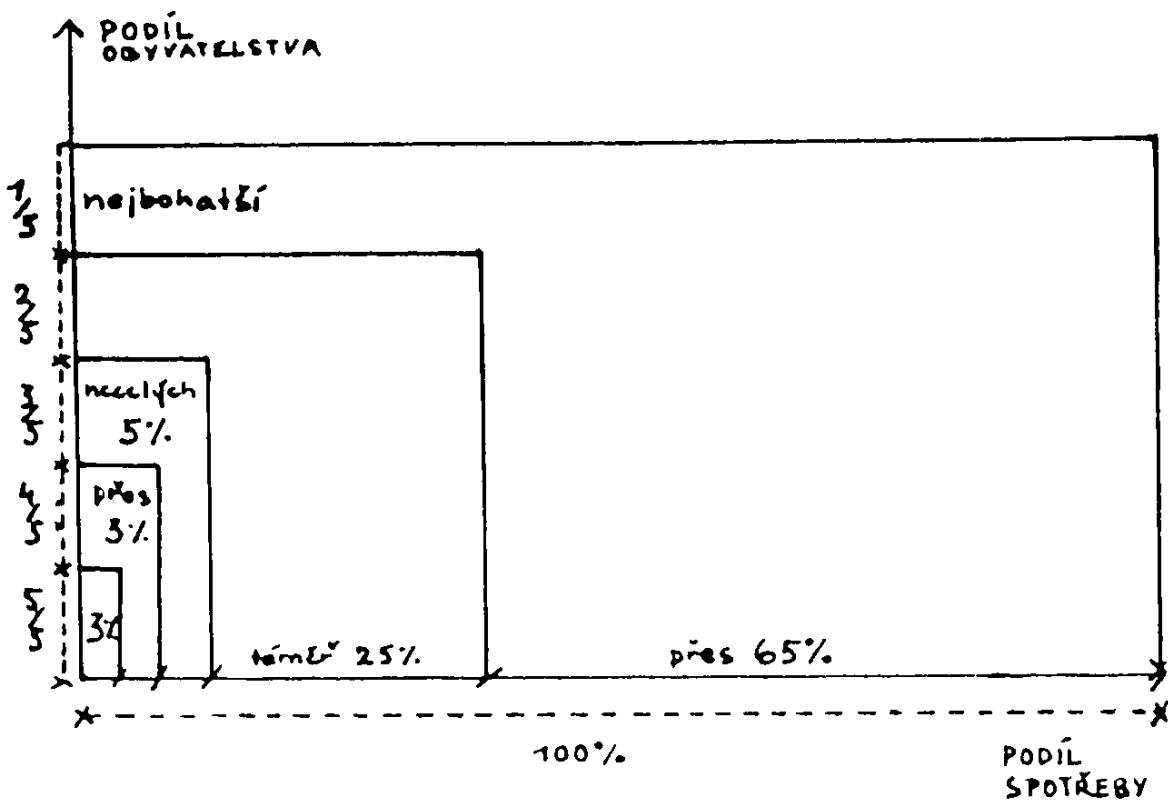
V rozvinutých zemích, mezi něž se úrovní výroby, životní úrovní i kulturou řadí i Československo, je problém populační exploze přítomen jen nepřímo. Populace rozvinutých zemí se jen nepatrně zvyšuje, často stagnuje nebo i klesá. Přírůstek obyvatelstva je

Obr. 2 Schéma populačního vývoje Švédská 1800-1980

někdy způsoben přistěhovalectvím. Pro udržení současného počtu obyvatelstva nestačí, aby rodičovská dvojice měla dvě děti, tento počet musí být v průměru vyšší než dvě. Je ovšem otázkou, zda přírodní zdroje i lidská přirozenost snese další zvyšování počtu obyvatelstva a zda důvody pro zvyšování počtu obyvatelstva stojí co stojí v některých zemích nejsou spíše jen mocensko-politického charakteru.

Problémy populační explóze jsou samozřejmě spojeny s problémy životní úrovni. Obyvatelstvo Země má velmi nerovné životní podmínky. Nejbohatší pětina obyvatelstva užívá zdroje 65% /téměř dvou třetin/ veškerého bohatství lidstva. Druhá v pořadí nejbohatší pětina užívá dalších 25% /čtvrtinu/ zdrojů Země. Pro další tři pětiny obyvatelstva zbývá tedy něco přes 10%. Bohaté země navíc zvyšují svou životní úroveň /současné ekonomické potřeby jsou v podstatě jen zpomalením tempa růstu/. Při růstu ročně o 3-4% - a tento hospodářský růst byl v průmyslově vyspělých zemích dosud běžný - se spotřeba zdrojů zdvojnásobuje přibližně za dvacet let. A vyšší spotřeba znamená též vyšší plýtvání. Například pro výrobu masa je zapotřebí váhově dvanáctkrát většího množství obilnin; efektivnější by bylo spotřebovávat bílkoviny v obilí přímo, ovšem v průmyslově rozvinutých zemích je spotřeba masa obrovská, a ta ještě roste. /Podobných příkladů růstu plýtvání při růstu produkce a životní úrovni je velké množství./

Obr. 3 Rozdělení bohatství Země

K bohaté části světa patří většina zemí Evropy, Kanada, USA, Jižní Afrika, Izrael, Austrálie, Nový Zéland, Japonsko a některé další země.

Objevují se obavy, že naše planeta nebude schopna uživit stále rostoucí obyvatelstvo. Přírodní zdroje jsou vyčerpávány drasticky a bezohledně i tak. S ohledem na rostoucí propast mezi chudými a bohatými v tomto velkém měřítku lze předpokládat, že vývoj lidstva nebude tak příznivý jako na příkladu vývoje jednotlivé průmyslové země, kde se růst obyvatelstva sám od sebe zastavil na přijatelné úrovni. Nebudou-li učiněny nutné zákonky, vznikne krizová situace, jejíž předzvěst je možno tušit například v některých asijských městech, nejvíce snad v Kalkatě v Indii. Vznikají zde lidská mraveniště bez jakéhokoli rádu, nedůstojná a nezdravá prostředí s vysokou úmrtností a porodností, vysokou zločinností a hladovými masami. Pomoc rozvojovým zemím je objemově nedostatečná, svou strukturou velmi často nesprávná /nepodporuje možnosti samostatného vymanění se těchto zemí z krizové situace, ale činí je ekonomicky závislými/. Navíc je tato pomoc často provázena zájmy ekonomické, politické a mocenské nadvlády. Ve srovnání s ostatními průmyslovými zeměmi je přímá /nevratná/ pomoc rozvojovým zemím vyvážená Sovětským svazem a zeměmi východní Evropy velmi malá.

Na pomoc rozvojovým zemím se lze dívat také z jiných hledisek, ale všechna hovoří pro ni. Například vysoká životní úroveň nejbohatších zemí světa byla do velké míry získána právě na účet přírodního bohatství a obyvatelstva těch chudších zemí; i obyvatel-

stvo Československa by mělo pocítovat k těmto zemím jakýsi vztah dlužníka. Jistě mnohý pocituje i prostý lidský soucit, ale tento problém je natolik složitý, že prosté dary /charitativní pomoc/ jej nikterak nevyřeší. Východiskem je pouze pomoc k hospodářské samostatnosti těchto zemí.

Lidstvo na pochodu

Všeobecnou situaci dnešního světa dokresluje stěhování obyvatelstva, migrace. Není to samozřejmě jev nový. Ještě v dnešní době pokračuje kontinentální migrace, stěhování lidí mezi světadilly, především z Evropy do severní Ameriky, proud mezi Latinskou Amerikou a Evropou se v dnešní době spíš obrátil a směruje směrem k bohatším zemím. Lidé se stěhují z důvodů naděje na lepší obživu, což je nejen důvodem ke stěhování mezi jednotlivými zeměmi, ale také příčinou urbanizace, která provází průmyslový růst. Dalo by se říci, že městská kultura patří k průmyslu. Ekonomicky málo perspektivní oblasti se vylidňují a místo toho se zalidňují a přeplňují oblasti, kde vzniká naděje na výdělek, naděje k uplatnění v práci. Města rostou a s jejich růstem rostou i problémy s udržením jejich plynulého života. Zejména v rozvojových zemích je tento problém velmi těžký, protože se sem stěhují i lidé, kteří už ani nechovají naději na získání pracovní příležitosti, spíše hledají možnost nějak se přizivit. Tato města pak vytvářejí kolem svého centra prstence bíd a špín. Podobným prstencům, i když samozřejmě v poněkud příjemnějším vydání, se nevyhnou ani města průmyslově rozvinutých zemí.

V mezinárodním měřítku byl v době prudkého ekonomickeho růstu v 50. a 60. letech poměrně oblíbeným způsobem obživy mnoha dělnických rodin způsob přijetí práce v rozvinutějším zahraničí. Do rozvinutějších zemí západní Evropy přijížděli „hostující pracovníci“ především z jižních evropských zemí, byli sem i lákáni firmami, jež potřebovaly levnější pracovní sílu.

Důvody ke stěhování bývají často také politické. Lidé budou dobrovolně utíkat před nebezpečím, jež jim hrozí nebo opouštějí země z nechuti žít v daných poměrech. Mnohdy se děje vystěhování násilným způsobem. Stěhování samo o sobě bývá těžkou životní situací, tím spíše, děje-li se ve velkých skupinách obyvatelstva; násilná migrace je pak těžkým zločinem proti lidskosti.

Největší stěhování obyvatelstva v novodobých dějinách se konalo po druhé světové válce, kdy 8 miliónů buddhistů odešlo z Pákistánu do Indie a přibližně stejný počet muslimů Indii opustil. Československo se dotkla obrovská a z velké části násilná emigrace německého obyvatelstva ze zemí východní Evropy. Týkala se asi 13 miliónů lidí, z Československa se musely vystěhovat asi 3 miliony lidí, další pak z Polska, Maďarska, z území obsazených Sovětským svazem, z Jugoslávie. Začátkem roku 1983 jsme byli svědky dalšího násilného stěhování, kdy přes 2 miliony přistěhovalců, žijících v Nigérii, muselo tu toto zemi v krátké době opustit.

Československo zná spíše problém vystěhovalectví. Zahraniční pracovníci a studenti, i když jejich počet není zanedbatelný, málokdy zůstávají v Československu natrvalo. Důvody k opouštění Československa bývají jak ekonomické tak politické. Podobné je to i v ostatních zemích východní Evropy snad s výjimkou Jugoslávie, kde bývají politické důvody přítomny jen výjimečně, a Albánie, která téměř nedává svému obyvatelstvu mož-

nost k cestování. Politický systém téhož zemí klade na obyvatele příliš velké nároky na manifestační účast ve správě státu, vyjadřující ovšem pouhý souhlas se správou, kterou ovšem ve skutečnosti nemůže ovlivnit. Navíc je tato správa do velké míry současně dost nepokrytou represí. Rozdíl ekonomický mezi zeměmi západní a východní Evropy není tak veliký jako rozdíl mezi bohatými a chudými zeměmi ve světovém měřítku, je ovšem patrný a v posledních letech se zvětšuje. Ovšem i západní země trpí velkými hospodářskými potížemi a přistěhovalci, kteří bývají z mnoha důvodů v nevýhodě, trpí často potížemi hostitelské země nejvíce.

Násilnému stěhování celých etnických celků se v právní mluvě říká genotransfer, pro násilné stěhování skupin obyvatelstva se také užívá termín deportace. Podobné reprezívni činy bývají průvodním jevem zločinných politických systémů jako byl systém stalinistický /přibližně do roku 1956, ale následky deportací nebyly nikak napraveny/ a fašistický. V Sovětském svazu byly ve třicátých a čtyřicátých letech tohoto století přesunuty celé etnické celky z různých mocensko-politických důvodů i z prosté Stalinovy zvůle: krymští Tataři do Střední Asie, některé kavkazské národy na Sibiř, Povolžští Němci tamtéž, byl učiněn pokus o přestěhování a koncentraci Židů na sibiřském Dálném Východě. Fašistické Německo převáželo především obyvatelstvo k využívání jeho otrocké práce; jinak bylo násilné stěhování vykonávané fašisty spíše prostředkem k likvidaci některých národů a národnostních skupin, především Židů. Násilná migrace německého obyvatelstva po druhé světové válce byla ovšem také genotransferem, kterou ovšem nevykonával žádný ze jmenovaných režimů krutovlády, ale zvláště antifašistické mocnosti. Dalo by se říci, že toto násilí bylo do jisté míry odezvou na krutosti fašistických režimů, bylo by v tom však možné jen zjednodušení, jímž bychom mohli zamlčet vinu jiných.

Lidé jsou různí

Z mnoha důvodů vznikly v současných společnostech a zemích národnostní celky, jež mohou tvořit většinu /majoritu/ obyvatelstva a národnostní menšiny /minority/. Stalo se to například tak, že státní celky vznikly bez ohledu na národní zeměpisné hranice, tím spíše, že často hranice národů nejsou nijak ostré, ale v hraničních oblastech žijí dva národy vedle sebe, ovládající oba jazyky. Takové smíšení vidíme na německo-francouzských hranicích, na jižním Slovensku /maďarská menšina/, na Ostravsku /polská menšina/ apod. Národnostní menšiny maďarské jsou také v Rumunsku a Jugoslávii, finské v SSSR a ve Švédsku atd. Některé národnostní menšiny jsou příslušny na území s většinovým národem jiným po dobu dlouhých staletí, často to jsou právě národnostní menšiny, jež jsou původním obyvatelstvem daného území. To je případ keltských minorit ve Velké Británii a Francii, Laponů na severu Skandinávie atd.

Velké problémy vznikly v Africe, kde hranice mezi státy tvořili kolonizátoři často za pomocí pravítka na mapě kdesi v Evropě a rozdělili tak národnostní celky třeba i do několika států. To dnes vyvolává obrovská napětí jak ve vztazích mezi těmito uměle vytvořenými státy, tak i ve vnitřních poměrech.

Některé národnostní menšiny usilují o uznaní částečné samostatnosti /autonomie/ – zejména mají-li své obyvatelstvo soustředeno do souvislejšího území – nebo i za samostatnost úplnou, vytvoření vlastního národního státu. Se zbraní v ruce bojují za tyto

cíle Kurдовé v Turecku, Iráku a Íránu /Kurдовé jsou ovšem také v SSSR/ a Baskové ve Španělsku.

Typickou menšinovou skupinou téměř ve všech státech Evropy jsou Romové /Cikáni/, kteří přišli do Evropy ve středověku dvěma proudy /prvním přes Rusko a Turecko, druhý přes severní Afriku/ z Indie. Stovky let žili kočovným životem se stylem života velmi odlišným od stylu života evropského obyvatelstva. Státní úřady evropských zemí byly znepokojeny tímto faktom, který znesnadňoval kontrolu této skupiny obyvatelstva a podřízení daným zákonům, donucovaly je k trvalému usídlení, ale zároveň je obkládaly různými zákazy a omezeními v práci a životě, takže propast mezi nimi a ostatním obyvatelstvem se ještě zvětšovala. Podobnou menšinou byli a jsou Židé, žijící v diaspoře /rozptýlení/ mimo svou původní vlast, kterou museli jejich předkové opustit /Palestinu/. Také oni byli podrobováni různým zákazům a diskriminaci. Diskriminaci je méně odlišné zacházení, činění rozdílu, útlak. Jisté menšiny musely trpět víc než jiné. Židé byli vystaveni pronásledování, jež vedlo k pokusu o jejich vyhlazení. Šest milionů Židů bylo zavražděno v hitlerovských vyhlazovacích táborech.

Rasismus je diskriminace obyvatelstva odlišné rasy. Nejvyhraněnější rasistickou společností je Jižní Afrika, kde je rasismus uzákoněn, jsou například zakázány smíšené sňatky, společná doprava, sociální zařízení apod. Podobná je diskriminace tzv. barevného obyvatelstva v USA, zejména v jižních státech. Ovšem s rasismem se setkáváme, ať už v uvedené či neuvědomělé podobě, téměř všude na světě, i v Československu. Přispívá k tomu i to, že státní politika je často svou podstatou rasistická, nehledě na to, co hlásá.

Humanistický názor, z něhož v podstatě vychází současná kultura, uznává cenu každého člověka, jeho originalitu a přínos pro společnost. Vždyť přece logicky vzato záleží na tom, jaký člověk je, jaké má schopnosti, znalosti a nadání. Soudit o člověku jen podle toho, jak vypadá, bývá nesprávné i soudíme-li o lidech své rasy. Vezměte si například nějakou momentku, živý snímek z novin a nezávisle na svých přátelsích zaregistrujte své mínění o vyfotografovaném člověku. Požádejte své přátele, aby učinili totéž a pak své názory porovnejte. Uvidíte, že se značně rozcházejí. Ani vynášení všeobecných generálzujících soudů nebývá správné, protože národy se skládají z různých jedinců podobně jako i český a slovenský národ. Kladení důrazu na vnější rozdílnost a vysvětlování společenských problémů na základě téhoto pozorování bývá klasickou ukázkou politické nezralosti a jedním ze zárodků fašistických hnutí.

Podívejme se ještě jednou podrobněji na situaci Československa a jeho problémy se vztahy národů a národnostních menšin. Vzájemný vztah slovenského a českého národa je zatížen nedůvěrou a kritičností přerušující někdy v nenávist, protože oba národy byly manipulovány uvnitř jednoho státu a zrovna tak bylo manipulováno méněním těchto národů. Dobrým vztahům mezi nimi to neprospelo. Ani vztah většinových národů k menšinám není dobrý. Není jistě náhodné, že Statistická ročenka neuvádí počet římských členů naší společnosti. Uvádí pro rok 1979 počet Maďarů v Československu – 608.000, Němců 74.000, Poláků 80.000, Ukrajinců 51.000 a Rusů 10.000. Přičemž početnost německé minorít klesá /1970 : 86.000/, maďarské a polské mírně stoupá /1970 : 570.000/ resp. 65.000/ a ostatních stagnuje. Nehovoří se nic o počtu obyvatelstva, jež by se hlásilo k židovské národnosti. Pouze maďarské obyvatelstvo Československa má nárok na vlastní

organizaci, jež by hájila zájmy této menšiny. Jmenuje se CSEMADOK, ovšem jako všechny organizace v Československu musí především plnit úlohu kontrolní struktury přirozených lidských aktivit a úlohu tyto aktivity co možná nejvíce potlačovat. Jen Maďaři mají možnost dávat své děti na maďarské nižší školy, ovšem tuto možnost považují za nedostatečnou. Jisté možnosti v tomto směru mají také Ukrajinci, Rusové a Poláci. Rusové ovšem především v Praze při sovětském velvyslanectví a u posádky; původní ruské a rusínské obyvatelstvo trpí stejně jako ostatní minority.

Všeobecné řešení problémů spojených s národnostními menšinami patrně neexistuje. V USA se přirozeně vžila nenásilná asimilace obyvatelstva, rozptýlení ve většině, jež probíhá pomalu po několik generací, přičemž nejsou kladený žádné překážky udržování národnostních zvláštností. Ve Švýcarsku zase byla nastoupena cesta zachování etnických zvláštností čtyř hlavních národnostních skupin této země v jakémsi pluralitním národě.

Základním pohledem na tuto problematiku je jednak přirozené lidské právo žít a mluvit tak, jak člověk považuje za přirozené. Dále je dnes již v těch státech, jež mají dlouholeté zkušenosti s přistěhovalectvím, patrně zřejmé, že pomoc v udržování zvláštností minorit, pomoc v udržování mateřského jazyka, kultury a částečně i životního stylu prospívá i celku, protože takto se jednotlivci pocházející z etnických minorit uplatní mnohem lépe, lépe přijímají většinovou kulturu a sami většinovou kulturu obohacují.

Otázky k diskusi a k přemýšlení:

Může člověk žít delší dobu mimo společnost? Jaký účel má samovazba?

Mohli byste jmenovat některé známky současné krize rodiny? Vidíte nějakou možnou náhradu za dnešní rodinu?

Vezměte do ruky co možná nejnovější politickou mapu světa a diskutujte o zařazení jednotlivých zemí mezi rozvojové a rozvinuté země.

- Jaké byste navrhovali účinné způsoby hospodářské pomoci rozvojovým zemím?

- Znáte některé další příklady migrace, než byly jmenovány? V čem je násilná migrace zločinem proti lidskosti?

- Znáte z československých dějin příklady násilné migrace či deportace, i jednotlivých osob?

- Měli u nás Číkáni-Romové nějakou organizaci? Jak skončila?

- Navrhnete instituce, jež by si mohly národní minority založit.

ÚVOD KE KURSU ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN

/Proč studovat československé dějiny/

Otázku, proč vlastně studovat dějiny, kladou zřejmě ti, pro které není dostatečným důvodem k tomu už samotné dobrodružství poznávat věci vzdálené a dávno uplynulé.

V tomto našem učebním textu respektujeme tuto otázku jako základní, a to především proto, že vedle onoho všeobecně lidského hlediska vidíme několik velmi naléhavých důvodů praktických. Vymezíme je otázkami zcela konkrétními: K čemu potřebuje znalost dějin dnešní mladší lidé v Československu, kteří v ovzduší všeobecného rozkladu hledají nové ideály? A proč mají poznávat právě dějiny své země, našich národů? Proč je jim k tomu třeba jiných pomocných textů, než které jim předkládá oficiální škola a publicistika?

Všeobecnou odpověď mohla by tu dát staletá fráze, která poučuje, že „dějiny jsou učitelkou života“. Ale tento prastarý výrok v sobě obsahuje velké nebezpečí: jeho hloupý výklad může vést k dojmu, jako by dějiny samy obsahovaly nějaký soubor receptů, jak řešit životní situace, jakoby se dějiny opakovaly a jakoby tedy jejich dobrá znalost dávala lidem možnost nalézat v minulosti situace obdobné téma, které právě existuje a tak automaticky předvídat budoucnost.

Řekněme rovnou, že mnohé historické osobnosti vskutku /vědomě či podvědomě/ takovýmto způsobem k dějinám přistupovaly, že často reagovaly v situacích, před které je život postavil, v duchu vzorců, které jim vstípila tradice. Protože však každá historická situace je jedinečná a neopakovatelná, znamená takové napodobování historických příkladů a jejich řešení v duchu tradice ve skutečnosti zábranu pro skutečné porozumění situaci v nás lidé a národy žijí, a pro nalezení nejpřiměřenějších východisek z ní. Mohli bychom tedy říci, že lépe než chápat dějiny jako pouhý souhrn receptů, které mají být uplatněny v odpovídajících situacích v životě, by bylo vůbec je neznat a nezabývat se jimi. /Uvidíme však dále, že taková touha byla by iluzorní./ Proto je nutno staletý výrok o dějinách jako učitelce života přesně vysvětlit.

Přitom nesmíme zůstat u samotné historie /dějepisu/, ale začít u širšího celku tzv. věd společenských, věd o společnosti, jichž je historie součástí. Můžeme začít rovněž prastarou, již antickou, definicí, že „člověk je tvor společenský“. To se týká již biologické podstaty člověka: na rozdíl od některých jiných savců je člověk, a to již jeho nejstarší prapředek, jinak /původně méně dokonale/ vybaven pro každodenní zápas o přežití, takže byl již na samém počátku schopen opatřovat si nejzákladnější prostředky pro svůj život pouze ve společenství, v lidském kolektivu; společenství vytvořilo rámec pro dynamický rozvoj člověka, a s tímto rozvojem se stával člověk stále více a více na společenství závislý.

Každý lidský jedinec je schopen života jedině ve společenství, toto společenství tvoří rámec pro jeho individuální osud. Ba dokonce je člověk společenstvím dalekosáhle formován již sám o sobě – a to právě v těch nejdůležitějších aspektech.

Každý zná román Daniela Defoea ROBINSON CRUSOE. Bylo to oblíbené téma autorů 17. a 18. století, a cílem tehdejších autorů bylo právě stanovisko k našemu problému: Robinson je „tvor společenský“, byť po desetiletí sám na pustém ostrově, a je schopen i jenom pouhého přežítí jedině díky tomu. Byť totiž neměl vůbec žádné nástroje, které nevyhnutelně potřebuje, aby přežil – má jejich znalost! Může si je vytvořit, protože je před statisíci lety vynalezli prapředkové a protože mu tento odkaz byl výchovou předán. Zná oheň, ví, že je možno zvládat ochočit... Ale nadto: zná i pojem Boha, jak ho vytvořila jedna konkrétní civilizace /v tomto případě západní křesťanská civilizace/, ve vztahu k tomuto pojmu je schopen nalézt pro své úsilí o přežití smysl. A to ho pozdvihuje nad živočišnou říší, jíž je obklopen. A nakonec: Robinson myslí ve svém, anglickém jazyce, v pojmech jím za tisíciletí vypracovaných a ve stereotypech pro něj typických; tím se odlišuje i od lidojedů, i od Pátka. Mohl by, pravda, myslit například v jazyce pirátů, mezi nimiž předtím pobýval, také by mohl být muslim. Mohl by změnit své zařazení do konkrétní kultury podle vlastní volby. Koneckonců by také mohl vytvořit i nějaké nové náboženství, jak například vypráví legenda o Buddhowi, nebo by si mohl i vymyslet zeza nový jazyk: ve všech těchto případech je však synem kultury, která ho jak očekává v plném smyslu vytvořila, a i jeho případná nová tvorba, nový čin, bude novým článkem v řetězu, do nějž je zapojen. Vše to, co měl Robinson uloženo ve své mysli, bylo jeho individuální bohatstvím a bylo mu nezbezpečné, nemohlo mu být vzato jinak než spolu s jeho zánikem – a vše to bylo sice dílem jeho vlastního, poněvadž se tomu naučil a promyslel to ale současně, ba především, to bylo dílem tisíců generací jeho předků... Robinson nebyl tak jen výtvorem přírody, ani svým vlastním, nýbrž také dílem lidské společnosti – vše to, co ho pozdvihovalo nad živočicha, právě to, co z něho dělalo opravdě člověka, bylo dílem společenským. Z této závislosti nemůže se člověk vymanit dokonce ani tím, že by dobrovolně setrvával v odloučenosti Robinsona. Vyhnil by se pouze své povinnosti, aby sám vlastní prací, vlastní účastí přispěl k tomu, co sám zdědil.

Člověk, který se rodí do společenství a je přitom ve svém osudu společenství podmíněn, nezbytně musí co nejlépe znát systém vztahů, na němž je společnost založena. Podtrhneme už na tomto místě, že je musí znát nejen teď, jestli se jím pasivně přizpůsobuje, nýbrž tím spíše, jestliže se rozhodl pro to, aby je svým činem změnil.

Historie není jediná věda, která zkoumá vztahy ve společnosti, a konečně také člověk není jediný biologický druh, který žije ve společenství. Známe velká společenství například hmyzu – hejna ryb, tlupy savců... Každé společenství živých tvorů, nejen lidské, může existovat pouze na základě těch či oněch systémů vztahů a závislostí. Moderní věda dnes nalézá množství překvapivých shod v těchto systémech. Avšak ještě podstatnější je oddisnost lidské společnosti od společenství všech ostatních biologických druhů, která je dána existenci činitelů duchovních jako podstatného tmelu lidské společnosti. A v jejich studiu má historik své významné místo.

Velká společenství živých tvorů, jak je známe z biologie, se řídí po statisíce či miliony let týmiž, relativně neměnnými principy. Naproti tomu lidská společnost je

charakteristická tím, že systém vztahů uvnitř jednotlivých lidských společenství i mezi nimi navzájem se během tisíciletí stále mění a vyvíjí. Předmětem historie v nejobecnějším smyslu je právě vývoj form společenského života.

Člověk se rodí nejenom do společnosti, ale vždy do určité konkrétní fáze jejího vývoje, kterou si nevybírá. Dlouhodobé vývojové procesy přesahují trvání života lidského jedince. Člověk se rodí doprostřed dějin, které základním způsobem ovlivňují okolnosti jeho života, prožívá celý svůj život a zpravidla umírá dříve, než se uzavřou dramata, do nichž se zrodil. Svým jednáním však každý jednotlivý člověk tato dramata ovlivňuje. Každá generace vytváří tak či onak nové skutečnosti, do nichž se pak rodí a jejichž důsledky ponesou její synové a dcery. /Tak či onak: generace, která nenalezne dostatek odvahy a sily k vytváření nového a která rezignuje, vytváří také novou skutečnost, skutečnost stagnace a strnulosti, kterou zdědí její potomci./ Přirozený pocit odpovědnosti, odpovědnosti lidského kolektivu i každého jednotlivce za vlastní jednání vede ke snaze pochopit podstatu událostí, které lidé prožívají a jejichž jsou spolutvůrci. Historie, jako důležitá složka lidské kultury, je založena na vědomí odpovědnosti každého člověka a všeobecné souvislosti, vlastním předkům i potomkům a jejím základním smyslem jsou otázky související se začleněním vlastních činů, vlastního života, do této historické souvislosti.

Charakteristickým rysem vývoje lidské společnosti je jeho stálé a všeobecné zrychlování. To neruší historickou odpovědnost člověka, a také neznamená, že by přestaly působit procesy dlouhodobé. Znamená však, že jednání nynější generace bude mít ještě bezprostřednější naléhavější důsledky pro její vlastní potomky, než kdykoli dříve. Tak například pro generaci dnes dospívajících mladých lidí v Československu jistě vytvořily základní životní rámec událostí, které se v naší zemi odehrávaly kolem roku 1945, události, jejichž svědky byli její rodiče ve svém dětství. Je na této generaci, aby uzavřela proces tehdy rozehrany. Ale současně ona sama, pravděpodobně v nezměnitelné, neodčinitelné podobě rozhoduje pro své děti o zničení nebo uchování životních zdrojů naší země. Zrychlující se tempo dějin nezbavuje člověka historické odpovědnosti – klade jen tomu větší namáhání na ni. Moderní člověk může být tvůrcem i svým vlastním ničitelem. Tvůrcem může se stát jenom tenkrát, jestliže si veškeré své dědictví co nejdokonaleji osvoji a pozná. Ničitelem může se snadno stát i z neznalosti. Poznání dějinnych souvislostí stává se nutností sebezáchovy.

Nynější schopnost člověka pochopit a kladně ovlivnit společenský vývoj velmi závislá je na jeho dosaženou zdatnosti technickou. /Dobrým příkladem toho mohou jistě být učebnice dějepisu na našich školách./ Ale to nesmí být důvodem k rezignaci před tajemstvím historických procesů, nýbrž výzvou lidskému duchu.

Každý lidský jedinec, hodný toho jinéna, a každá výrazná generace usiluje prožít svůj život podle svých vlastních představ, ve vzpouře proti normám, které považuje za přežití. I proto nejednou reaguje spontáním odporem proti dějepisu. Nepřeje si, aby učitelkou jejího života byla historie, nýbrž autentický životní pocit; ne přežité normy a vzory, nýbrž živé potřeby moderní společnosti a současných lidí. Takový odpor k historii je výsledkem nedorozumění. Historie je omylem chápána jako soubor hotových všeplatných rád. Historie je však vědou o VÝVOJI společnosti. Její znalost

není překážkou, nýbrž před pokladem změny.

Právě proto, že se lidé rodí do společenství, které je ovládáno za tisíciletí vytvořenými způsoby myšlení, mravními normami a návyky chování, mají sklon považovat je za samozřejmé. Neuvědomují si jejich mohutnou moc nad sebou, ani to, jak jim nevědomky sami podléhají. Neznalost dějin jako nejlepšího poučení o těchto stereotypech jednání člověka odzbrojuje tvář v tvář této ohromné sile, a naopak dobrá znalost dějin je základním předpokladem, aby si člověk uvědomil existenci této sily a dokázal její moc zlomit tam, kde je to žádoucí.

Tak například generace otců dnešních mladých lidí ve svém mládí kritizovala československou kapitulaci v Mnichově v roce 1938. Viděla v ní jen projev zbabělosti tehdejších státníků a případně sobecké zájmy třídy, která tehdy řídila stát. Mělo se za to, že když tato třída pozbyla svou moc, nemůže se něco podobného již opakovat. Tím snadněji se však stalo, že i nejodhodlanější lidé z této generace jen bezmocně přihláseli nové a horší kapitulaci Čechů a Slováků v roce 1969. Došlo k ní mimo jiné také proto, že v kritické chvíli převážil vypěstovaný stereotyp jednání národního kolektivu, který nebyl předchozím studiem dost objasněn a jehož náspečí nebylo včas rozpoznáno..

Obdobné příklady možno ovšem uvádět i v opačném, kladném smyslu: pochopení dějin umožnuje nám rozpoznat nejsnadnější cesty ke zlepšení stavu společnosti a vystihnout rozhodující okamžiky, které dávají šanci. Tak T. G. Masaryk, který hluboce pochopil české dějiny, po třiceti letech polečník s heslem české státní samostatnosti vystihl v roce 1914 vhodnou chvíli a stal se vůdcem hnutí, které tuto staletou touhu uskutečnilo.

Znalost historie není modernímu kulturnímu člověku argumentem pro udržování těch norem a vztahů, které se přežily, nýbrž před pokladem, aby se dokázal osvobodit z těchto pout.

Předchozím výkladem je již také naznačena odpověď na otázku, proč je třeba studovat dějiny nikoli pouze lidstva všeobecně, nýbrž také zvláštně, dějiny vlastního národa.

Jednotlivá lidská společenství /národy, kultury, civilizace/ nejdříve pouze na základě jednoduchých sociálních zákonitostí /jako mravenci/, nýbrž také, ba především, pod vlivem činitelů duchovních. Duchovní základ jednotlivých lidských společenství a jemu odpovídající vztahy ve společnosti se však výrazně odlišovaly. Tisíciletý vývoj každého jednotlivého lidského společenství /národa/ vytvořil soubor myšlení, cítění, mravních norem a stereotypů v jednání, jemuž říkáme souhrnně kultura. A tyto kultury se navzájem stýkaly a potýkaly, splývaly i štěpily, zanikaly a z trosek starých zase vznikaly nové. Tak vznikla nekonečná pestrost kultur.

Ke svému biologickému přežití se člověk může spokojit s minimem znalosti příslušné kultury. Aby však intenzivně prožil svůj život, potřebuje si kulturu společenství, do něhož se zrodil nebo k němuž se přihlásil, osvojit co nejhлouběji. Hluboké pochopení kultury kolektivu, k němuž patří, je pro něj nakonec neméně důležité než základní prostředky k jeho biologickému přežití – neboť teprve jím nalézá pro své přežití smysl. Nepřeberné množství příkladů dokládá, jak lidští jedinci nejrůznějších dob a kulturních okruhů dospijí k pocitu smyslu vlastní existence teprve intenzivním prožitkem kultury svého společenství. Často i tenkrát, když trpěli nedostatkem hmotných potřeb anebo dokonce se za svůj kolektiv i vědomě obětovali.

Je známo z dějin antického Řecka a Říma, že trest vyhnanství, doživotního nuceného pobytu mimo vlastní společenství, považoval tehdejší lidé za rovný trestu smrti. Proč tomu tak bylo, mohou nám vysvětlit i sociologické studie, pojednávající o žalostně prázdném životě skupin vystěhovalců v moderních společnostech. Můžeme je doplnit konstatováním, že ani cynismus života ve společnosti s totalitním režimem nepůsobil takovou poušť a prázdnotu spotřebních živočichů, jaká je charakteristická pro tu část nynější české emigrace, které domov přestal být smyslem existence a která nedokázala splynout s nějakým jiným národním kolektivem. Každý jednotlivý lidský život, ve vztahu ke kolektivu, ke společenství předků, současnisků i potomků, je prožit bohatěji, a každý život, který toto postrádá, je ochuzen.

Protože je kultura národního kolektivu výsledkem tisíciletého vývoje, může být lépe pochopena a intenzivněji prozita studiem jeho dějin. Tak také byly u nás vždycky psány i čteny naše národní dějiny, a to je jedna část odpovědi na otázku, k čemu jsou každému jednotlivci dobré.

Existují k tomu však i důvody obecnější:

Právě proto, že každé společenství /kultura/ si za tisíciletí svého vlastního vývoje vytváří vlastní duchovní hodnoty, vlastní mravní normy a jím odpovídající systém společenských vztahů i zřízení státní, a právě proto, že každý takový systém je zpravidla cítěn jako přirozený, každé společenství, každý národ na tomto svém vlastním uspořádání lpl. Kulturální normy jednotlivých národních kolektivů, jak se vytvořily během tisíciletého vývoje, vyžadují, aby uspořádání a organizace těchto kolektivů /státy/ byly vybudovány a spravovány v souladu s duchovními hodnotami a s mravním cítěním těchto kolektivů. Zákonné normy a instituce každého státu musí být vždy v souladu s jeho kulturou, s jeho normami mravními. Tento soulad je základním předpokladem souhlasu většiny jedinců se státem, podněcuje společenské chování ve prospěch celku i případné dobrovolné, mravně podložené preferování zájmu celku před čistě osobními zájmy jedince. Nesoulad státní organizace s kulturou daného lidského společenství naopak vyvolává odcizení a případně až nenávist vůči panujícím poměrům. Proto se národní kolektivy s vyspělou a svébytnou kulturou brání proti začlenění do státní organizace vybudované podle cizích norem a prosazují společenské uspořádání podle vlastních představ; schopnost vést takovýto boj, ať už je to obrana proti cizímu útočníku ve válce, anebo revoluční zápas nového nezávislého státu, jsou proto měřítkem jeho kulturnosti a mravnosti.

Každé jednotlivé společenství, každá jednotlivá kultura má ovšem znaky, které jsou ve srovnání s jinými kulturami pokročilejší a rozvinutější, a zase jiné znaky, které jsou zaostalejší nebo méně propracované. Každá živá kultura se rozvíjí z podnětů kultur jiných, avšak, dokud je živá, chce se rozvíjet svébytně, na základě své vnitřní dynamiky. Podněty jiných kultur si osovoujuje tak, že je přetavuje do vlastních představ a činí je tak součástí vlastního pokladu, vlastního dědictví. Jsou-li nějakému národu vnucovaná zvenčí pravidla pro uspořádání jeho věci, ať už to jsou pravidla jakákoli a třeba v lecčem i lepší ve srovnání s jeho vlastní kulturou, cítí to tento národ jako násilí, jemuž se brání. Výsledkem je kon-

flikt daného společenství s cizím tlakem, rozhořčená reakce proti normám, které jsou cítěny v celku dané kultury jako cizí. Každý národ reaguje odporem /samořejmě, odporem té či oné formy/ proti vnucovaným normám uspořádání jeho vlastních věcí, a to i tenkrát, když tyto vnucované normy jsou ve srovnání s jeho tradičními nesporně pokročilejší. Tak například Němci přinášeli násilím křesťanství a s ním pokročilejší a lidštější společenský systém Polabským Slovanům. Násilí, spolu se zneužíváním křesťanství ve jménu znevolnění těchto kmenů vyvolalo jejich rozhořčený odpor proti cizímu tlaku, ale také proti společenským normám vnucovaným invazorem, tj. proti křesťanství. Vznikl staletý konflikt, který skončil tragédií, tím, že Polabští Slované byli zčásti vyhubeni, zčásti násilně poněmčeni. Podobně bylo přinášeno křesťanství i mnoha jiným, například Indiánům. Také Napoleon jako dědic francouzské revoluce přinášel do obsazených zemí bezesporu pokrok – například občanské zákonisky tam, kde panovala do té doby jen neomezená zvůle panovníka a pána. Napoleon přinášel pokrok a svobodu, ale ta byla národům vnucovaná zbraní, a to navíc spolu s francouzským panstvím. Výsledkem byla vlna odporu proti této svobodě po celé Evropě. „Ať zhyne svoboda“, provolávali popravovaní španělští povstalci. – Normy vnucované zvnějšku, dokonce i normy pokrokovější, jestliže nejsou zažity vnitřním vývojovým procesem dané kultury, jsou každým národním společenstvím odmítány – a to tím rozhořčeněji, čím silnější a svébytnější je jeho vlastní tradice a vědomí jeho pospolitosti.

Tím vše to, samozřejmě, platí tenkrát, jestliže je vnucovaný systém zaostalejší a vkliditelně nižší. Tomu, kdo si uvědomí tyto souvislosti, není již třeba dále vysvětlovat, proč totalitní diktatura v Československu, která je řízena z Moskvy, zničila studium národních dějin, proč je nahradila nic neříkajícími frázemi a snůškou jednostranně vybraných a přizpůsobených fakt zbavených souvislostí. A z toho také vyplývá pro odpůrce této diktatury potřeba národní dějiny znát. V podmírkách, kde dané uspořádání státu je v rozporu s duchovní podstatou národního kolektivu, ve dě studiu m dějin člověka k jedinému realistickému rozhodnutí, kterým je vztoura.

Byla by však velmi nedostatečné, kdybychom svou potřebu znát vlastní podstatu, sebe samy jako Čechoslováky, vymezovali jenom takto negativně, v závislosti na kremelských loutkách, které vládnou nad Prahou. Vlastní náš zájem je dalekosáhlejší, je přímo spojen s nutností, před kterou postavila historická situace nynější mladou generaci. Formujeme tento zájem s bezohlednou otevřeností:

Řekli jsme, že pochopení duchovní podstaty každého národa, které je umožněno právě studiem jeho dějin, je předpokladem pro budování takového státu a takové společnosti, ve které by co nejvíce jedinců bylo spokojeno, kde by co nejvíce nynějších i nově se rodících lidí mohlo co nejplněji prožít své životy. Toto pochopení je nezbytně nutné i pro toho, ba právě zejména pro toho, kdo cítí, jak tradiční národní kulturní normy nejsou v souladu s vývojem měnícího se světa – jak musí být rozvíjeny a měněny: musí být rozvíjeny vlastním, svébytným vývojem, a to dokonce i tenkrát, jestliže je třeba je zcela odvrhnout a nahradit novými.

Nynější mladá generace, která bude rozhodovat o tom, čím bude nahrazen nynější režim kremelských loutek, potřebuje znát vlastní, svébytnou duchovní tradici především proto, aby o této otázce dokázala rozhodnout kvalifikovaně. Aby při své vztouře a potom při budování nového se nestala i ona, jako už tomu bylo dříve, nástrojem

nějaké cizí moci – sice jiné, avšak rovněž cizí moci. Aby neupadla do stejné nevědomosti, do stejné závislosti na dějinách, jak se to stalo generaci, která byla před úkolem obnovit svobodu našich národů a vytvořit nový stát v letech 1938–1948. Potřebuje to k tomu, aby společenský systém, který v našich zemích nastolí, byl hoden obětí, kterých si dlouholetý boj Čechů a Slováků za svobodu a demokracii vyžádal a ještě vyžádá.

Na těchto skutečnostech se tedy zakládá zdánlivý paradox, že právě ten, kdo se dívá vpřed, se potřebuje zabývat dějinami.

*

/Dějiny a dějepis/

Staré učebnice dějepisu zpravidla rozdělovaly dějinnou cestu lidstva na předhistorii /dobu předdějinnou/ a historii čili dobu s dějinami. Jako předěl těchto dvou období se obvykle udával vynález písma jako prostředku k zaznamenávání dějů a tedy i počátku dějin.

Dnes je takové chápání dávno překonané. Naivní je především představa, že jakmile započalo zaznamenávání dějů, bylo zaznamenáváno to podstatné, co tvorí dějiny. Ale přesto je staré rozdělení na základě vynálezu písma zajímavé. Obsahuje v sobě totiž mimo děk postřeh, že dějiny se stávají dějinami teprve tehdy, když jsou zaznamenávány, a zaznamenávání událostí je svědec tím, že lidský kolektiv vstoupil do stadia, kdy si uvědomil sám sebe a svoje trvání v čase – začal žít své dějiny.

V českém jazyce slovo „dějiny“ vlastně vystihuje dva pojmy: jednak objektivní historický proces a jednak také jeho zpracování spisovatelem. Pro tento druhý pojem máme, pravda, i slovo „dějepis“ /obdobně jako jiné jazyky/, ale přesto obyčejně užíváme raději dvojvýznamového slova „dějiny“. I tím dáváme najevo spontánní vědomí, že není dějin bez jejich zaznamenávání, bez jejich kolektivního čítání společenským celkem /národem/.

Národy vskutku vstupují do dějin právě tou chvílí, kdy si to uvědomují. Čtenář, který bude číst například římské dějiny Titia Livia, zpracované v době kolem počátku našeho letopočtu na základě starých legend a pramenů, dojde jistě k závěru, že války starého Říma velmi připomínají války mezi Vinohrady a Žižkovem – a nebude daleko od pravdy. Dá se najisto předpokládat, že současně s válkami, které popsal Titus Livius, zuřily u nás stejně krvavé a celkově možná ještě dramatičtější války například mezi lidem kolem dnešní Zbraslaví a lidem v okolí dnešního Berouna. Je spravedlivé, že pouze ty italské „vesly do dějin“? – Dějinami v plném smyslu se staly pouze války starých Římanů, poněvadž naši dřavní předkové tehdy ještě nepocítili potřebu udržovat paměť svého kolektivu, nedospěli k pocitu historie. A to jistě svědčí o ne právě silném kolektivním vědomí, a to také bylo jedním z důvodů, že se žádný z těchto tehdejších kolektivů jako trvalejší celek neudržel. Vědomí dějin a dějinnosti činů společenského kolektivu posiluje jeho soudržnost a vytváří pocit odpovědnosti za každý jednotlivý krok, a to odpovědnosti též v čase – odpovědnosti za dědictví vůči mrtvým předkům i vůči potomkům.

Právě z tohoto důvodu byli také Češi a Slováci již několikrát zbavováni svých vlastních dějin. Naši nepřátelé, naposled nacisté, ničili naše dějiny, aby zničili naše národy.

Hluboká souvislost mezi dějinami a kolektivním vědomím národa je však především důvodem, proč pro Čechy a Slováky, stejně jako pro jiné národy v podobném postavení, mělo vždy dějepisectví, zejména dějiny vlastního národa, zcela mimořádný význam a důležité postavení v národní kultuře, ale i politice. Názory o minulosti našich národů a odlišné pojetí zejména klíčových období jejich dějin se u nás staly předmětem širokých diskusí, jichž se zúčastnila celá česká a slovenská národní kultura. Odlišná pojetí klíčových období dějin našich národů byla vlastně také /či především/ různícími se odpovědmi na otázku po národní budoucnosti. Historické cítění, tj. pocit odpovědnosti za vlastní jednání včetně předkům i potomkům, který byl u obou našich národů velmi vyvinut, si vynucoval, že české a slovenské politické programy byly zpravidla zdůvodňovány i historicky, a to je významný svéráz jak české tak slovenské národní kultury; třebaže to není v Evropě úplnou výjimkou, přece je to pro nás charakteristické.

Z toho ovšem vyplývá, že v názoru na historické otázky a v poměru k jednotlivým konцепcím u nás nikdy nebyla úplná jednota. I dosti dlouhé historické otázky se čas od času staly předmětem bouřlivých sporů, které se zdaleka neomezovaly na univerzitní katedry a trvaly celá desetiletí. V přístupu jednotlivých směrů k takovým otázkám se výrazně projevovala jejich orientace filozofická a s tím související stanovisko k politickým problémům. I proto u nás bývaly takové spory řešeny obvykle politicky, ať už jednoznačným vítězstvím jedné filozofické školy, anebo jindy zase syntetizujícím pohledem pozdějších generací, které dovedly překonat zdánlivě nepřekonatelné rozporu pojetí předchozích. Jako příklad můžeme uvést otázku takzvaných staročeských Rukopisů, padělků hlásících se do ranného českého středověku a nekriticky ho oslavujících, která vzrušovala české veřejné mínění od doby nálezu /1817/ až do zásahu Masarykova v osmdesátých letech minulého století. Tyto názory vcelku jsou výrazem nikoli tak stavu konkrétního historického bádání, jako mnohem více rozdílnosti jednotlivých českých politických a filozofických proudů, jejichž staletý vzájemný spor tvorí českou kulturu.

O jednotlivých těchto konceptech pojednáme souvisle v závěrečné kapitole našeho kursu, a o hlavních důležitých /historických/ sporných otázkách se stručně zmíníme v jednotlivých příslušných kapitolách. Na tomto místě je však nutno se zmínit v nejhrubším schematickém přehledu o vývoji českého dějepisectví.

Na jeho počátku je gigantická zakladatelská postava Františka PALACKÉHO /1798–1876/, autora prvních vědeckých DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO /počínaje rokem 1836/. Svými Dějinami vytvořil Palacký národu nejen první souvislý obraz jeho minulosti, ale také první velký politický program. V obou těchto ohledech byla Palackého koncepce velmi hluboce ovlivněna jednak osvícenskou tradicí a Velkou revolucí francouzskou, jednak dobovou úrovní tehdy zdaleka ne rozřešeného národního konfliktu česko-německého. Pod vlivem osvícenské tradice slovensko-české a pod bezprostředním dojmem Francouzské revoluce podtrhl Palacký jako vrcholné období českých dějin husitskou revoluci. Vlivem Palackého zakotvilo potom toto pojetí natrvalo v českém i slovenském národním vědomí i v československé státní ideologii a stalo se samozřejmostí pro všechny /jinak různé/ směry

a školy pokrokářské, demokratické a národně osvobozenecke - v poslední době, jak uvidíme, i pro demokratické a nekonformní směry katolické. Lze říci, že v národním vědomí dokázal toto pojetí zkompromitovat teprve husákovský režim, který se též k němu jako ke zděděné současti státní ideologie hlásí, a nevědomá, nevzdělaná a spontánně negující reakce některých mladých lidí na tento režim. – Ovlivněn danou úrovni národního zápasu česko-německého vyjádřil Palacký celý obsah českých dějin jako stálé „stýkání a potýkání se s Němci“. Nemusíme se zdržovat dokazováním, že v tomto ohledu nemůže Palackého koncepce postačit tomu, kdo se zamýšlí nad situací našich národů dnes; spíše bychom mohli připomenout jako příklad pro naše úvodní téma „učení se z dějin“, jak tato vývojem překonaná koncepce, tj. nedostatečné poučení z dějin, přispěla k naší nehodě 1948: stále jsme totiž měli za trvalý obsah našich dějin soupeření s Němci, a neuvědomovali jsme si, že vznikem samostatného státu /anebo nejpozději rokem 1945, odražením německého útoku/ není obsah našich národních dějin vyčerpán soupeřením s Němci, nýbrž že měl být včas a důrazně formulován jako nutnost obhájit samostatné místo mezi národy svobodnými. To jistě není kritická výtká Palackému: je to ovšem zdrcující soud těch, kdo žili za sto let po něm. Z pohledu dnešního mladého člověka ovlivněného moderním myšlením západním může se zdát Palackého pojetí jako „nacionalistické“ a tedy zastarale. Kdo tak soudí, je obětí vlastní neznalosti a ohlupování režimistickými učiteli a učebnicemi: Palacký totiž výslovně a markantně zdůrazňuje pojem národnosti jako podřízený pojmu lidskosti a jí sloužící: také obrana národnosti je u něho oprávněná tenkrát, jestliže národnost je založena na myšlence lidství, jestliže je cílem národa přispívat k pokroku této myšlenky mezi národy. Právě v tom je jedinečný rys Palackého koncepce a celé české národní ideologie na něm založené. V tom se Palacký, ale tím také kořeny našeho národního vědomí vůbec, blíží k pojetí francouzských dějepisů žáků Revoluce, a také k charakteristickému pojetí národa u Mickiewicze a potom polských romantiků-mesianistů, jemuž se primitivní čeští autoři posmívají. Řekněme tedy rovnou, že celá Palackého idea českého národa jako podřízená a sloužící ideji lidství je ten první skvost v národním dědictví, na nějž v našem kursu můžeme poukázat.

Bohužel, z hlediska úzce odborně historického se Palacký zcela mýlíl ve vylíčení nejstarší doby našich dějin /Čech s „řády slovanskými“/. Dobová úroveň poznání a tendence demokratická a pokrokářská přivedly Palackého k idealizaci poměrů a k závěru, že Češi jako Slované přirozeně směřovali k demokracii a svobodě, a že feudalismus jako její negace byl Čechům cizí a že se prosadil pod vlivem Němců. Právě tyto názory Palackého podrobila kritice pozitivistická škola historiků /na konci 19. a začátkem 20. století/. Charakterizuje je daleko vyšší úroveň znalostí konkrétních historických detailů a schopnost jemnější kritiky historických pramenů /tomu se pak v této době, a pod jejím vlivem i nadále říká „věda, vědecký“, ale především neméně markantní neschopnost k velké koncepci – tomu se potom říká „filozofie“. Tento zjevný úpadek není záležitostí ani jenom českou, ani jenom historické vědy – je to pro tu dobu všeobecný a typický projev krize vědy a poznání, jímž se v našem rámci nemůžeme zabývat.

Za těchto okolností připadlo nehistoriku T. G. Masarykovi /1850–1937/, aby znova vyzvedl hlubokou koncepci Palackého a uvedl ji do souladu s novými poznatky dějepisu. Přičinil se nad jiné o překonání idealizace „Čech za řádu slovanských“, ale především

probojoval názor, že tím není nijak dotčena Palackého základní idea českého národa. Vy-zvednul v duchu Palackého dobu husitskou a českou reformaci jako nejvýraznější projev českého usilování o demokracii, pokrok a lidskost, a v tomto usilování pak spatřoval kontinuitu československých dějin i celý jejich smysl.

Naproti tomu namítala kritika jedné části specializovaných dějezpytců, zejména Josefa PEKAŘE /1870-1937/ právem, že Masarykova kontinuita českého národa reformačního a novodobého je vykonstruovaná, že novodobý český národ vznikl teprve na přelomu století 18. a 19. z kořenů pobělohorských, a že jediným smyslem českých dějin, pokud takový může být určen, je sám zápas o uchování národnosti. Při vší úctě k Pekařově nekonformitě vůči tradiční národní ideologii nemůžeme nekonstatovat jeho zřejmou inferioritu co se týče filozofické koncepce. Avšak také samo poprásení zjevné kontinuity mezi reformací, osvícenstvím a moderním liberalismem, které bylo Masarykovi jasné, je projevem myšlení omezeného na českou kotlinu nebo nanejvýš na Rakousko: při pohledu evropském a československém, který byl pro Masaryka typický, je evidentní skutečností.

Avšak tím se stal Pekař a další historikové v jeho stopách také mimoděk oprávněnými kritiky hlavní slabiny Masarykovy koncepce – totiž neschopnosti a politicky motivované neochoty přiznat existenci dvojího národa, Čechů a Slováků. Nicméně, k takovému dost přirozenému závěru a k nové filozofické koncepci na tomto evidentním faktu založené bohužel Pekařova kritika nedala podnět. Nevznikla zatím taková koncepce. Masarykův vliv na historiky pokrokářského zaměření se výrazně projevuje již po celé století. V letech samostatného státu rozdělili se pokrokáři na dva základní směry. První z nich můžeme charakterizovat jménem Zdeňka NEJEDLÉHO /1878-1962/. Z neznalosti a pod vlivem oficiální propagandy je vydáván za směr „marxistický“. Ve skutečnosti je Zdeněk Nejedlý tragicou postavou české kultury, zakotvenou hluboce v romantické tradici národního obrození a výrazně ovlivněnou nejprve Masarykem, potom stalinismem v jeho nacionalistické fázi, k tomu v posledním období jeho života, kdy vytvářel nejen novou podobu národní ideologie, ale současně také státní ideologii s absolutistickým nárokem, pak přistoupila dobrovolně-povinná bolševická kázeň Nejedlého. Všechny tyto faktory, provázené ještě filozofickou nedostatečností Nejedlého, a současně jeho mocenským postavením, které uměl zneužívat, daly základ proslulé koncepci „pokrovských tradic“ a komunistů jako jejich dědiců /jediných dědiců!/, která byla typická pro československý stalinismus v jeho klasickém období, a která, při všem svém patrném úpadku ve srovnání s Palackým a Masarykem, přece byla zdrojem jeho síly a jisté věrohodnosti. Druhý směr Masarykových žáků, demokratický a socialistický, a proto antistalinistický sdílel osud veškeré české a slovenské kultury tohoto zaměření, která byla potlačena ze všech nejvíce. Z dějepisců byl největším představitelem tohoto směru Jan SLAVÍK /1885-?/ jinak první historik, který u nás kriticky a s porozuměním psal o bolševické revoluci a novém Rusku. Nebylo mu dopřáno, aby dovršil svou práci, poněvadž byl dlouhá léta po únoru 1948 vězněn a nikdy pak již neměl ani nejmenší možnost publikace. Jeho jméno má být vymazáno z české kultury. V zápase s nacisty vyjádřil svoje pojetí českých dějin typicky pokrokářsky jako postupné vnitřní zdokonalování národa a jeho zřízení v souvislosti s pověšchným vývojem evropského lidstva.

Mezi některými současnými katolíky je označován za největšího českého historika Zdeněk KALISTA /1900–1982/. Začal jako nadšený stoupenc Leninův, poté se stal katolíkem a zaměřil se na studium katolického baroka. Za druhé republiky napadl republikánskou a protinacistickou politiku před Mnichovem jako prý příčinu katastrofy státu. Po únoru 1948 byl rovněž vězněn, po propuštění uveřejnil několik prací o pobělohorské kultuře v Čechách. Filozofické pozadí Kalistovi chybělo vždy, a jeho politická motivace byla extrémně pravicová. Dnes je někdy považován za symbol odporu proti totalitní diktatuře. Každý směr má právo na své autentické sebevyjádření. Konstatujeme pouze evidentní fakt, že tento krajně pravicový směr nesmí být ztotožňován s českým katolicismem ve celku, a zejména už ne s katolicismem moderním.

V letech, kdy v Československu dozrával pokus o reformu, se objevil aspoň v náznaku nový směr mezi historiky, který bychom mohli nazvat marxisticko-pozitivistický. Byl charakteristický vše či méně zaobalenou marxisticky založenou kritikou oficiální nejedlovske koncepcí pro její romantické „obrozenec“ rysy a pro její důraz na národnostní otázku, ale také kritikou pozitivistického rázu zaměřenou proti vyloženě nemoderním, utopickým představám senilního Nejdlelého, které opět vynášely rannou slovanskou dobu a idealizovaly ji. Přitom tento směr nejen nevytvořil žádnou novou koncepci českých, slovenských a československých dějin, ale zcela v duchu pozitivistickém ji ani vytvořit nechtěl; reformističtí historikové se tedy svými díly, svými i d e j e m i nepodíleli na ideologii reformního hnutí roku 1968 /jako například ekonomové, sociologové či spisovatelé druhu Vaculíkova/.

Z toho jasné plyně, že hledá-li dnešní mladý člověk, připravující se k protitotalitní revoluci, svou národní identitu a svůj pohled na národní minulost, nestačí mu jednoduchý návrat, ani pouhé odhození lží oficiální ideologie režimu. Vypracování nové, na soudobých poznatelech historie založené koncepce českého a slovenského národa a československého státu je před námi, je úkolem budoucnosti – stejně v dějinách jako v dějepise. Těmito otázkami budeme se podrobně zabývat v poslední přednášce tohoto kursu. Prozatím řekněme jen to, že na základě nynějsích poznatků historické vědy a z hlediska těch, kdo cítí markantní neukončenosť jak pojetí českých dějin, tak především těchto dějin samých, nevidíme nepřekonatelného rozporu mezi pojetím Pekařovým, které spatřuje v zápasu o uchování národnosti hlavní smysl českých dějin, a pojetím Slavíkovým, které vidí jejich smysl v ustavičném zdokonalování české společnosti v souvislosti s celkovým pokrokem lidstva. Naopak, vzájemné střetávání obou těchto hledisek, jejich jednou splývání, ale jindy tragický rozpor, zdá se zakládat osudové drama českých dějin.

V našem kursu, který jistě již nikomu nepřipadá jako záležitost staromilská, nebude zakrývat obtížnost zápasu našich předků o jedno i druhé. Budeme historii poměřovat našimi cíli. Z toho nám zajisté vyplyně nelostná kritika našich předků. Oceníme jejich činy, ale v našem nejvlastnějším zájmu nám musí jít především o pochopení, proč byly výsledky těchto činů tolikrát po celé tisíciletí mařeny. Soudíme, že dnešní mladý člověk musí své sebevědomí odvozovat z cílů, které má, z úkolů, které ho čekají. Nepotřebuje tedy chůdy nějakých lží o slavných předcích. Zjišťujeme v našich dějinách dosti zmařených příležitostí a je nás prvoradý zájem uvědomit si tuto tendenci

a její příčiny jako nebezpečí či hající na každý tvůrčí dějinný čin. Nadto je i slavných činů předků dostatek na to, abychom se nemuseli cítit méněcennými před jinými.

*

/Předdějinná doba naší země./

Nejstarší doklady o člověku na našem území datují se do doby před asi půl miliónem let. Je to nejstarší doložený nález kosterních pozůstatků člověka na evropském kontinentě. Nebyl to ještě člověk dnešního přírodovědného druhu, nýbrž tzv. evropský pitekantrop, a jeho nález je doprovázen také prvním nástrojem, kamenným sekáčkem. Při periodickém kolísání teploty v Evropě během dlouhých časových úseků dosáhlo souvislé severní zalednění ve svém maximu až našich severních pohraničních hor; po našem území procházely tlupy lovců mamutů – neandrtálců, a zejména v jeskyních Moravského krasu a v Moravské bráně se dochovaly jejich kosterní pozůstatky.

Z doby před asi 25 tisíci lety je doloženo táboriště lovců mamutů pod Pavlovskými vrchy. To byl /biologicky/ již současný člověk, homo sapiens, člověk vyrábějící kamenné nástroje. Dochovaly se jeho kosterní pozůstatky a kamenné sekery a jiné lovecké nástroje a zbraně.

Trvalejší osídlení našeho území se však dá předpokládat teprve mnohem později. Přibližně sedm tisíc let před Kristem k nám z jihovýchodu přišel jeden z nejvýznamnějších objevů v historii člověka, pěstování obilí. Tlupy lovců, rybářů a snad přesležitostních lidí jedou se začaly usazovat a vzniklo nejstarší zemědělství. Nejstarší doklady o něm z našeho území jsou z Východoslovenské nížiny, z Podunajské nížiny, z moravských úvalů a z Polabí. Osídlení nebylo samozřejmě nijak husté ani souvislé, a pravděpodobně ani příliš trvalé. Jednotlivé lidské tlupy a z nich později vznikající kmény se často přesunovaly. Člověk, zvláště v našich podmírkách, neuměl ještě množství úrodné půdy rozširovat ani s půdou hospodařit. Po vyčerpání její plodnosti ji opouštěl. Tím byly podnášeny ustavičné přesuny tlup, potom kmeneů a nakonec celých velkých kmenevých svazů na menší, ale i tisícikilometrové vzdálenosti; jednotlivé kmény se dostávaly do styku a soupeření o plodství půdu. Při tomto stěhování a soupeření se navzájem vyvraždovaly, zotročovaly, geograficky i sociálně prostupovaly, biologicky i jazykově mísily a křížily – a tento proces, který trval ve své zcela nekultivované podobě několik tisíc let, vytvořil /co do fyzické podstaty/ obyvatelstvo naší země. Rozhodně bychom tedy nemohli tvrdit, že naše rasa je „čistá“ /to je typické pro všechny evropské národy/.

V tomto období, asi tři tisíce let před Kristem, vytvořila se již v Egyptě vyspělá civilizace s důmyslnou organizací zavodňování a obdělávání půdy, a s tím spojená organizace státní. Zkrátka poté počali již starí Egypťané zaznamenávat události – začala jim doba dějinná ve vlastním smyslu slova. Poměry u nás /především poměry přírodní/ ničemu podobnému nepřály; kdybychom chtěli vyjádřit číslem tehdejší zaostávání obyvatel naší země za světovou špičkou, museli bychom počítat téměř čtyři tisíce let.

Někdy kolem roku 2000 před Kristem začal do naší země pronikat další epochální vynález – kov. V té době byla ve vrcholném stadiu velká civilizace s hlavním střediskem na Krétě a na jižním pobřeží pevninského Řecka, pro niž bylo charakteristické používání

bronzu. Intenzívni civilizační vyzařování tohoto ohniska zasáhlo za několik století po svém počátku/ i naše území. Přibližně za tisíc let potom začalo k nám pronikat železo.

První obyvatelé našich zemí, které známe jmény, jimiž byli nazýváni svými sousedy, jsou různé kmeny z velké evropské jazykové rodiny Keltů. Kolébkou Keltů bylo území kolem pramenů Dunaje a odtud k Rýnu a Rhône, vznikli tam ve starší době železné /kdy železo bylo ještě vzácnější než bronz/ v prvních staletích posledního tisíciletí před Kristem. Má se za to že do tohoto území, kde došlo k etnogenezi Keltů, přišli jejich předkové z naší země. V šestém století před Kristem vytvořili v oblasti svého zrodu vyspělou kulturu doby železné /„kultura laténská“/ a postupně se rozšířili, respektive opanovali i celou západní Evropu, Pyrenejský poloostrov, britské ostrovy, alpské země, zpustošili Řím /roku 390, 368 před Kristem/, olympijský okrsek v Řecku a dostali se až do Malé Asie. Někdy krátce po roku 400 před Kristem opanovali i naše země.

Nesmíme si ovšem představovat, že by byli dávnější obyvatelstvo vytlačili nebo zcela vyhladili. Prostoupili je, překryli a splynuli s ním. Keltové byli první, kdo na našem území vytvářeli města. Je možné, že v tomto téměř půltisíciletém období žili u nás vedle sebe Keltové v hrazených městech a starší kmeny v menších jimi ovládaných osadách. Víme také, že Keltové u nás měli své již vyspělé náboženství s velkými kultovními středisky. Jako památka po nich zůstalo nám latinské jméno Čech /Bohemia, podle keltského kmene Bójů, který při svých dalších taženích dal jméno také Bavorsku a italské Bolognu/ a také některá jména našich řek. Pravděpodobně i fyzická podoba našeho obyvatelstva je z velké části dodnes určena Kelty či našimi společnými předky, a proto je náš fyzický charakter tak blízký obyvatelům evropského Západu. Kulturním dědictvím po Keltech je většina zemědělských i se zemědělstvím spjatých řemeslných nástrojů a výrobních postupů doby železné, jak se užívaly až do minulého století u nás. Souvisíme jimi se zeměmi, kde zbytky Keltů dodnes žijí – s Irskem, některými kraji Velké Británie a Bretani.

Keltové jsou u nás současným nesmrtného rozkvětu společenské organizace a kultury nejprve v antickém Řecku a potom v Itálii. Jediné z těchto pramenů, z řecké a římské literatury je však známe jako obávané barbary hrozící zničit antickou kulturu: třebaže dovedli vytvořit významné prvky společenské organizace /města/, nevytvorili si vlastní kolektivní vědomí, vlastní kulturu – a to jistě přispělo k jejich zániku. V době, kdy, podle evangelia, vyšlo nařízení od císaře Augusta, aby byl sepsán všechn svět, obyvatelstvo u nás sepisováno nebylo. Keltové u nás zůstávali mimo oblast římského panství, ale poněvadž neměli ani kulturu vlastní, byli mimo „všechn svět“.

Zanedlouho poté počaly pronikat na naše území kmeny germánské, žily nějaký čas vedle sebe se zbytky Keltů a staršího obyvatelstva, a potom zhruba na dvěstě let zcela převládly. V této době dostalo se také naše území do pozornosti světové říše římské. Mluvíme také o „římské době“ našich dějin, třebaže naše země nikdy nebyly součástí římské říše. Podél Dunaje vedla opevněná hranice a strategická silnice římské říše, a na našem území, na jižní Moravě a Slovensku, bylo několik předsunutých opevněných táborů. Povážím táhnul /v boji proti našim Germánům/ slavný římský císař – filozof Marcus Aurelius, a na památku tohoto tažení zůstal nápis na skále trenčínského hradu – nejstarší písemná památka na našem území /roku 179 po Kristu/. Zanedlouho poté začal proces, který zcela rozvrátil tehdejší organizaci Evropy, zničil oblasti již civilizované a další pronikání civil-

začal na sever zadržel o půl tisíciletí. Tomuto procesu se říká „stěhování národů“ a započal pro Evropu strašným vpádem kočovných Hunů v roce 375. Hunové dostali se na svém ničivém postupu až k Paříži, kde byli nakonec roku 451 poraženi. Uvedli však do chodu proces, který znamenal konec civilizovaného antického světa. Původní příčinou byly patrně klimatické změny a snad i ekologická katastrofa v středoasijských stepích: tato step začala vysychat a její do té doby velmi početné pastevectví bylo během hnáno na vyspělé civilizace ve Střední Asii, Číně, do stepí nynějšího jižního Ruska a nakonec až do Evropy.

Hunský náraz vyvolal všeobecný pohyb velkých kmenových svazů po celé Evropě. Při něm se přesbužné kmeny navzájem oddělovaly a proplétaly s cizinci, mnohé zanikaly a další splývaly, a všichni tito „barbaři“, jak je nazývali souhrnně dějepisci a zeměpisci v soudobém civilizovaném světě, ve východní i západní části světové římské říše, útočili na její opevněnou hranici, pronikali jí, až nakonec západní část říše, s centrem v Itálii, vyvrátili. Po půl tisíciletí, když se poměry poněkud ustálily, byl etnický obraz Evropy již docela jiný.

Během „stěhování národů“ se také úplně změnil etnický charakter naší země. Již někdy kolem roku 350 začali k nám pronikat, nejprve na východní Slovensko, první Slované. Jejich kolébkou bylo území kolem velkého oblouku Visly a odtud na východ. Krátce po roku 400 bylo již zřejmě Slovany osídleno celé Slovensko, a ještě před rokem 500 také celá Morava, Čechy i celé území od Čech na sever a daleko na severozápad. Zbytky staršího obyvatelstva byly zcela absorbovány Slovany. I v dalších dvou staletích tálily našimi zeměmi nejrůznější kmény z východu i severozápadu, ale po žádném z nich nezůstalo ani stopy – pokud jaké vůbec zůstaly, byly velmi rychle absorbovány obyvatelstvem slovanským, zřejmě velice vitálním a jazykově pokročilejším. Po rychlé slovanské invazi a ještě rychlejší úplné asimilaci všech ostatních složek obyvatelstva se však slovanský kulturní výboj nadlouho zastavil. Slované jako severní národ přišli ovšem na naše území bez kultury a s primitivní formou společenské organizace. Naše země se předtím, v prvních staletích po Kristu, dostaly již do kontaktu s civilizací. Ale stěhování národů zničilo celou tuto civilizaci. Proto teprve po jistém uklidnění, po dalších několika stoletích počínají znova do střední Evropy pronikat civilizační vlivy. Poněvadž Podunají a Uherská nížina jako ideální rejdiště kočovníků byly obzvláště rozvráceny, nepronikaly k nám tyto civilizační vlivy tradičním tisíciletým směrem, od jihovýchodu, nýbrž netradičně, ze západu; bohužel to současně znamená, že to bylo ovlivnění zprostředkováno a zprimitivizované. Překážkou rychlého civilizačního ovlivnění byly kmeny germánské /zcela již jiné, než ty, které sídlily ve střední Evropě v „době římské“/, které musely nejprve samy být civilizovány, aby pak jejich prostřednictvím mohla civilizace ze Západu, tedy z oblasti tehdy periferní, zprostředkována a zprimitivizována, ovlivňovat Slovany.

A tak naše země vstupují do dějin až v 9. století po Kristu, tedy značně opožděně za zeměmi Evropy jižní, ale i západní. V posledním tisíciletí tohoto období měly pro to již všechny předpoklady. To, co zadrželo vytvoření svébytné kultury například českých a slovenských Keltů, byl zřejmý nedostatek jejich kolektivního vědomí, kulturní iniciativa. Projevem toho je jistě i to, že sami nezapisovali své dějiny. Nezapisovali je, protože je necitili. V tom nepochybně byla i příčina, proč ani po nich, ani po žádných jiných

předslovanských obyvatelích naší země nezůstala žádná kulturní tradice. Nedostatečné kolektivní vědomí bylo příčinou, proč nevstoupili do dějin, nezačali je vědomě prožívat a to se zase zpětně odrazilo na jejich kolektivním vědomí a tím i na jejich schopnosti odolávat cizím útokům a přetavovat cizí vlivy kulturní a civilizační do vlastní, svébytné kultury. Nezůstala žádná taková kultura, žádný takový odkaz a tak vlastně nemáme proč litovat zániku těchto starobylých etnik, vytvořených lidmi, jejichž geny bezpochyby tvoří část vybavení snad každého z nás. Slované se ukázali daleko vitálnější, učenlivější a tvorivější.

*

LITERATURA:

K PRAVĚKU:

Navštívte především expozici „Pravěk Československa“ v Národním muzeu v Praze a pavilon Antropos Moravského muzea v Brně.

Nejlepší přehledná práce vydaná v Československu v poslední době je Grahame Clark, PREHISTORIE SVĚTA, Orbis, Praha 1973.

Nejmodernější poučení o československých nálezech, ale i určité utřídění materiálu a souvislejší přehled podává Karel Sklenář, PAMÁTKY PRAVĚKU NA ÚZEMÍ ČSSR, Orbis, Praha 1974.

O Keltech vynikající přehledná práce Jan Filip, KELTSKÁ CIVILIZACE A JEJÍ DĚDICE, TVI, Praha 1959.

Doba římská: O. Pelikán, SLOVENSKO A RÍMSKE IMPÉRIUM, Bratislava 1960, a J. Dobiáš, DĚJINY ČS. ÚZEMÍ PŘED VYSTOUPENÍM SLOVANŮ, Praha 1964

O Slovanech nejlépe Jan Eisner, RUKOVĚT SLOVANSKÉ ARCHEOLOGIE, Praha 1966 a J. Gassowski, DEJINY A KULTÚRA STARÝCH SLOVANOV, Bratislava 1969

O ČESKOSLOVENSKÉM DĚJEPISECTVÍ:

Nedávno vyšla výborná práce Kutnarova PŘEHLEDNÉ DĚJINY ČESKÉHO A SLOVENSKÉHO DĚJEPISECTVÍ, SNP PRAHA, díl I. 1973, díl II. 1977. Byla k dostání ve fakultní prodejně knih na filozofické fakultě v Praze. Po kritice režimistických přísluhovaců byla stažena. Pokuste se ji získat.

O ostatním musíte přemýšlet a diskutovat sami.

Další program kursu československých dějin

NÁMĚT 2: Stará Morava – první vrcholné období dějin Slováků a Čechů

Cyrilometodějská mise jako výsledek kulturní iniciativy Staré Moravy a její dědictví v dějinách Evropy. Ocenění tohoto dědictví nynějším papežem. Univerzální význam tohoto dědictví našich předků a jejich vyřazení z tohoto dědictví a jeho příčiny: zničení staromoravského státu, nedůslednost našich předků v jeho obraně, nepevnost ve svébytné tradici. A důsledky pro ně.

NÁMĚT 3: Češi, Slováci, Poláci a Maďaři ve středověku a ranném novověku

A/ Český stát: Vznik českého národa jako jednoho z prvních národů středověké Evropy. Periferní postavení Čech v katolickém křesťanstvu jako faktor urychlující reformaci. Česká reformace jako o sto let předcházející reformaci lutersko-helvetské i reformě katolické. České státní vědomí v konfrontaci s dynastickým principem německých a jiných kontinentálně evropských států. České státní zřízení a úloha měst v něm v konfrontaci s německými stavovskými státy. Princip relativní náboženské tolerance v Čechách a na Moravě ve srovnání se soudobou Evropou. Dědictví české reformace jako faktor významu světově historického. Jeho význam pro evropský Sever a Západ. Vyřazení Čech z této tradice a jeho příčiny. Nedůslednost našich předků ve zbrojně obraně univerzální hodnoty, kterou Češi pomohli vytvořit. Důsledky: Zničení starých Čech, s nimi i staročeského národa, jeho tradice, jeho státních a kulturních principů.

B/ Předkové dnešních Slováků a jejich úloha ve starém uherském státě.

C/ Srovnání českého, uherského a polského státu a jejich vzájemná dynamika.

NÁMĚT 4: Vznik dvou národů

Slovenský osvícenský racionalismus, ovlivněný tradicí starých Čech jako počátek tzv. národního probuzení. Moderní demokratické myšlenky jako zdroj národní ideje Čechů a Slováků. Revoluce let 1848/49 jako vstup českého a slovenského národa na politické dějiště Evropy. Charakteristická shodnost zájmu obou národů. Dočasná porážka obou národů v jejich politickém úsilí, následující období drobné práce, jež je připravována národní revoluce.

NÁMĚT 5: První světová válka a „první odboj“. První československá republika

Československé dobrovolnické vojsko na straně demokratických mocností – jako světové unikum. Národní odboj jako činitel „světové revoluce“. Masaryk a vliv čs. odboje na prosazení demokratických a humanistických cílů války ze strany mocností Dohody. /Wilson./ Společný revoluční boj česko-slovenský. Demokratické hnutí Čechů a Slováků jako významná síla při zničení středověkých dynastií ve střední Evropě. Vznik ČSR jako jediného demokratického státu v tehdejší Evropě východně od Rýna. Osudné nedostatky čs. demokracie: nedořešení slovenské národní otázky. Nenávist nacistů, konfrontace s Německem, zrada západních spojenců a Mnichov. Zničení tradice čs. demokracie a vyřazení Čechů a Slováků z vývoje, jehož byli předbojovníky, a jeho příčiny: Nedostatečná ochota našich předků bránit svébytnou civilizační a kulturní formu jako hodnotu univerzální, za niž bylo třeba umírat a zabíjet ve svrchovaném zájmu vlastním i v zájmu lidstva vůbec.

NÁMĚT 6: Druhá světová válka a „druhý odboj“.

NÁMĚT 7: Československo 1948–68: síla a slabost režimu.

NÁMĚT 8: Rok 1968–69.

NÁMĚT 9: Československo pod sovětskou dominací a boj opozice.

NÁMĚT 10: Charakteristické rysy českých a slovenských dějin.